

ΕΚΠ

13 13

α

Σκο 1313^a

ΝΙΚΟΛ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητὸς τοῦ Β' Γυμνασίου Ἀθηνῶν — Λογοτέχνη

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

281

1
M
937

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.

ΑΘΗΝΑΙ — ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ—ΟΔΟΣ ΑΓ. ΜΗΝΑ 10

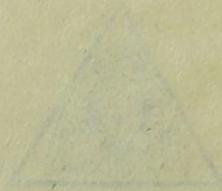
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ
α
1313

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟΥ

ΜΕΓΕΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΣΤΗ ΒΑΛΚΑΝΙΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
ΑΓ. ΠΑΥΛΟΣ, ΑΘΗΝΑΙΣ

ΝΙΚΟΛ. Σ. ΓΚΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
Καθηγητοῦ τοῦ Β' Γυμνασίου Ἀθηνῶν — Λογοτέχνου

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

ΑΡΧΑΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α. Ε.
ΑΘΗΝΑΙ — ΠΛΑΤΕΙΑ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΟΣ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ—ΟΔΟΣ ΑΓ. ΜΗΝΑ 10

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

α

1313

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Κωτ 217/1947.

Κάθε αντίτυπο πρέπει να έχει την υπογραφή του συγγραφέα.

[Faint handwritten signature]

PRINTED IN GREECE 1946

ΑΡΧΑΙΟΣΕΚΔΟΤ. ΟΙΚΟΣ ΔΗΜ. ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ Α.Ε.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Η ΔΟΥΛΕΙΑ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΟΙ ΤΟΥΡΚΟΙ ΚΑΙ Η ΕΥΡΩΠΗ

Ιον.

ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΟΥΓΓΡΟΥΣ
ΚΑΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΥΣ

1. Κατακτήσεις τῶν Τούρκων. Οἱ Τούρκοι εἰς τὰς 26 Μαΐου τοῦ 1453, ἡμέραν Τρίτην—ἡμέραν μαύρην καὶ ἀποφράδα—ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Ἐπειτα ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέκτησαν καὶ τὰς ἄλλας Ἑλληνικὰς χώρας καὶ τέλος ὀλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ἴδρυσαν μίαν μεγάλην καὶ ἀπέραντον αὐτοκρατορίαν, ἣ ὁποία περιελάμβανε ἐκτὸς τῆς Βαλκανικῆς ὀλόκληρον τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους καὶ τὴν Κρήτην. Ἐκτὸς τούτου ἦτο κυρία τῶν θαλασσῶν, τῆς Προποντίδος, τοῦ Εὐξείνου Πόντου, τοῦ Αἰγαίου πελάγους

καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου. Διὰ τοῦτο τοὺς Τούρκους τότε τοὺς ἐτρόμαζεν ὅλη ἡ Εὐρώπη. Τὸν κίνδυνον τῶν Τούρκων κατενόησαν πρῶτον τὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ἦσαν γειτονικὰ μὲ τὴν Τουρκίαν, ἡ Οὐγγαρία, ἡ Αὐστρία, ἡ Βενετία καὶ ἡ Ρωσσία.

2. Οὐγγαρία. Καὶ κατὰ πρῶτον οἱ Τοῦρκοι ἐνίκησαν τὸν βασιλέα τῶν Οὐγγρων καὶ ὑπέταξαν τὴν Οὐγγαρίαν. Ἡ Οὐγγαρία ἔμεινε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων ἑκατὸν ἐξήκοντα χρόνια, ἕως ὅτου τὴν ἠλευθέρωσε ἡ Αὐστρία. Ἀπὸ τὸν καιρὸν δὲ ἐκεῖνον ἡ Οὐγγαρία ἔμεινε ἠνωμένη μὲ τὴν Αὐστρίαν ἕως τὸ τέλος τοῦ μεγάλου πολέμου.

3. Αὐστρία. Ἐπειτα οἱ Τοῦρκοι ἐξεστράτευσαν διὰ νὰ ὑποτάξουν τὴν Αὐστρίαν. Δύο φορές ἔφθασαν ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Βιέννης καὶ τὴν περικύκλωσαν μὲ μέγαν στρατόν, ἀλλὰ καὶ τὰς δύο φορές ἡ Αὐστρία διέφυγε τὸν κίνδυνον καὶ ἀπέδιώξε τοὺς Τούρκους. Τὴν δευτέραν μάλιστα φοράν ὄχι μόνον τοὺς ἐνίκησε, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατεδίωξε ἕως τὸ Βελιγράδι. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Αὐστρία τότε ἔσωσε τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν κίνδυνον. Ἀπὸ τότε ἡ Αὐστρία ἔλαβε θάρρος, καὶ ἔκαμε πολλοὺς πολέμους μὲ τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐνίκησε πολλὰς φορές καὶ τοὺς ἀφῆρεσε πολλὰς χώρας, ὅπως τὸ Βανᾶτον, τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Τρανσυλβανίαν καὶ ἔρριψε τὰ κατακτητικὰ τῆς βλέμματα εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν, διὰ νὰ ἔχη διέξοδον εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Ἀλλὰ ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος τῆς ἔσβησε τὰ μεγάλα ὄνειρα, τὴν ἔταπείνωσε καὶ τὴν διέλυσε.

2ον.

ΒΕΝΕΤΙΑ ΚΑΙ ΡΩΣΙΑ

1. Βενετία. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ εἰς πολιτείας ἰσχυράς· μία ἀπὸ τὰς πολιτείας αὐτὰς ἦτο καὶ ἡ Βενετία, κειμένη εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους καὶ κτισμένη ἐπὶ πολλῶν νησίδων. Ἡ Βενετία τότε εἶχε σχηματίσει ἓν μέγα κράτος, τὸ ὁποῖον περιελάμβανε τὸ βορειανατολικὸν μέρος τῆς Ἰταλίας, πολλὰς πόλεις τῆς Πελοποννήσου, ὅλας τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ Ἰονίου πελάγους, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον. Καὶ μὲ τὸν ἰσχυρὸν στόλον, τὸν ὁποῖον εἶχεν, ἦτο κυρίαρχος εἰς ὅλην τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ οἱ Τούρκοι, οἱ ὁποῖοι ἤθελον νὰ καταλάβουν τὰ ἴδια μέρη, ἔκαμαν πολλοὺς καὶ μακροὺς πολέμους μὲ τὴν Βενετιάν—πολέμους οἱ ὁποῖοι διήρκεσαν 300 χρόνια! Εἰς ὅλους τοὺς πολέμους αὐτοὺς οἱ Ἕλληνες ἐλησμόνουν τὰ κακὰ, τὰ ὁποῖα τοὺς εἶχον κάμει οἱ Βενετοὶ καὶ ἐπολέμων μαζί των καὶ ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἐλπίζοντες οὕτω νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλὰ εἰς κάθε πόλεμον, ὅταν οἱ Βενετοὶ συνῆπτον εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρους, ἄφηνον εἰς τὴν τύχην καὶ εἰς τὴν ἀγριότητα τῶν Τούρκων τοὺς δυστυχισμένους Ἕλληνας... Ἀλλὰ τέλος ὅλαι αἱ Ἑλληνικαὶ χῶραι, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Βενετοί, ἐκτὸς ἀπὸ τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἡ Βενετία ὅταν οἱ Τούρκοι ἐνίκηθησαν ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς, εὔρε τὴν εὐκαιρίαν καὶ

μέ τὸν Μοροζίνην κατέλαβε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐπροχώρησε ἕως τὰς Ἀθήνας. Τὰς ἐπολιόρησε καὶ τὰς ἐκυρίευσεν. Ὄταν ὁμοῦς ὁ Μοροζίνης ἐπολιόρησε τὴν Ἀκρόπολιν, μία ὄβρις ἔπεσε εἰς τὸν Παρθενῶνα, τὸν ὅποιον εἶχον μεταβάλλει οἱ Τοῦρκοι εἰς πυριτιδαποθήκην. Φοβερὰ ἔκρηξις ἔγινε τότε, ἡ ὅποια ἐκρήμιση ἐν μέγα μέρος ἀπὸ τὸ καλλιτεχνικὸν ἐκεῖνο ἀριστούργημα, τὸ ὅποιον μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὸ εἶχε σεβασθῆ ὁ χρόνος καὶ ἐσώζετο ἀκέραιον καὶ ἀβλαβές. Τελευταῖον ἡ δημοκρατία τῆς Βενετίας κατελύθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ναπολέοντος, ἀφοῦ εἶχεν ἐκπέσει ἀρκετά.

2. Ρωσία. Τὴν Ρωσίαν τὴν κατῴκουσιν οἱ Σλαῦοι, οἱ ὅποιοι ἐμίσουν κατ' ἀρχὰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ἐπειτα ὁμοῦς ἐδέχθησαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν Χριστιανισμόν, χωρὶς αὐτὸ νὰ μεταβάλλῃ πολὺ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς συνηθείας των. Κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα οἱ Ρῶσοι ὑπετάχθησαν εἰς τοὺς Μογγόλους καὶ μόλις ἔπειτα ἀπὸ 200 χρόνια ἀπετίναξαν τὸν ζυγόν των. Ἀπὸ τότε ἡ Ρωσία ἤρχισε νὰ προοδεύῃ καὶ νὰ παρακολουθῆ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα καὶ τὸν Εὐρωπαϊκὸν πολιτισμόν. Ἰδίως ἡ Ρωσία προώδευσε, ἀφ' ὅτου αὐτοκράτωρ ἔγινε ὁ Μεγάλος Πέτρος, ὁ ὅποιος τὴν κατέστησε ἰσχυρὰν καὶ μεγάλην Δύναμιν. Ὁ Πέτρος τότε συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ καταλύσῃ τὸ Τουρκικὸν κράτος καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὰ σχέδια τοῦ Μεγάλου Πέτρου ἠθέλησε νὰ ἐκτελέσῃ βραδύτερον ἢ αὐτοκρατεῖρα Αἰκατερίνη—καὶ μάλιστα μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Iov.

ΤΑΠΕΙΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΥΤΕΛΙΣΜΟΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Ἡ ζωὴ τῶν δούλων. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντιουπόλεως, ἤρχισαν διὰ τοὺς δυστυχισμένους Ἕλληνας ἡμέραι πικρᾶς δουλείας. Ἡ ζωὴ των ἦτο ἓν μαρτύριον, αἱ δὲ ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοί, τοὺς ὁποίους ὑπέφερον ἀπὸ τοὺς τυράννους, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τοὺς φαντασθῆ οὔτε νὰ τοὺς περιγράψῃ κανεὶς. Καὶ πρῶτον τοὺς ἤρπασαν τὰ καλύτερα κτήματα καὶ ἄλλα ἐμοίρασαν εἰς τοὺς ἐπισήμους Τούρκους, τοὺς μπέηδες καὶ τοὺς ἀγάδες, καὶ ἄλλα παρεχώρησαν εἰς τὰ Τουρκικὰ τζαμιά, τὰ βακούφια. Μόνον τὰ μικρὰ κτήματα καὶ ὅσα εὐρίσκοντο εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη, ἄφησαν εἰς τοὺς ραγιάδες, δηλαδὴ τὸ κοπάδι, ὅπως περιφρονητικῶς ὠνόμαζον τοὺς δούλους· τοὺς ἤρπασαν ἀκόμη τὰς καλυτέρας ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας μετέβαλον εἰς τζαμιά. Ἐν τοὺς ἄφηνον καμμίαν μικρὰν καὶ πτωχικὴν ἐκκλησίαν, ἀπηγόρευον νὰ ἔχη κώδωνας καὶ ἀπ' ἕξω σταυροὺς καὶ στολίδια. Διὰ τὸ τίποτε οἱ σκληροὶ τύραννοι τοὺς ἔδερνον ἢ τοὺς ἐβασάνιζον, τοὺς ἐφυλάκιζαν ἢ τοὺς ὑπέβαλον εἰς ἀγγαρείας. Οἱ δυστυχισμένοι ραγιάδες δὲν εἶχον δικαίωμα νὰ φοροῦν καλὰ φορέματα, οὔτε νὰ ἵππεύουν ἵππον,

παρὰ μόνον ὄνον ἢ ἡμίονον. Καὶ ἐὰν εἰς τὸν δρόμον ἀπήντων κανένα Τοῦρκον, ὄφειλον νὰ καταβαίνουν ἀπὸ τὸ ζῦγόν των καὶ νὰ τὸν προσκυνοῦν ταπεινῶς λέγοντες: «πολλὰ τὰ ἔτη σου, ἀφέντη»... Τὸ δίκαιόν των ποτὲ δὲν τὸ εὔρισκον εἰς τὰ Τουρκικὰ δικαστήρια οἱ Ἕλληνες. Ὁ Τοῦρκος ἱεροδικαστῆς - ὁ κ α δ ἦ ς - ἐδικάζε ὅπως ἤθελε· ἡ δὲ μαρτυρία Χριστιανοῦ ἐναντίον Τούρκου δὲν ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Μὲ λίγα λόγια ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πτωχῶν Ἑλλήνων ἔμενεν ἀπροστάτευτος καὶ ἔγινε εἰς τὴν διάθεσιν καὶ τοῦ τελευταίου Τούρκου!...

2. Φόροι. Οἱ Τοῦρκοι, ἂν καὶ ἄφησαν εἰς τοὺς Ἕλληνας τὰ χειρότερα κτήματα, πάλιν τοὺς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον διὰ φόρον τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ εἰσοδήματός των. Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ τοὺς ὑπεχρέωνον νὰ πληρώνουν κατ' ἔτος καὶ ἓνα ἀτιμωτικὸν φόρον - τὸ χ α ρ ά τ σ ι. Κάθε Ἕλλην δηλαδή ἀπὸ τὸ δέκατον ἔτος τῆς ἡλικίας του ἔγινε ὑποχρεωμένος νὰ πληρᾶνη τὸ χ α ρ ά τ σ ι, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξηγόραζε τὴν ζωὴν του. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐπλήρωνε τὸν φόρον αὐτόν, ἐλάμβανε ἀπὸ τὸν εἰσπράκτορα μίαν ἀπόδειξιν, ἢ ὁποῖα ἔλεγε: «Ὁποῖος ἔχει τὴν ἀπόδειξιν αὐτήν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φέρῃ ἐν ἔτος τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὤμων του!»

2ον.

ΑΛΛΑΙ ΚΑΤΑΠΙΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΑΘΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Παιδομάζωμα. Ἀλλὰ ὁ περισσότερον σκληρὸς καὶ φοβερὸς φόρος, τὸν ὅποιον προσέφερον οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς Τούρκους ἦτο ὁ φόρος τοῦ αἵματος - τὸ παιδομάζωμα. Τοὺς ἤρπαζον δηλαδὴ κατ' ἔτος οἱ Τοῦρκοι τὰ υγιέστερα καὶ δυνατώτερα παιδιά των, ἀπὸ 7 ἕως 15 ἐτῶν, καὶ τὰ ἠνάγκαζον νὰ γίνουιν μωαμεθανοί. Τὰ ἐγύμναζον διαρκῶς, τὰ συνήθιζον εἰς κάθε σκληραγωγίαν καὶ ὅταν ἤρχοντο εἰς ἡλικίαν, τὰ κατέτασσον εἰς τὰ φοβερὰ καὶ ἀγριατάγματα τῶν Γενιτσάρων, δηλαδὴ τοῦ καινούργιου στρατοῦ. Ἐζων πάντοτε εἰς τοὺς στρατώνας, δὲν ὑπανδρεύοντο καὶ δὲν ἐγνώριζον ἄλλον πατέρα ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον. Τοιοῦτοτρόπως ἐλησμόνου τὴν καταγωγὴν καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ ἐγίνοντο οἱ ἀγριώτεροι καὶ φοβερώτεροι διῶκται τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος...

2. Ἐξισλαμισμός. Ὅταν διὰ πρώτην φοράν ἐγκατεστάθησαν οἱ Τοῦρκοι πλησίον τῆς Προύσης, ἦσαν 400 οἰκογένειαι μόνον. Καὶ ὅμως ἀπετέλεσαν ἓν μέγα καὶ ἰσχυρὸν κράτος μὲ πολλῶν ἑκατομμυρίων πληθυσμόν. Πῶς δὲ ἐγινε αὐτό; Διότι οἱ Τοῦρκοι τοὺς περισσότερους κατοίκους τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ὑπέτασσον ἐφρόντιζον νὰ τοὺς ἐξισλαμίζου. Καὶ ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ἐξισλαμίζοντο μὲ

τὴν βίαν, διὰ νὰ ἀποφεύγουν τοὺς βαρεῖς φόρους ἢ τὰς καταδιώξεις τῶν Τούρκων, ἄλλοι δὲ ἐξισλαμίζοντο θεληματικῶς, διὰ νὰ λαμβάνουν πλοῦτη, τιμὰς καὶ ἀξιώματα. Καὶ τὸ χειρότερον ἀκόμη ἦτο, ὅτι ὅλοι αὐτοὶ ἐγίνοντο ἔπειτα ὅπως οἱ Γενίτσαροι, δηλαδὴ οἱ ἀγριώτεροι καὶ περισσότερον φανατικοὶ Ὀθωμανοὶ - καὶ αὐτὸ διὰ νὰ δείξουν τὴν πίστιν καὶ τὴν ἀφοσίωσίν των εἰς τὴν νέαν θρησκείαν καὶ τὸ νέον κράτος.

3. Ἐκπατρισμὸς τῶν Ἑλλήνων. Δι' αὐτὰ λοιπὸν τὰ παθήματα καὶ τοὺς ἐξευτελισμοὺς πολλοὶ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν πατρίδα των καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς ξένα μέρη. Ἐφυγον πρὸ τῆς Τουρκικῆς θυέλλης, διὰ νὰ σώσουν τὴν ζωὴν των ἢ διὰ νὰ ζήσουν ἤσυχοι καὶ ἐλεύθεροι εἰς χώρας πολιτισμένας.

Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦσαν πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ πλούσιοι καὶ ἔξυπνοι καὶ πρὸ πάντων καλλιτέχναι καὶ λόγιοι, οἱ ὁποῖοι ἐδίδαξαν εἰς τὴν Ἰταλίαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπέφερον εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν ἀναγέννησιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ μὲ τὴν πτωσίν της ἡ Ἑλλάς ἐφώτισε τὴν ἀνθρωπότητα καὶ τὴν ὠδήγησε εἰς τὴν ἀληθινὴν πρόοδον καὶ τὸν ἀληθινὸν πολιτισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ΥΠΟΔΟΥΛΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Ιον.

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ

Καὶ ὅμως μὲ ὅλα τὰ παθήματα καὶ τὰ βάσανα οἱ περισσότεροὶ Ἕλληνες, οἱ πτωχότεροι βέβαια καὶ οἱ ἀγράμματοι, ἔμειναν εἰς τὴν πατρίδα των, τὴν πτωχὴν καὶ τὴν σκλαβωμένην Ἑλλάδα. Καὶ αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι τῆς μεγαλυτέρας ἐθνικῆς εὐγνωμοσύνης, διότι, ἦσαν οἱ ὑπομονητικοὶ φρουροὶ τῆς πατρικῆς γῆς οἱ ἀγρυπνοὶ φύλακες τῆς θρησκείας καὶ τῆς γλώσσης, καὶ τῶν ἑλληνικῶν συνηθειῶν καὶ τῶν ἐθνικῶν πόθων οἱ εὐγενεῖς μυσταγωγοί. Οἱ Τοῦρκοι οἱ ὁποῖοι κατέλαβον τὰς Ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί· δι' αὐτὸ εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ ὑπηκόους, οἱ ὁποῖοι νὰ ἐργάζωνται δι' αὐτούς. Δηλαδή ἐχρειάζοντο γεωργοὺς καὶ ἐμπόρους, τεχνίτας καὶ ναύτας. Διὰ τὴν αἰτίαν αὐτὴν, ἐνῶ ἐπέβαλον εἰς τοὺς Ἕλληνας τόσας καταπιέσεις καὶ ἐξευτελισμούς, τοὺς ἄφηνον ὅμως νὰ ζοῦν καὶ τοὺς ἔδωκαν καὶ μερικὰ προνόμια—χωρὶς νὰ φαντάζωνται, ὅτι αὐτὰ δὲν θὰ ἄφηνον τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος νὰ χαθῆ.

1. **Θρησκευτικὰ προνόμια.** Καὶ πρῶτον ὁ Μωάμεθ ἔδωκε τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐκτελοῦν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ των καθήκοντα.

Ἐπειτα δὲ διὰ νὰ μὴ ἔλθουν εἰς καμμίαν συνεννόησιν οἱ Ὀρθόδοξοι μὲ τοὺς Δυτικοὺς καὶ λάβουν ἀπ' αὐτοὺς καμμίαν βοήθειαν, ἐφρόντισε νὰ διατηρηθῇ ὁ χωρισμὸς τῶν δύο ἐκκλησιῶν - τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς. Δι' αὐτὸ ὄχι μόνον ἀνεγνώρισε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ καὶ διέταξε τοὺς Ἕλληνας νὰ ἐκλέξουν καὶ Πατριάρχην τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὁ ὅποιος ἦτο ἀρχηγὸς τῶν ἀνθενωτικῶν. Καὶ πράγματι οἱ ὀλίγοι ἐπίσκοποι καὶ πρόκριτοι, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπομείνει, συνηθοῖσθησαν εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ ἐκεῖ τὸν ἐξέλεξαν Πατριάρχην μὲ τὸ ὄνομα Γεννάδιος. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν ὁ Σουλτάνος τὸν ἐκάλεσε εἰς δεῖπνον εἰς τὸ παλάτι του καὶ τὸν ἐδέχθη μὲ μεγάλας τιμάς. Τὸν ἐνεθάρρυνε καὶ τοῦ ἔδωκε μεγάλας ὑποσχέσεις καὶ ὅταν ἦλθε ἡ ὥρα διὰ νὰ φύγη, τὸν προέπεμψε ἕως τὴν αὐλὴν καὶ τοῦ ἐχάρισε χρυσῆν πατερίτσαν, ὅπως ἔκαμνον οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν ἐκλογὴν κάθε νέου Πατριάρχου. Τέλος ὁ Μωάμεθ ἀνεγνώρισε τὸν Πατριάρχην, ὄχι μόνον θρησκευτικὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων Χριστιανικῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ πολιτικὸν τοῦ ἔθνους κυβερνήτην. Δι' αὐτὸ ὁ Πατριάρχης ἐλέγετο καὶ Ἐθναρχης. Τοιοῦτοτρόπως τὸ πολιτικὸν κράτος τοῦ Βυζαντίου, τὸ ὁποῖον κατέπεσε μὲ τὴν Τουρκικὴν κατάκτησιν, ἀνέζησεν εἰς τὸ κράτος τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν πολιτικὸν ἀρχηγὸν του, δηλαδὴ τὸν αὐτοκράτορα, τὸν ἀντικατέστησε ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας,

ὁ ὁποῖος ἦτο Πατριάρχης καὶ Ἐθνάρχης. Οὕτω ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὰ μαῦρα τῆς δουλείας χρόνια ἦτο ὄχι μόνον θρησκευτικόν, ἀλλὰ καὶ ἔθνικόν κέντρον, τὸ ὁποῖον ἤνωσε ὅλους τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἦσαν χωρισμένοι ἀπὸ τὰς διαφόρους κατακτήσεις εἰς μικρὰ βενετικά καὶ ἑλληνικά κρατίδια. Ὅλα αὐτὰ ἡ Ἐκκλησία τὰ ἤνωσε καὶ τὰ συνέδεσε μὲ τοὺς δεσμοὺς τῆς γλώσσης καὶ τῆς θρησκείας καὶ τοιουτοτρόπως αὐτὴ ἔγινε ἡ σπουδαιότερα αἰτία πρὸς ἀφύπνισιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ ἡ κυριωτέρα ἐστία, ἡ ὁποία διεφύλαξε ἄσβεστον τῆς Μεγάλης Ἰδέας τὴν φλόγα.

2. Φαναριῶται. Ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνος τὸ Πατριαρχεῖον εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς τὸ Φανάρι, μίαν συνοικίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία κεῖται εἰς τὸ νότιον μέρος τοῦ Κερατίου κόλπου. Ἀφότου μάλιστα τὸ Πατριαρχεῖον ἔγινε τὸ θρησκευτικόν καὶ πολιτικόν κέντρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πέριξ αὐτοῦ συνηθροίσθησαν ὅλοι οἱ ἐξέχοντες καὶ οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες. Ὅλοι αὐτοὶ μὲ τὸν καιρὸν ἀπετέλεσαν μίαν νέαν τάξιν εὐγενῶν - τοὺς Φαναριώτας, οἱ ὁποῖοι κατελάμβανον διαφόρους θέσεις εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Ἐκεῖ οἱ Φαναριῶται, μαζί μὲ τοὺς κληρικούς, διηύθυνον τὰς ὑποθέσεις τοῦ ὑποδούλου Ἐθνους, τὸ ὁποῖον ὀλόκληρον ἐκεῖ τώρα εἶχε στρέψει τὰς ἐλπίδας του.

Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἦσαν πολὺ μορφωμένοι, εἶχον μάθει ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον πολὺ καλὰ τὰ Εὐρωπαϊκὰ πράγματα - καλύτερον ἀπὸ τοὺς ἀμορ-

φώτους Τούρκους. Δι' αὐτὸ ὁ Σουλτᾶνος τοὺς μετεχειρίζετο εἰς δημοσίας ὑπηρεσίας τοῦ κράτους, εἰς ἀπλῶς ὑπηρεσίας κατ' ἀρχὰς - διὰ γραμματικούς, διὰ νὰ κάμνουν τοὺς λογαριασμοὺς τοῦ κράτους κλπ. Ἀργότερα ὅμως οἱ Τοῦρκοι τοὺς μετεχειρίζοντο εἰς ἀνωτέρας ὑπηρεσίας, τοὺς ἀνέθετον νὰ κρατοῦν τὴν ἐξωτερικὴν ἀλληλογραφίαν καὶ νὰ μεταφράζουν τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα· δι' αὐτὸ ἀγρονάζοντο μεγάλοι διερμηνεῖς. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ὡς ἐκ τῆς θέσεώς των ἐγνώριζον καὶ τὰ ἀπόρρητα, δηλαδὴ τὰ μυστικά τοῦ Τουρκικοῦ κράτους, δι' αὐτὸ ὠνομάζοντο «ἐξ ἀπορρητῶν ἢ σύμβουλοι τοῦ κράτους». Ἄλλους πάλιν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ Σουλτᾶνος τοὺς ἔστειλε ὡς ἡγεμόνας εἰς τὴν Βλαχίαν, Μολδαυίαν, τὰς ὁποίας οὗτοι μὲ τὸν καιρὸν μετέβαλον εἰς κέντρα Ἑλληνικά.

3. Πολιτικά προνόμια. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ θρησκευτικὰ προνόμια ὁ Μωάμεθ παρεχώρησε εἰς τοὺς Ἑλληνας καὶ μερικὰ πολιτικὰ προνόμια· ἀνεγνώρισε δηλαδὴ καὶ διετήρησε τὰς κοινότητας των, ὅπως τὰς εἶχον διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου κατόπιν. Κάθε χωρίον καὶ κάθε πόλις ἐξέλεγε τοὺς ἄρχοντάς της, τοὺς προεστῶτας ἢ δημογέροντας, δηλαδὴ τοὺς κοτζαμπάσηδες, ὅπως τοὺς ἔλεγον οἱ Τοῦρκοι. Οἱ ἄρχοντες αὐτοὶ ἔλυσον μὲ πατρικὸν τρόπον τὰς διαφορὰς τῶν Χριστιανῶν καὶ διεχειρίζοντο τὰ εἰσοδήματα τῆς κοινότητος. Ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων· ἐπροστάτευον τοὺς συγχωρούς

των ἀπὸ τὰς καταχρήσεις ἢ τὰς καταπιεσεις τῶν Τούρκων ὑπαλλήλων καὶ ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰ συμβούλια, τὰ ὅποια ἔκαμνον οἱ Τοῦρκοι διοικηταὶ τῆς ἐπαρχίας διὰ τὰς διαφόρους ὑποθέσεις. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη ἐν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν Τουρκικὴν κυριαρχίαν - αὐτοδιοικήσεως ἢ ὅποια ὄχι ὀλίγον ἐβοήθησε εἰς τὴν διάσωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐθνισμοῦ.

2ον.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΠΕΖΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Ἄλλ' ἂν τὰ διάφορα προνόμια καὶ τὴν αὐτοδιοίκησιν, τὰ ὅποια διέσωσαν τὴν θρησκείαν καὶ τὸν Ἔθνισμόν, τὰ παρεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι, τὰς πεζικὰς ὁμως καὶ ναυτικὰς δυνάμεις των οἱ Ἕλληνες τὰς ὠργάνωσαν μόνοι των - δυνάμεις μὲ τὰς ὅποίας, ὄχι μόνον διετήρησαν τὸ στρατιωτικὸν φρόνημα καὶ τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλ' ἀπετέλεσαν καὶ τὸν πρῶτον στρατόν, ὁ ὅποιος ἠγωνίσθη μὲ τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν Μεγάλην Ἐπανάστασιν.

1. Κλέφται. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἔμειναν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὴν ὑποδούλωσιν, δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν τυραννίαν τῶν Τούρκων. Δι' αὐτὸ ἐλάμβανον τὰ ἄρματα των καὶ ἀνέβαινον εἰς ὑψηλὰ βουνὰ καὶ εἰς σπηλαια, εἰς τὰ ὅποια δὲν ἠδύνατο νὰ πλησιάσῃ κανεὶς, διὰ νὰ ζοῦν ἐλεύθεροι. Ἀπὸ ἐκεῖ δὲ πολλὰς φορὰς κατέβαινον εἰς τὰς πεδιάδας καὶ ἐπολέμου τοὺς Τούρ-

κους διὰ τὰς καταπιέσεις, τὰς ὁποίας ἔκαμνον εἰς τοὺς συγχωρίους των ἢ τοὺς ἤρπαζον τὰ πράγματά των ἢ τὰ κοπάδια των. Αὐτοὶ ὠνομάσθησαν κλέφται ὄνομα τὸ ὁποῖον, τὰ ἥρωικά ἐκεῖνα τέκνα τοῦ βουνοῦ ἐξηυγένισαν μετὴν ἀνδρείαν των καὶ τοὺς ἀγῶνας των διὰ τὴν Πατρίδα. Τὰ μέρη, εἰς τὰ ὁποῖα διέμενον ἐλέγοντο λημέρια· ἐκεῖ ἀπετέλουν σώματα, ἕκαστον ἐκ τῶν ὁποίων εἶχε τὸν ἀρχηγόν του. Οἱ κλέφται εἶχον ἀδελφικὴν ἀγάπην ἀναμεταξύ των καὶ ἔζων μετ' ἀπλότητα μεγάλην. Ὑπέφερον τὴν πείναν, τὴν δίψαν καὶ τὰς στερήσεις.

Τί ἐπόθει ὁ κλέφτης φαίνεται ἀπὸ τὸ τραγούδι:

Θὰ φύγω, μάνα, καὶ μὴν κλαῖς,

μόν' δός μου τὴν εὐχὴ σου·

εὐχήσου με, μανούλα μου,

Τούρκους πολλοὺς νὰ σφάξω.....

Οἱ διασημότεροι κλέφται ἦσαν ὁ Ζαχαριάς, οἱ Κολοκοτρωναῖοι, ὁ Ἄνδροῦτσος, ὁ Σκαλτσοδημος, ὁ Διάκος κλπ.

2. Ἄρματολοί. Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἀφοῦ μὴ ὄλας τὰς προσπάθειάς της δὲν ἠδυνήθη οὔτε νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς κλέφτες, οὔτε νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἀπεφάσισε νὰ προσλάβῃ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν της. Ἀνέθετε δηλαδὴ εἰς αὐτοὺς νὰ ἐμποδίζουσιν τὰς ἀρπαγὰς καὶ τὰς ληστείας τῶν ἄλλων, νὰ φυλάττουν τὰ στενὰ περάσματα τῶν βουνῶν καὶ νὰ κρατοῦν ἡσυχίαν εἰς τὸ διαμέρισμά των. Αὐτοὶ ὠνομάζοντο ἄρματολοὶ καὶ οἱ τόποι, τοὺς ὁποίους ἐφύλαττον ἄρματολικά. Ἐκαστον σῶμα

εἶχε τὸν ἀρχηγὸν του, ὁ ὁποῖος ἐλέγετο καπετάνιος, ὁ ὑπασπιστῆς του ἐλέγετο πρωτοπαλίκαρον καὶ ὄλοι οἱ ἄλλοι παλικάρια. Ἀλλὰ μὲ ὄλ' αὐτὰ οἱ ἄρματολοι δὲν ἦσαν ἐχθροὶ μὲ τοὺς κλέφτας. Τοὺς συνέδεε μυστικὰ ἢ κοινῇ διὰ τὴν Πατρίδα ἀγάπη, ἢ κοινῇ θρησκεία καὶ τὸ κοινὸν ἐναντίον τῶν Τούρκων μῖσος. Δι' αὐτὸ οἱ ἄρματολοι, ὅσας φορές ἐβλεπον τοὺς Τούρκους νὰ βασανίζου τοὺς ὁμοθρήσκους των, συνεκρούοντο μὲ αὐτοὺς καὶ ἀφήνοντες τ' ἄρματολίκια των, ἐγίνοντο πάλιν κλέφται. Δι' αὐτὸ τὰ ὀνόματα κλέφτης καὶ ἄρματολὸς δὲν εἶχον καμίαν διαφορὰν.

Τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τὴν ζωὴν τῶν κλεφτῶν ἐξύμνου τὰ κλέφτικα τραγούδια - οἱ πολυτιμότεροι ἀδάμαντες τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως, τὰ ὁποῖα θαυμάζονται διὰ τὴν φυσικὴν των χάριν, τὴν μελαγχολικὴν γλυκύτητα καὶ τὴν εὐγένειαν τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὁποῖα ἐκφράζου καὶ διερμηνεύου.

Δι' ἡμᾶς δὲ τὰ κάμνει πολυτιμότερα ἢ σκέψις, ὅτι τὰ τραγούδια αὐτὰ ἐξύψωναν τὸ φρόνημα τῆς ἡρωικῆς ἐκείνης γενεᾶς, διετήρουν πάντα ἄσβεστον τὸν πόθον τῆς ἐλευθερίας καὶ ἔψαλλον τοὺς πόθους της καὶ τὰ ὄνειρά της ἢ τὰς συμφορὰς της καὶ τὰς βασάνους της.

4. Μανιάται, Σφακιανοὶ καὶ Σουλιῶται. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς ἄρματολοὺς καὶ κλέφτες, συντήρου ἀρκετὰς πεζικὰς δυνάμεις οἱ Μανιάται, οἱ Σφακιανοὶ καὶ οἱ Σουλιῶται, οἱ ὁποῖοι ἦσαν σχεδὸν ἐλεύθεροι καὶ μόνον μικροὺς φόρους ἐπλήρωνον εἰς τοὺς Τούρκους - τὸ μόνον σημεῖον ὅτι ἀνεγνώριζον τὴν

N. Γκινοπούλου Ἱστορ. Νεωτ. Ἑλληνισμοῦ. 2

Τουρκικὴν κυριαρχίαν. Οἱ τόποι τῶν ἐχρησίμευον ὡς καταφύγια διὰ κάθε καταδιωκόμενον ἀπὸ τοὺς Τούρκους ἢ ἦσαν ὄρμητήρια διὰ κάθε ἐξέγερσιν ἢ κάθε ἐπανάστασιν.

3ον.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1. Αἰ ν ἦ σ ο ι. Οἱ κάτοικοι τῶν παραλίων τῆς Ἑλλάδος ἀφ' ἑτέρου, καὶ ἰδίως αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα προητο μασαν καὶ διωργάνωσαν τὰς ναυτικὰς δυνάμεις τοῦ ἔθνους κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας. Διότι εἶχον ναύτας καλοὺς, τῶν ὁποίων ἡ ἀντοχή, ἡ τόλμη καὶ ἡ λιτότης τῶν, τοὺς καθίστα ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Μὲ τὰ καράβια τῶν ἐνήργουν καθ' ὅλην τὴν Τουρκίαν τὸ μικροεμπόριον, ἔτρεχον εἰς ὅλα τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ συνέλεγον πλοῦτη, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦν ἢ διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς κοινότητος τῶν ἢ διὰ νὰ κατασκευάζουν μεγαλύτερα πλοῖα. Ἡ κίνησις αὐτὴ καὶ τὰ ταξίδια ὠφέλησαν πολὺ τὸ ἔθνος. Διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν ἀνώτερον κόσμον, εἶδον πῶς ἔζων οἱ ἄλλοι λαοὶ καὶ ἀντελήφθησαν, ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἦτο δὲ καὶ τόσον φοβερὸν κράτος, ὅπως ἐνόμιζον, ὅταν ἔκυπτον ὑπὸ τὴν πτέρναν τῆς.

2. Ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Ἡ Ἑλλάς ἔχει πολλὰ παράλια καὶ ἡ θάλασσα τὴν ἀγκαλιάζει ἀπὸ παντοῦ. Ὀλόγυρά τῆς εἶναι ἐσπαρμένα πολλαὶ νῆσοι - τόσαι φωλεαὶ χαρᾶς καὶ

ζωῆς. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς χώρας των καὶ διότι ἔχουν φυσικὰ ἐμπορικὸν καὶ ἐπιχειρηματικὸν πνεῦμα, ἦσαν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν λαὸς ἐμπορικὸς καὶ ναυτικός. Καὶ εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ χρόνια τῆς δουλείας, οἱ Ἕλληνες εἶχον πάρει εἰς τὰς χεῖράς των ὅλον τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτιλίαν τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ διέσχίζον μὲ τόλμην ὅλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Μὲ τὰ καράβια των μετέφερον σίτον ἀπὸ τὴν Ρωσίαν ἢ τὰ ἐγγώρια προϊόντα των εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ ἐκεῖ πάλιν ἐλάμβανον ἀποικιακὰ, ὑαλικά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικὰ εἶδη. Πρὸ πάντων ἀπὸ τὸ 1774 τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον καὶ ἡ ναυτιλία ἔλαβον μεγάλην πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν. Διότι τότε, κατόπιν ἐνὸς μεγάλου πολέμου μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ἐγίνε μία ἐμπορικὴ συνθήκη, μὲ τὴν ὁποίαν ἡ αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσίας Αἰκατερίνη ἐπέτυχε καὶ ἐν προνόμιον χάριν τῶν Ἑλλήνων - νὰ ἐπιτρέπεται δηλαδὴ εἰς τὰ πλοῖα των νὰ πλέουν μὲ τὴν Ρωσικὴν σημαίαν. Ἀπὸ τότε τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν, τῆς Ὑδρας, τῶν Ψαρῶν, τῆς Μυκόνου καὶ ἄλλων νήσων, ἤρχισαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ρωσικῆς σημαίας νὰ διασχίζουν ἐλεύθερα τὰς θαλάσσας καὶ νὰ μεταφέρουν εἰς τοὺς λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης κάθε προϊόν καὶ κάθε ἐμπόρευμα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλληνικὴ ναυτιλία προώδευσε πολὺ. Ἀλλὰ τὴν μεγαλυτέραν πρόοδον καὶ ἀνάπτυξιν ἔλαβε τὸ ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ἀργότερον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ,

τὸν ὁποῖον ὁ μέγας Ναπολέων ἐπέφθλε κατὰ τοῦ Ἀγγλικοῦ ἔμπορίου. Τότε ὀλόκληρον τὸ ἔμπόριον τῆς Ἀνατολῆς μὲ τὴν Δύσιν ἔπεσε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες τότε ἐπλούτησαν πολὺ καὶ κατεσκεύασαν πολλὰ νέα μεγάλα πλοῖα, εἰς δὲ τοὺς ἐμπορικωτέρους λιμένας τῶν εὐρωπαϊκῶν πόλεων ἴδρυσαν ἔμπορικὰ καταστήματα καὶ ἐσύστησαν κοινότητας, ὅπως εἰς τὴν Μασσολίαν, τὴν Τεργέστην, τὸ Λονδῖνον, τὴν Ὀδησσὸν καὶ εἰς ἄλλα μέρη—κοινότητας, τῶν ὁποίων πολλὰ ἄκμάζουν μέχρι σήμερον.

3. Ἀνάπτυξις τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐμάστιζον τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πειραταὶ φοβεροὶ—Μωαμεθανοὶ ἀπὸ τὸ Ἀλγέριον καὶ τὴν Τύνιδα, οἱ ὁποῖοι ἐλήστευον τὰ πλοῖα. Δι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες ἱναγκάζοντο νὰ κατασκευάζουν καράβια μεγάλα καὶ δυνατὰ καὶ νὰ τὰ ὀπλίζουν μὲ ὅπλα καὶ κανόνια, ὡς νὰ ἦσαν πολεμικά. Ἐλάμβανον ἀκόμη καὶ πολλοὺς ναύτας ἐντὸς αὐτῶν, διὰ νὰ ἀντεπεξέρχωνται καὶ νὰ πολεμοῦν μὲ τοὺς πειρατάς. Καὶ τοιοῦτοτρόπως αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ καὶ συγκρούσεις μὲ τοὺς πειρατάς ἐξήσκουν τοὺς ναύτας μας εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων καὶ εἰς τοὺς θαλασσινοὺς ἀγῶνας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ ἔμπορικὰ καράβια μετεβλήθησαν σιγὰ—σιγὰ εἰς πολεμικά καὶ ἀπετέλεσαν τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῶν Ἑλλήνων—τὸ ναυτικόν, τὸ ὁποῖον τόσον συνετέλεσε εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς σκλαβωμένης πατρίδος μας καὶ τὸ ὁποῖον ἀνενέωσε τὰ τρόπαια τῆς Μυκάλης καὶ τῆς Σαλαμίνας.

4ον.

ΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ ΤΗΣ
ΔΟΥΛΕΙΑΣ

Οί περισσότεροι, καθώς είπομεν, μορφωμένοι Ἕλληνες - καὶ πρότερον καὶ ἰδίως ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κατέφυγον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, ὅπου ἐδίδαξαν τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας. Τοιουτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἔμεινε χωρὶς γραμματισμένους καὶ χωρὶς διδασκάλους. Ἄλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι, ὅταν ὑπέταξαν τὴν Ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν, ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς διδασκάλους. Οὕτω ἐπὶ διακόσια σχεδὸν χρόνια ἐβασίλευε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ σκότος καὶ ἡ ἀμάθεια.

1. Κρυφὰ Σχολεῖα. Οἱ Τοῦρκοι ἐξεδίωξαν τοὺς διδασκάλους καὶ ἔκλεισαν τὰ σχολεῖα, διὰ νὰ μείνουν οἱ πατέρες μας ἀγράμματοι καὶ τοιουτοτρόπως λησμονήσουν τὴν καταγωγὴν των, τὴν ἐθνικότητά των καὶ τὴν ἰστορίαν των. Οἱ δυστυχισμένοι ὅμως δοῦλοι, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τῶν γραμμάτων, ἔστελλον τὰ παιδιά των εἰς μερικοὺς γραμματισμένους ἢ εἰς ἱερεῖς ἢ εἰς τὰ μοναστήρια, ὅπου οἱ καλόγηροι τοὺς ἐδίδασκον τὰ πρῶτα γράμματα. Ἄλλὰ τὰ ἔστελλον κρυφίως διὰ νὰ μὴ τὸ ἐνοοῦν οἱ Τοῦρκοι, καὶ πρὸ πάντων τὴν νύκτα, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι:

Φεγγαράκι μου λαμπρό, φέγγε μου νὰ περπατῶ,
 Νὰ πηγαίνω στὸ σχολεῖό, νὰ μαθαίνω γράμματα
 Γράμματα σπουδάματα, τοῦ Θεοῦ τὰ πράματα....

2. Τὰ πρῶτα σχολεῖα. Ἀργότερον ὁμως ἰδίως ἀπὸ τὸ 17ον αἰῶνα, οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ φέρωνται μαλακώτερα εἰς τοὺς ὑποδούλους των. Ἀπὸ τότε οἱ Ἕλληνες κατῴρθωνον μὲ διάφορα μέσα νὰ λαμβάνουν ἀδείας καὶ νὰ συνιστοῦν εἰς πολλὰ μέρη διάφορα σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐμορφώνοντο οἱ Ἕλληνοπαῖδες καὶ ἐφωτίζετο ἡ Ἐθνικὴ συνείδησις· ἀπ' αὐτὰ ἐξῆλθον καὶ πολλοὶ διδάσκαλοι. Ἀπὸ τὰ πρῶτα σχολεῖα, τὰ ὁποῖα ἰδρύθησαν τότε, ἦτο ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἡ ὁποῖα ἰδρύθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄλλο σπουδαῖον σχολεῖον ἰδρύθη εἰς τὰ Ἰωάννινα, μὲ τὰς συνδρομὰς πλουσίων Ἑλλήνων. Ἄλλα σχολεῖα ὀνομαστὰ ἦσαν τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῆς Δημητσάνης καὶ ἄλλων μερῶν.

3. Διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Εἰς τὰ σχολεῖα αὐτὰ ἐδίδαξαν λαμπροὶ διδάσκαλοι καὶ πρὸ πάντων ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι ἠγάπων πολὺ τὴν Πατρίδα—ἀληθινοὶ διδάσκαλοι τοῦ Γένους. Αὐτοὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας· αὐτοὶ ἐμόρφωνον τὸ πνεῦμα τῶν παιδῶν, τοὺς ἐξύψωνον τὸ ἔθνικόν φρόνημα καὶ τοὺς ἠναπτον τὴν φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὸ ἔθνος καὶ διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

Οἱ διδάσκαλοι αὐτοὶ ἦσαν πολλοὶ—ἤρωες ἄγνωστοι

καὶ ἀφανεῖς οἱ περισσότεροι· οἱ περισσότερον ὅμως γνωστοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἦσαν ὁ Παλαμᾶς, ὁ Βούλγαρις, ὁ Δούκας, ὁ Γαζῆς, ὁ Οἰκονόμος, ὁ Βάμβας, ὁ Κούμας, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης καὶ ἄλλοι. Ὁ ἀνώτερος ὅμως ἀπὸ ὅλους - ἂν καὶ δὲν ἐχρημάτισε διδάσκαλος- ἦτο ὁ Κοραῆς, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ ὁμιλήσωμεν κατωτέρω-ἀνώτερος διὰ τὴν σοφίαν καὶ τὴν πολυμύθειαν του καὶ διὰ τὴν φλογερὰν ἀγάπην του πρὸς τὴν Πατρίδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑΙ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ

1ον.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Τοπικαὶ ἐπαναστάσεις. Ἡ σκληρότης καὶ ἀπανθρωπία τῶν Τούρκων καὶ οἱ ἀτελείωτοι ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν μετ' αὐτούς, ἐκράτουν ὄχι μόνον ζωηρὸν τὸ φρόνημα, ἀλλὰ καὶ διετήρουν τὸν πόθον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των ἀκμαῖον καὶ ἄσβεστον.

Δι' αὐτὸ πολλάκις οἱ προπάτορές μας ἔλαβον τὰ ὄπλα εἰς τὰς χεῖρας καὶ προσεπάθησαν νὰ ἀποκτήσουν τὴν ἐλευθερίαν των. Ἀλλὰ δὲν ἐπανεστάτουν ὅλοι μαζί, παρὰ ἄλλοτε ἐπανεστάτει μία Ἑλληνικὴ χώρα ἢ ἐπαρχία καὶ ἄλλοτε ἐπανεστάτει ἄλλη. Δι' αὐτὸ εὐκόλως κατεβάλλοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἐπνίγοντο αἱ ἐπαναστάσεις αὗται εἰς τὸ αἶμά των!

2. Ἡ ἐπαναστάσις τοῦ 1770. Τὸ ἀνυπό-

τακτον και φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων τὸ ἐξεμετολλεύθησαν πολλάκις διὰ τὰ συμφέροντά των οἱ Βενετοί, οἱ Φράγκοι καὶ πρὸ πάντων ἡ ὁμόδοξος Ρωσία. Οἱ Ρῶσοι δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Πέ-
τρου τοῦ Μεγάλου, συνέλαβον τὴν ιδέαν νὰ

Αἰκατερίνη Μεγάλη

κατακτήσουν τὴν Κωνσταντινού-
πολιν καὶ γίνουσι κύριοι τῶν στε-
νῶν τοῦ Εὐσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλη-
σπόντου, διὰ νὰ δύνανται τὰ Ρω-
σικὰ πλοῖα νὰ πλέουσι ἐλευθέρως
εἰς τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ τὸ
Αἰγαῖον πέλαγος. Δι' αὐτὸ ἐπε-
ριποιοῦντο μὲ κάθε τρόπον τοὺς
Ἕλληνας καὶ τοὺς ὑπεκίνησαν εἰς ἐ-
παναστάσεις, μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀ-
δυνατίσουν τὴν Τουρκίαν καὶ οὕτω
δυνηθοῦν νὰ τὴν καταβάλουν εὐκολώτερον. Ὄταν λοι-
πὸν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον τῆς Ρωσίας ἡ με γά λ η
Αἰκατερίνη, ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γε-
ώργιον Παπάζολην, Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος ἦτο
ἀξιωματικὸς εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατόν, μὲ τὴν ἐν-
τολὴν νὰ παρακινήσῃ τοὺς Ἕλληνας εἰς ἐπανάστασιν.
Ὁ Παπάζολης ἔτρεξε πανταχοῦ καὶ ἔλεγεν, ὅτι ἡ ὀρ-
θόδοξος Ρωσία θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Ἕλληνας
καὶ νὰ ἰδρύσῃ πάλιν τὸ χριστιανικὸν Ευζαντινὸν
κράτος. Συνεννοήθη λοιπὸν μὲ πολλοὺς πρῶχον-
τας, ἄρματολους, ἐπισκόπους καὶ πρὸ πάντων μὲ
τὸν μπέην τῆς Μάνης Μαυρομιχάλην καὶ
τὸν δυνατὸν πρῶχοντα τῶν Καλαμῶν Μπενάκη.

“Ολοι οί Έλληνες, διψῶντες ἐλευθερίαν, μὲ συγκίνη-
σιν τὸν ἤκουον καὶ μὲ ἐνθουσιασμὸν ἐδέχοντο τὰς
προτάσεις του.

Καὶ πράγματι ἤρχισε μετ’ ὀλίγον πόλεμος μεταξύ
Ρωσίας καὶ τῆς Τουρκίας· βραδύτερον δὲ ὁ Ρωσικὸς
στόλος μὲ τοὺς ἀδελφούς Ὀρλώφ ἦλθεν εἰς τὴν Πε-
λοπόννησον. Τότε οἱ Έλληνες ἐπανεστάτησαν. Ἀλλὰ
δυστυχῶς τὸ κίνημα αὐτὸ δὲν ἐπέτυχε, διότι δὲν τὸ
εἶχον ὀργανώσει καλῶς οἱ Ρῶσοι ἀρχηγοί. Ὁ δὲ Σουλ-
τᾶνος μόλις ἔμαθε τὸ κίνημα ἀμέσως ἔστειλε 15.000
Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι τὸ ἐπιβίβαν εἰς τὸ αἶμα. Οἱ Ρῶ-
σοι ἔφυγαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἄφησαν εἰς τὴν τύχην
τῶν τοὺς δυστυχισμένους Έλληνας. Εἰς ὅλας τὰς Έλ-
ληνικὰς χώρας ἐγίναν μεγάλαι σφαγαὶ τότε. Τὴν με-
γαλυτέραν ὅμως καταστροφὴν ἔπαθεν ἡ Πελοπόννη-
σος. Ἡ χώρα αὕτη ὀλόκληρος ἠρημώθη. Ἀπὸ δὲ τοὺς
κατοίκους τῆς ἄλλοι ἐσφάγησαν καὶ ἄλλοι ἐπωλήθη-
σαν σκλάβοι. Μόνον ὀλίγοι διεσώθησαν, οἱ ὅποιοι
κατέφυγον εἰς τὴν Ἐπτάνησον ἢ ἐπῆραν τὰ βουνά...

3. Δευτέρα ἐπαναστάσεις τῶν Ἑλλή-
νων. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον αὐτὸ πάθημα δὲν ἐγινε
μάθημα εἰς τοὺς Έλληνας· τόσον ἦτο ζῶηρός ὁ πόθος
τῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ὅταν, ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα
ἔτη (1788), οἱ Ρῶσοι ἤρχισαν νέον πόλεμον μὲ τοὺς
Τούρκους, ἡ Αἰκατερίνη πάλιν παρεκίνησε τοὺς Έλ-
ληνας νὰ ἐπαναστατήσουν. Τότε ὁ Έλλην Λάμ-
προς Κατσόνης, ὁ ὅποιος ἦτο λοχαγὸς εἰς
τὸν Ρωσικὸν στρατὸν, μετέβη εἰς τὴν Τεργέστην, καὶ
μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἐμπόρων, ἠγόρασε

3 καράβια. Τὰ ἐξώπλισε, παρέλαβε ναύτας γενναίους καὶ μὲ αὐτὰ ἤρχισε τὰς ἐπιθέσεις του ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τρέχων δὲ εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος συνέλαβε 12 Τουρκικὰ καράβια, μὲ τὰ ὁποῖα ηὔξησε τὸν στόλον του. Μ' αὐτὰ ἐκυρίευσε τὸ Καστελόρριζον, ἐνίκησε δύο φορές τὸν Τουρκικὸν στόλον καὶ ἔγινεν ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν Τούρκων. Ἐπειτα, ἀφοῦ ἔλαβε μαζί του καὶ τὸν περιφημὸν ἀρματολὸν Ἀνδρίτσον μὲ 500 παλικάρια, ἐνίκησε τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς τὸ μεταξὺ Εὐβοίας καὶ Ἀνδρου στενόν· ἀλλὰ τὴν ἄλλην ἡμέραν, ἔταν ἔφθασε ὁ Ἀλγερινὸς στόλος καὶ ἠνώθη μὲ τὸν Τουρκικόν, ὁ Κατσόνης ἐνίκηθη καὶ μόλις κατάρθωσε νὰ σωθῆ. Τότε ἔγινε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι:

Σὰν σοῦ ξαναρέση Λάμπρο,
Ξαναπέρν' ἀπὸ τὴν Ἀντρο....

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ ἦρωας δὲν ἔχασε τὸ θάρρος του. Ἡτοίμασε νέον στόλον καὶ ἦτο ἕτοιμος ν' ἀρχίσῃ πάλιν τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνάς του, ἔταν ἔξαφνα λαμβάνει διαταγὴν ἀπὸ τὴν Αἰκατερίνην νὰ παύσῃ τὸν πόλεμον διότι αὐτὴ ἔκαμε εἰρήνην μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Κατσόνης ὅμως, διότι ἡ αὐτοκράτειρα δὲν ἐφρόντισε καὶ πάλιν διὰ τὴν δυστυχισμένην Ἑλλάδα, τόσο ἐθύμωσε, ὥστε εἶπε: «Ἄν ἡ Αἰκατερίνη ἔκαμε τὴν εἰρήνην της, ὁ Λάμπρος ἀκόμη δὲν ὑπέγραψε τὴν ἰδικὴν του». Καὶ ἀφοῦ παρέλαβε τὸν φίλον του Ἀνδρίτσον, κατέλαβε τὸ Ταίναρον καὶ ἐπροσκόλεσε τοὺς Λάκωνας νὰ ἐπαναστατήσουν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκινήθησαν, ἐνθυμούμενοι τὴν ἀποτυχίον τῆς προηγουμένης ἐπα-

ναστάσεως. Τότε, όταν οί δύο φίλοι είδον ὅτι χωρίς ξένην βοήθειαν δέν ἦτο δυνατόν νά ἐξακολουθήσουν τόν ἀγῶνα, ἀπεφάσισαν νά χωρισθοῦν. Καί ὁ μὲν Κατσόνης ἐγύρισεν εἰς τήν Ρωσίαν, ὅπου ἀπέθανε πλήρης δόξης καί τιμῶν· ὁ δέ Ἀνδρίτσος, ἀφοῦ ἐπέ-
 ρασε μέ τὰ παλικάρια του τήν Πελοπόννησον, ἔφθασε εἰς τήν Ρούμελην καί ἔπειτα εἰς τήν Ἐπτάνησον. Εἰς τήν Κέρκυραν ὅμως τόν συνέλαβον οἱ Βενετοί, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ τόν ἐφυλάκισαν, κατόπιν τόν παρέδωσαν εἰς τοὺς Τούρκους. Αὐτοὶ δέ τόν φερον δεμένον εἰς τήν Πόλιν, ὅπου τοῦ ἐπρότειναν νά τόν κάμουν πρῶτον καπετάνιον, ἐάν ἤθελε νά γίνῃ Μωαμεθανός. Ἀλλά ὁ γενναῖος ἀνὴρ, πιστός εἰς τήν θρησκείαν του καί τήν Πατρίδα του, δέν ἐδέχθη τὰς προτάσεις των. Δι' αὐτὸ τόν ἔρριψαν εἰς τήν φυλακὴν καί ἐκεῖ ἀπέθανε, ἔπειτα ἀπὸ σκληρὰ βασανιστήρια...

2ον.

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

1. Γαλλικὴ Ἐπανάστασις. Κατὰ τήν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶχε μεγάλην δύναμιν καί ἔκαμνε ὅ,τι ἤθελε. Οἱ εὐγενεῖς καί ὁ κληρικός, διὰ νά κρατήσουν τὰς μεγάλας των περιουσίας καί τὰ προνόμιά των, ἐπλησίασαν πολὺ τόν βασιλέα καί ἔγιναν πιστοὶ ὑπηρέται του. Τοιοῦτοτρόπως ὅλα τὰ κτήματα τὰ εἶχον οἱ εὐγενεῖς καί οἱ κληρικοί. Ὅλοι δέ οἱ φόροι καί ὅλα τὰ βάρη ἦσαν ἐπάνω εἰς τόν λαόν, ὁ ὁποῖος ἦτο βυθισμένος εἰς τήν δυστυχίαν καί τήν

ἀμάθειαν. Δι' αὐτὸ κατὰ τὸ 1789 ὁ λαὸς ἐπανεστᾶτησε (ἄλωςις τῆς Βαστίλλης!) καὶ κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου· κατέλαβε τὰ κτήματα, τὰ ὅποια εἶχαν ἕως τότε οἱ εὐγενεῖς καὶ αὐτοὶ τὰ εἰργάζοντο ὡς δοῦλοι· καὶ ἀκόμη ἐκήρυξε τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἰσότητα ὅλων τῶν πολιτῶν· εἰς τὸ τέλος δὲ κατήργησε καὶ τὴν βασιλείαν καὶ κατεδίκασεν εἰς θάνατον τὸν βασιλέα, διότι ἀπεδείχθη, ὅτι

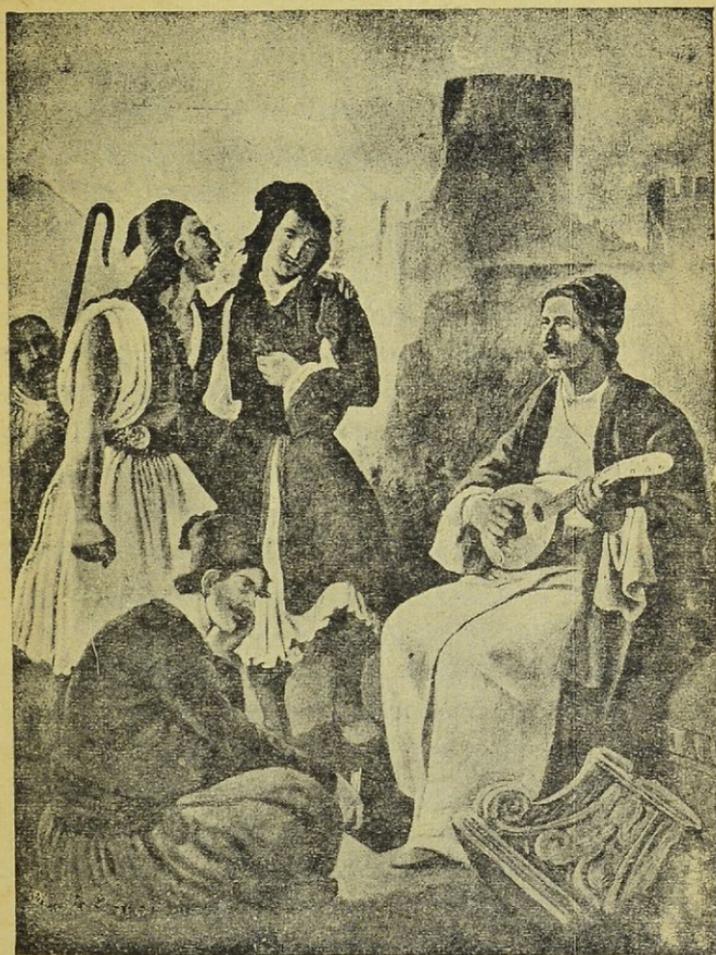

Ὁ Μέγας Ναπολέων.

εἶχεν ἔλθει εἰς κρυφὴν συνεννόησιν μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς Γαλλίας. Ὁ θάνατος ὁμως τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας ἐτάραξε ὅλους τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης· δι' αὐτὸ ἐκήρυξαν ὅλοι τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς Γαλλίας. Ἀλλὰ τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἔσωσεν ὁ Μέγας Ναπολέων, τὸν ὁποῖον ἔπειτα ὁ

λαὸς τὸν ἀνηγόρευσε αὐτοκράτορα. Ἀπὸ τὴν Γαλλίαν τότε μετεδόθησαν καὶ εἰς τὴν ἄλλην Εὐρώπην αἱ ἀρχαὶ τῆς ἰσότητος καὶ τῆς ἐλευθερίας. Συνεκίνησαν ἀκόμη καὶ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι πάντοτε ἐδίψων διὰ τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ Κολοκοτρώνης λεγε, ὅτι ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις τοῦ ἤνοιξε τὰ μάτια καὶ ὅτι ἐσήμαινε «σὰν σάλπιγγα τῆς δευτέρας παρουσίας, πού διαλαλοῦσε πὼς πλησιάζει ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας». Ἀλλὰ ἰδιαίτερος συνεκίνησε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις τὴν ψυχὴν τοῦ Ρήγα Φεραίου καὶ τοῦ Κοραΐ.

2. Ρήγας Φεραῖος. Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη εἰς
ἐν χωρίον τῆς Θεσσαλίας τὸ Βελεστῖνον, δι'

αὐτὸ ἐλέγετο Βελεστιλνῆς. Ἀλλὰ διότι εἰς τὸ
Βελεστῖνον ἐνόμιζον, ὅτι τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἦτο ἡ

πόλις Φεραί, τὸν ὠνόμαζον καὶ Φεραῖον. Ὁ Ρήγας, ἀφοῦ ἤκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Ζαγορᾶς, ἔγινε ἔπειτα διδάσκαλος εἰς τὸν Κισσόν, ἐν ἄλλο χωρίον τοῦ Πηλίου. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἠδύνατο νὰ βλέπη τὰ βάσανα, τὰ ὁποῖα ὑπέφερον οἱ συγγενεῖς καὶ οἱ συγχωριοὶ του ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἔφυγε καὶ ἐπῆγε εἰς τὸ Βουκουρέστιον, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του καὶ ἔμαθε ξένας γλώσσας. Τότε ὁ ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας Μαυρογένης προσέλαβε τὸν Ρήγαν ὡς γραμματέα του. Μετ' ὀλίγον δὲ ἤρχισεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἡ ὁποία τόσῃ ἐντύπωσιν ἔκαμε εἰς τὴν πατριωτικὴν ψυχὴν τοῦ Ρήγα, ὥστε ἀπὸ τότε τοῦ ἦλθεν ἡ ἰδέα νὰ κινήσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἀκόμη καὶ ἄλλους χριστιανικοὺς λαοὺς, εἰς ἐπανάστασιν κατὰ τοῦ Σουλτάνου. Δι' αὐτὸ ἐσύστησε μίαν μυστικὴν Ἐταιρείαν, ἡ ὁποία περιέλαβε προεστῶτας, ἄρματολούς, ἐπισκόπους, πλουσίους ἐμπόρους καὶ καπεταναίους. Κατὰ δὲ τὸ 1796 ὁ Ρήγας μετέβη εἰς τὴν Βιέννην, ὅπου ἠκμαζε πλουσία Ἑλληνικὴ κοινότης καὶ ἐκεῖ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου του. Ἐτύπωσε πολλὰ ὠφέλιμα βιβλία καὶ ἐξέδωκε τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος - τῆς μεγάλης Ἑλλάδος μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν... Καὶ διὰ νὰ ἐξεγείρῃ ἀκόμη περισσότερον τὸ ἔθνικόν φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνάψῃ τὸν ἐνθουσιασμόν των διὰ τὴν ἐλευθερίαν, ἔγραψε διάφορα πατριωτικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα διεδόθησαν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἐτραγουδοῦσαν παντοῦ. Τὰ τραγούδια αὐτὰ συνεχίζουν τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων

καὶ τοὺς ἔκαμνον νὰ περιμένουν μὲ παλμούς τὴν ἐπανάστασιν. Ἐν' ἀπὸ τὰ φλογερὰ ἐκεῖνα τραγούδια, εἶναι ὁ θ ο ὕ ρ ι ο ς τοῦ Ρήγα, δηλ. ὁ πολεμικὸς ὕμνος, τὸν ὁποῖον οἱ Ἕλληνες τὸν ἐτραγουδοῦσαν μὲ δάκρυα εἰς τὰ μάτια:

Ὡς πότε παλικάρια θὰ ζοῦμε στὰ στενὰ
Μονάχοι σὰ λιοντάρια στὶς ράχες, στὰ βουνά,
Σπηλιές νὰ κατοικοῦμε, νὰ βλέπομε κλαδιά
Νὰ φεύγωμ' ἀπ' τὸν κόσμον γιὰ τὴν πικρὴ σκλαβιά;

Ἐπειτα μετέβη εἰς τὴν Τεργέστην, ἡ ὁποία τότε ἀνῆκε εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ εἶχε σκοπὸν νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Ἀλλὰ ἡ Αὐστριακὴ ἀστυνομία τὸν συνέλαβε μὲ τοὺς 6 συντρόφους του καὶ μαζί τοὺς ἔστειλε δεμέους εἰς τὸν Τοῦρκον Πασᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Αὐτὸς δὲ τοὺς ἐφόνευσε, ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἐβασάνισε, καὶ τὰ πτώματά των τὰ ἔρριψε εἰς τὸν Δούναβιν ποταμόν! Λέγουν ὅτι ὁ Ρήγας τὴν ὥραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπέθνησκε, εἶπε: «Ἐγὼ ἀρκετὸν σπóρον ἔσπειρα, ὁ ὁποῖος θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ ἔθνος μου θὰ θερίσῃ τὸν γλυκύν του καρπόν». Καὶ ἀληθῶς ἡ προφητεία τοῦ Ρήγα ἐξεπληρώθη ὁ σπóρος ἐβλάστησε καὶ ἐκαρποφόρησε καὶ ἡμεῖς σήμερον γευόμεθα τοὺς γλυκεῖς καρπούς τῆς Ἐλευθερίας!... Δι' αὐτὸ ἡ ἑλευθέρα Πατρίς, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς τὸν πρωτομάρτυρα τῆς Ἑλληνικῆς ἑλευθερίας, τοῦ ἔστησε βραδύτερον τὸ ἄγαλμά του ἔμπροσθεν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

3. Κοραΐς. Ὁ Κοραΐς ἐγεννήθη τὸ 1748 εἰς τὴν Σμύρνην ἀπὸ πατέρα Χίον. Εἰς τὴν Σμύρνην ἤκουσε τὰ πρῶτα μαθήματα· πειτα μετέβη εἰς τὸ Ἀμστελ-λόδαμον τῆς Ὀλλανδίας δι' ἐργασίας ἐμπορικὰς καὶ τέλος εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ἐσπούδασεν ἰατρός. Ἀλλὰ δὲν ἠγάπα τὸ ἐπάγγελμα αὐτό· δι' αὐτὸ τὸ παρή-τησε καὶ ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην τῶν ἀρχαίων Ἑλλή-νων συγγραφέων. Τέλος ἐγκατεστάθη εἰς τὸ Παρίσι καὶ ἐκεῖ ἔμεινε ὅλην του τὴν ζωὴν. Ὅταν ἤρχισε ἡ Γαλ-λικὴ Ἐπανάστασις, τὴν ἐντύπωσιν ἔκαμε εἰς τὴν πατριωτικὴν ψυχὴν τοῦ Κοραΐ, ὥστε ἀπὸ τὴν στιγ-μὴν ἐκείνην τὸ μόνον ὄνειρον τῆς ζωῆς του ἦτο ἡ πνευ-ματικὴ ἀναγέννησις τοῦ Ἔθνους καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις του ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ γράφῃ σοφὰ βιβλία, διὰ νὰ ἐξυπνήσῃ καὶ μορφώσῃ τὸ πνεῦ-μα τῶν Ἑλλήνων· ἤρχισε νὰ ἐκδίδη ὅσους ἀρχαίους Ἑλληνας συγγραφεῖς ἔθεώρει καταλλήλους διὰ τὴν ἔκπα δευσιν καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ Γένους καὶ προσε-πάθει ν' ἀνάψῃ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων τὸν πό-θον τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους καὶ τὴν ἀγάπην εἰς τὴν ἐλευθερίαν. Καὶ ἀληθῶς ὁ Κοραΐς τὸ κατώρθωσε!

Ὁ Κοραΐς ἀπέθανε εἰς τὸ Παρίσι, ἀφοῦ ηὐτύχησε νὰ ἴδῃ τὴν Ἑλλάδα ἐλευθέραν. Ἡ πατρίς βραδύτερον, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της εἰς τὸν πνευμα-τικὸν ἥρωα καὶ πρωτοεργάτην τῆς Ἐθνικῆς ἐλευθερίας, ἔστησε καὶ αὐτοῦ τὸ ἀγαλμα ἐμπροσθεν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου.

Βον.

ΟΙ ΣΟΥΛΙΩΤΑΙ ΚΑΙ Ο ΑΛΗ-ΠΑΣΑΣ

1. Σουλιῶται. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικοὶ βοσκοὶ Ἑπαιρῶται, διὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν ἀπὸ τὰς καταπιέσεις καὶ τὰς καταδιώξεις τῶν Τούρκων, ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ ἄγρια καὶ ἀπύκρημα Κασσιοπαῖα βουνὰ - τὰ βουνὰ τῆς Τσαμουριᾶς—καὶ ἐκεῖ ἔκτισαν μερικὰ χωρία, ὅπου ζῶν ἐλεύθεροι καὶ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι. Τὰ χωρία ἦσαν ἑπτὰ, ἀλλὰ τὰ σπουδαιότερα ἦσαν ἡ Κιὰφα καὶ τὸ Σοῦλι. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ὄλων τῶν χωρίων ἔλεγοντο Σουλιῶται. Οἱ Σουλιῶται κατεγίνοντο εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἔζῶν ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Σπαρτιᾶται. Δηλαδὴ ἀπὸ τὴν παιδικὴν των ἡλικίαν ἐγυμνάζοντο εἰς τὰ ὄπλα, μὲ αὐτὰ ἔτρωγον, μὲ αὐτὰ ἐκοιμῶντο καὶ μὲ αὐτὰ προσηύχοντο. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες των ἐγνώριζον νὰ μεταχειρίζονται τὰ ὄπλα. Δι' αὐτὸ πολλάκις ἄφηνον τὸ σπῆτι καὶ τὴν ρόκα των καὶ ἤρπαζον τὸ καριοφίλι· ἔτρεχον πλησίον τῶν ἀνδρῶν των καὶ ἐπολέμουν εἰς τὸ πλευρόν των! (Ἡρωϊσμός τῆς Δέσπως - πύργος Δημουλῶ!) Οἱ Τούρκοι πολλάκις ἐδοκίμασαν νὰ τοὺς ὑποτάξουν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν. Διὰ τοῦτο τοὺς ἄφηνον ἡσύχους καὶ ἦτο ἀρκετὸν δι' αὐτοὺς νὰ εἰσπράττουν ἓνα μικρὸν φόρον - τὸ μόνον σημεῖον τῆς ὑποταγῆς.

2. Ἀλῆ-πασᾶς καὶ ὁ πρῶτος του πόλεμος μὲ τοὺς Σουλιώτας. Ἀλλὰ δὲν

παρῆλθε πολὺς καιρὸς καὶ ἐφανερώθη εἰς φοβερὸς ἐ-
 χθρὸς διὰ τὸ Σοῦλι, ὁ τρομερὸς Ἄλῃ - πασᾶς. Αὐτός,
 ὅταν ἔγινε πασᾶς εἰς τὰ Ἰωάννινα, ἀπεφάσισε νὰ κυ-
 ριεύσῃ ἢ νὰ καταστρέψῃ τὸ περίφημον Σοῦλι, διότι
 μόνον αὐτὸ ἀπ' ὅλας τὰς χώρας, αἱ ὁποῖαι ἦσαν γύρω
 ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, ἦτο ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον.
 Ὁ Ἄλῃς ἦτο εἰς ἄγριος καὶ ἀπάνθρωπος Τουρκαλβα-
 νός, ὁ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὸ Τεπελένι τῆς σημερινῆς
 Ἀλβανίας. Ἀφοῦ πρότερον ἔκαμε διαφόρους ληστείας,
 δολοφονίας καὶ ἄλλα κακουργήματα, κατώρθωσε τέ-
 λος νὰ καταλάβῃ τὰ Ἰωάννινα καὶ νὰ ἀναγνωρισθῇ
 πασᾶς ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον. Τότε ἠπλωσε ὀλίγον κατ'
 ὀλίγον τὸ κράτος του εἰς ὅλην τὴν Ἡπειρον, εἰς τὴν
 Ἀκαρνανίαν καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ὑπὸ τὰς διαγατάς
 του 12.000 στρατιῶται ὑπήκουον καὶ 2.000.000 Ἑλ-
 ληνες Ἀλβανοὶ καὶ Τοῦρκοι ἐστέναζον ὑπὸ τὸν τυ-
 ραννικὸν ζυγὸν του. Εἶχε πλοῦτη πολλὰ, τὰ ὁποῖα
 κάθε ἡμέραν ἠϋξανε μὲ φόνους καὶ ἀρπαγὰς. Ὁ Ἄλῃς
 δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὸ Σοῦλι νὰ εἶναι ἐλεύθερον, ἀφοῦ
 ὅλη ἡ χώρα καὶ τὰ χωρία γύρω ἦσαν εἰς τὴν ἐξουσίαν
 του. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ τὸν πόδα του εἰς
 αὐτὸ ἢ νὰ τὸ καταστρέψῃ. Παρέλαβε λοιπὸν κατὰ
 τὸ 1791 τρεῖς χιλιάδας Ἀλβανούς καὶ ἐξεκίνησε διὰ
 τὸ Σοῦλι. Ἀλλὰ οἱ Σουλιῶται ὄχι μόνον τοὺς ἐνίκησαν,
 ἀλλὰ καὶ τοὺς 1000 οἱ ὁποῖοι ἐσώθησαν ἀπὸ τὸν
 στρατὸν του, τοὺς κατεδίωξαν ἕως τὰ Ἰωάννινα!

4ον.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΑΛΗ - ΠΑΣΑ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ

1. Ἡ δολιότης τοῦ Ἀλῆ. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν πρώτην του ἀποτυχίαν ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ καταστρέψῃ τὸ Σοῦλι, ὄχι πλέον μὲ ἀνδρείαν, ἀλλὰ μὲ τὸν δόλον. Τὸν ἄλλον χρόνον δηλαδὴ ἐξεκίνησε διὰ τὸ Σοῦλι μὲ 12.000 ἐκλεκτοὺς Ἀλβανούς. Ἀλλὰ διέδιδε ὅτι μετέβαινε νὰ πολεμήσῃ ἐναντίον τοῦ Ἀργυροκάστρου, μὲ τοὺς κατοίκους τοῦ ὁποίου οἱ Σουλιῶται ἦσαν ἐχθροί. Καὶ διὰ νὰ μὴ ὑποπτευθοῦν τίποτε οἱ Σουλιῶται, ἔστειλε καὶ ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν των. Οἱ Σουλιῶται ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τὴν δολιότητα καὶ τὴν ἀπιστίαν του, τοῦ ἔστειλαν 70 μόνον ἄνδρας μὲ τὸν Λάμπρον Τζαβέλλα. Ὁ Λάμπρος ἔλαβε μαζί του καὶ τὸν υἱὸν του Φῶτον. Ἀλλὰ ὁ Ἀλῆς τοὺς συνέλαβε καθ' ὁδὸν μὲ δόλον, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἔδεσε, τοὺς ἔστειλε εἰς τὰ Ἰωάννινα δεμένους! Μόνον εἰς Σουλιώτης κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ - καὶ αὐτὸς διὰ νὰ φέρῃ εἰς τὸ Σοῦλι τὴν λυπηρὰν εἶδησιν. Οἱ Σουλιῶται τότε ἠτοιμάσθησαν, καὶ ὅταν ἔφθασε ὁ Ἀλῆς εἰς τὸ Σοῦλι, ἔπεσαν ἐπάνω του μὲ τόσῃν ἀνδρείαν καὶ ὀρμῇν, ὥστε ἠνάγκασαν αὐτὸν νὰ φύγῃ καὶ πάλιν ἐντροπιασμένος.

2. Ἡ φιλοπατρία τοῦ Λάμπρου Τζαβέλλα. Ὅταν εἶδε ὁ Ἀλῆς, ὅτι δὲν ἐπέτυχε ἐκάλεσε τὸν Λάμπρον καὶ τοῦ εἶπε : «Βλέπεις ὅτι

ἡ ζωὴ σου καὶ ἡ ζωὴ τοῦ παιδιοῦ σου εἶναι στὰ χέρια μου· ἂν μοῦ παραδώσης τὸ Σοῦλι, θὰ σοῦ δώσω πλοῦτη καὶ δόξαν καὶ τιμάς· ἂν δὲν μοῦ τὰ παραδώσης, θὰ σᾶς ψήσω ζωντανούς καὶ θὰ κάμω στὸ Σοῦλι χορτάρ· νὰ μὴ φυτρώση!» Τότε ὁ Τζαβέλλας ὑπεσχέθη νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ Σοῦλι, ἂν τὸν ἄφηνε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς αὐτό, διὰ νὰ συνεννοηθῇ τάχα μετὸς ἄλλους ἀρχηγούς. Ὁ Ἄλῃς ἐπίστευσε εἰς τὰς ὑποσχέσεις τοῦ Τζαβέλλα καὶ τὸν ἄφησε νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Σοῦλι· ἀλλὰ ἐκράτησεν ὡς ἐνέχυρον τὸν υἱόν του Φῶτον. Μόλις ὅμως ὁ Τζαβέλλας ἔφθασε εἰς τὸ Σοῦλι, παρεκίνησε τοὺς Σουλιώτας ὅχι νὰ παραδοθῶν, ἀλλὰ ν' ἀντισταθῶν μετὰ τῶν τῶν δυνάμεις. Ὄταν μάλιστα οἱ Σουλιῶται ἠτοιμάσθησαν, ἔγραψε πρὸς τὸν Ἄλῃν ἓνα γράμμα, εἰς τὸ ὁποῖον τοῦ ἔλεγε: «Χαίρω ὅπου ἐγέλασα ἓνα δόλιον καὶ ἄπιστον ἄνθρωπον, ὡσὰν ἐσένα. Εἶμαι ἐδῶ γιὰ νὰ ὑπερασπίσω τὴν πατρίδα μου· ξέρω ὅτι θὰ σκοτώσῃς τὸ παιδί μου· μὰ ἐγὼ θὰ ἐκδικηθῶ τὸ θάνατό του». Καὶ ὁ Φῶτος, ὅταν ἔπειτα ὁ υἱὸς τοῦ Ἄλῃ, Βελῆς, τὸν ἐφοβέρισε ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν, διότι τοὺς ἐγέλασε ὁ πατέρας του, ἀπήντησε: «Δὲν φοβοῦμαι, γιατί γιὰ τὴν πατρίδα ἐγεννήθηκα καὶ γιὰ τὴν πατρίδα θὰ πεθάνω. Ἄν με ψήσῃς, ὁ πατέρας μου θὰ ἐκδικηθῇ τὸ θάνατό μου».

Ἐξεκίνησε λοιπὸν ὁ Ἄλῃς ἐναντίον τοῦ Σουλίου μετὰ 8.000 Ἀλβανούς. Οἱ Σουλιῶται 10 ὥρας ἐπολέμων ὡς λέοντες· καὶ ὅταν οἱ ἄνδρες ἤρχισαν νὰ κουράζωνται, τρὶς χιλιάδες πλησίον των καὶ τοὺς βοηθοῦν 400 Σου-

λιώτισσαι, αἱ ἑποῖσαι εἶχον ἐπὶ κεφαλῆς τὴν γυναῖκα τοῦ Τζαφέλλο, τὴν περίφημον Μόσχω.

Οἱ Ἄλβανοὶ μετ' ἑλίγον ἐνικήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, διὰ νὰ σωθοῦν δὲ τρέχουν ἀκράτητοι καὶ πετοῦν τὰ ὅπλα των εἰς τὸ πόδιον τῶν Σουλιωτῶν... Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πασῶς ἐφυγε τρέχων μετὸν ἵππον του, διὰ νὰ σωθῆ εἰς τὰ Ἰωάννινα... Τότε ἤναγκάσθη νὰ κάμῃ εἰρήνην μετ' ἔρους βαρεῖς καὶ ἐξευτελιστικούς. Ὑπεχρεώθη δηλαδὴ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Φῶτον καὶ τοὺς ἄλλους Σουλιώτας καὶ νὰ πληρώσῃ διὰ κάθε αἰχμάλωτον Ἄλβον 1000 γρόσια. Κατὰ κακὴν ὅμως τύχην εἰς τὴν μάχην αὐτὴν ἐπληρώθη ὁ ὀλησμόνητος διὰ τὴν ἀνδρείον του καὶ τὴν φιλοπατρίαν του Λάμπρος καὶ ἀπὸ τὴν πληγὴν του ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας... Ἄλλ' ἄφησε ἀντάξιον διάδοχόν του, τὸν υἱόν του Φῶτον..

5ον

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΟΥ ΣΟΥΛΙΟΥ

1. Τρίτος πόλεμος τοῦ Ἄλῃ μετὸ Σοῦλι. Ὁκτὼ ἔτη παρήλθον ἐπὸ τὸν τελευταῖον πόλεμον καὶ ἔμως ὁ ἄγριος Ἄλῃς δὲν ἐλησμόνησε τὸ Σοῦλι· δι' αὐτὸ κατὰ τὸ 1800 ἐπῆλθε κατ' αὐτοῦ μετὰ 10.000 Ἄλβανούς καὶ τὸ ἀπέκλεισε ἐπὸ ἅλα τὰ μέρη. Εἰς τὴν ἀρχὴν οἱ Σουλιῶται ἀνθίσταντο μετὰ γενναϊότητα, ἔχοντες ἀρχηγὸν τὸν γενναῖον Φῶτον. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον αἱ τρεφαὶ ἐξέλιπον· πείνο καὶ δίψα ἤρχισεν νὰ τοὺς βασανίσῃ. Καὶ ἔμως ἔμειναν ἀλύγιστοι

καὶ ἐξηκολούθουν νὰ πολεμοῦν ἡρωϊκῶς. Θὰ ἐνόμιζε κανεὶς, ὅτι ἡ πείνα καὶ ἡ δίψα καὶ αἱ ἄλλαι στερήσεις τοὺς ἔδιδον μαν δύναμιν ὑπεράνθρωπον καὶ ἓνα φρόνημα ἀκατανίκητον. Δι' αὐτὸ ἐπροτίμων νὰ ἀποθάνουν καλύτερα, παρὰ νὰ ὑποταχθοῦν...

2. Προδοσία τοῦ Σουλιῶ. Δυστυχῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον δὲν κατάρθωσεν ἡ ἀνδρεία καὶ τὰ ὄπλα τοῦ Ἀλῆ, τὸ κατάρθωσε τὸ χρῆμά του. Εὐρέθη δηλαδὴ μεταξύ τῶν πολιορκουμένων εἰς προδότης τὸν ὁποῖον θὰ βαρύνῃ τὸ αἰώνιον ἀνάθεμα τῆς Πατρίδος - ὁ Πήλιος Γούσης, ὁ ὁποῖος ἔζη περιφρονημένος, σύμφωνα μὲ τὰς συνηθείας τῶν Σουλιωτῶν, διότι εἰς μίαν μάχην ἐφάνη δειλός. Αὐτὸς λοιπὸν ἐδωροδοκῆθη ἀπὸ τὸν Ἀλῆν καὶ ὠδήγησε μίαν νύκτα εἰς τὸ Σοῦλι 100 Ἀλβανούς. Καὶ τοιοῦτοτρόπως τὸ πρῶτον οἱ Σουλιῶται, ὅταν εὐρέθησαν μεταξύ δύο πυρῶν, ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὸ Κοῦγκι, ἓνα ὑψηλὸν βράχον, ὅπου ἦτο ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς. Ἐκεῖ ὠχυρώθησαν εἰς τὸ φρούριον, τὸ ὁποῖον εἶχε κτίσει ὁ καλόγηρος Σαμουήλ, καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν ἀπελπισμένον των ἀγῶνα, ἂν καὶ ἡ πείνα, ἡ δίψα καὶ αἱ κακουχίαι τοὺς εἶχον μεταβάλλει εἰς φαντάσματα κινούμενα. Τότε καὶ αὐτὸ τὸ θηρίον ὁ Ἀλῆς ἐθαύμασε τὸν ἡρωϊσμόν των καὶ τοὺς ἐπρότεινε νὰ φύγουν μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰ πράγματά των καὶ νὰ ὑπάγουν, ὅπου θέλουν. Οἱ Σουλιῶται ἐδέχθησαν τὴν πρότασιν τοῦ Ἀλῆ, καὶ τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1803 βαρέως λυπημένοι καὶ μὲ δάκρυα γεμάτους τοὺς ὀφθαλμούς ἄφηνον τὴν ἀγαπημένην των πα-

τρίδα... Καί ἔφευγαν χωρισμένοι εἰς τρία σώματα. Ἐπὶ αὐτὰ τὸ πρῶτον μὲ τὸν Φῶτον Τζαβέλλα, διηθύνθη εἰς τὴν Πάργαν, τὸ δεύτερον μὲ τὸν Κουτσονίκαν διηθύνθη εἰς τὸ Ζάλογον, κείμενον εἰς ἓνα ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημνον βράχον, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἔρρεεν ὁ ποταμὸς Ἀχέρων· τὸ τρίτον μὲ τὸν Κίτσον Μπότσαρη διηθύνθη εἰς τὴν Ρανιάσαν. Μόνος ὁ καλόγηρος Σαμουήλ ἔμεινεν εἰς τὸ Κοῦγκι μὲ 5 Σουλιώτας, διὰ νὰ παραδώσῃ τὸν τόπον καὶ πληρωθῇ διὰ τὰ πολεμεφόδια, τὰ ὅποια ἔμειναν ἐκεῖ πέρα. Ὁ γραμματεὺς τοῦ Ἀλλῆ, ὅταν ἐπλήρωσε τὴν ἀξίαν των, εἶπεν εἰς τὸν Σαμουήλ: «καὶ τώρα ποιά τιμωρία νομίζεις, ὅτι θὰ σοῦ ἐπιβάλλῃ ὁ Πασᾶς, βρὲ καλόγερε, ἀφοῦ εἶχες τὴν ἀνοησίαν νὰ παραδοθῆς εἰς τὰ χέρια του;» «Ἰαμμίαν», ἀπαντᾷ ὁ ἀτρόμητος Σαμουήλ. Καὶ χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν ἀδειάζει τὸ πιστόλι του εἰς ἓνα βαρέλιον πυρίτιδος, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐκεῖ. Φοβερὰ ἔκρηξις ἐπηκολούθησε τότε καὶ τὸ φρούριον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα!... Τοιοῦτοτρόπως ὁ Σαμουήλ μὲ τοὺς 5 σύντρόφους του καὶ μὲ 500 ἔχθρους, ἐτάφη ἐνδόξως κάτω ἀπὸ τὰ εἰρήνια...

Τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ἐθρήνησεν ἡ λαϊκὴ μοῦσα μὲ τὸ ἐξῆς δημοτικὸ τραγοῦδι:

Ἐνα πουλάκι ξέβγαίνε ἔπο μέσ' ἀπὸ τὸ Σοῦλι,
 Εἶχε θολὰ τὰ μάτια του καὶ μαῦρα τὰ φτερά του.
 Παργιώτες τὸ ρωτήσανε, Παργιώτες τὸ ρωτᾶνε:
 —«Πουλάκι, ποῦθεν ἔρχεσαι; πουλάκι, ποῦ .. ηγαίνεις;»
 —«Ἐπὸ τὸ Σοῦλι ἔρχομαι καὶ στη Φραγκιά πηγαίνω».

—«Πουλάκι πές μας τίποτα, πές μας καλὰ μαντάτα».
 —«Ἄχ! τί μαντάτα νὰ σᾶς πῶ, τί νὰ σᾶς μολογήσω;
 Πῆραν τὴν Κιάφα τὴν κακή, πήρανε καὶ τὸ Κοῦγκι
 Κι ἔκαψαν τὸν καλόγερο μὲ τέσσερους νομάτους...

3. Χορὸς τοῦ Ζαλόγκου. Τὴν πρᾶξιν αὐτὴν ὁ Ἀλῆς τὴν ἐθεώρησε ὡς παράβασιν τῶν συνθηκῶν καὶ διέταξε νὰ καταδιώξουν τοὺς Σουλιώτας. Ἀλλὰ τὸ πρῶτον σῶμα εἶχε φθάσει εἰς τὴν Πάργαν, τὸ δεύτερον ὅμως οἱ Ἀλβανοὶ τὸ ἐπρόφθασαν καὶ τὸ περιεκύκλωσαν εἰς τὸ Ζάλογκον. Ἐπὶ δύο ἡμέρας οἱ Σουλιῶται ἀπέκρουον τὰς ἀγρίας ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν· εἰς τὸ τέλος δέ, ὅταν ἔσωσαν τὰς τροφὰς καὶ τὰ ὀλίγα πολεμεφόδια των ἐνόησαν ὅτι κάθε ἀντίστασις θὰ ἦτο ματαία. Τότε 60 Σουλιώτισσαι διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν δουλείαν καὶ τὴν ἀτίμωσιν, ἀνέβησαν εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον τοῦ Ζαλόγκου, κάτωθεν τοῦ ὁποίου ἔρρεε ὁ Ἀχέρων καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐκρήμνισαν πρῶτον τὰ παιδιὰ των, ἀφοῦ τὰ ἐφίλησαν διὰ τελευταίαν φορὰν· ἔπειτα ἐπιάσθησαν ἀπὸ τὰς χεῖρας καὶ ἤρχισαν ἓνα χορὸν — τὸν τραγικὸν χορὸν τοῦ Ζαλόγκου... Καὶ εἰς κάθε στροφὴν τοῦ χοροῦ, ἐκείνη ἢ ὁποία ἔσυρε πρώτη τὸν χορὸν ἐκρημνίζετο εἰς τὸ φοβερὸν βάραθρον, ἕως ὅτου ἐκρημνίσθησαν ὅλαι — διὰ ν' ἀφήσουν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα ἓνα μοναδικὸν παράδειγμα γυναικείου ἠρωϊσμοῦ καὶ ἀφθάστου φιλοπατρίας! Οἱ ἄνδρες ἔπειτα ἔκαμαν νυκτερικὴν ἔξοδον καὶ μετὰ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας διέσπασαν τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν· ἄλλα ἀπὸ τοὺς 300 μόνον 150 ἐσώθησαν καὶ

κατέφυγον εἰς τὴν Πάργον... Τὸ τρίτον σῶμα ἀπε-
σύρθη εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Σέλτσου, τὸ ὅποιον ἴτο
ἐπάνω ἐπὶ τὸν Ἀχελῷον ποταμὸν καὶ ἐκεῖ, ἔπειτα
ἀπὸ τεσσάρων μηνῶν ἀγῶνα, ἐπανελήφθη ἡ τρο-
μερὰ καταστροφὴ τοῦ Ζαλόγκου. Διότι ἀπὸ τοὺς
1000 Σουλιῶτας, μένου 45 ἐσώθησαν καὶ κατέφυγον
καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Πάργον! Τοιοῦτον τέλος ἔλαβον
οἱ ἀγῶνες τῶν γενναίων Σουλιωτῶν, τῶν ὀπίσμων
ἢ φιλοπατρία καὶ ὁ ἠρωϊσμός ἐκίνησε καὶ κινεῖ τὸν
θαυμασμὸν ἔλου τοῦ κόσμου...

4. Θάνατος τοῦ Ἀλῆ - πασσῶ. Ἀλλὰ καὶ
ὁ θηριώδης Ἀλῆς δὲν ἐβράδυνε νὰ πληρώσῃ τὰ κα-
κουργήματά του. Ἀφοῦ δηλαδὴ κατέστρεψε τὸ ἠ-
ρωϊκὸν Σοῦλι, τόσον ἐσκοτίσθη ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν,
ὥστε ἐνόμισε κατόλληλον τὴν περίστασιν νὰ ἀπο-
στατήσῃ ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον καὶ νὰ γίνῃ ἄρχων
τελείως ἐνεξάρτητος. Ἀλλὰ ὁ Σουλτᾶνος ἄμέσως ἔ-
στειλε ἐναντίον του πολὺν στρατόν. Ὁ στρατὸς αὐ-
τός, ἔπειτα ἀπὸ δύο ἐτῶν ἀγῶνας, κατάρρωσε νὰ τὸν
νικήσῃ καὶ νὰ τὸν φονεύσῃ καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπαλλά-
ξῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ ἑνα τέρας ἀνθρωπόμορφον!

Κατὰ τὸν πόλεμον δὲ αὐτὸν οἱ Σουλιῶται εὗρον
τὴν εὐκαιρίαν νὰ κυριεύσουν τὸ Σοῦλι καὶ νὰ ἐπιστρέ-
ψουν πάλιν εἰς τὴν ἀγαπημένην των πατρίδα...

II.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

ΠΡΩΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1821)

I. ΕΝΑΡΞΙΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Iον.

ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ ΥΨΗΛΑΝΤΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΟΛ-
ΔΟΒΛΑΧΙΑΝ

1. Φιλική Ἐταιρεία. Ἡ ἀγριότης τῶν Τούρκων, οἱ ἀγῶνες τῶν κλεφτῶν καὶ τῶν Σουλιωτῶν, τὰ ποιήματα τοῦ Ρήγα καὶ αἱ προτροπα τοῦ Κοραΐ, εἶχον τόσον ἐξάψει τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων, ὥστε δὲν ἐχρειάζετο, παρὰ οἱ κατάλληλοι ἄνδρες, διὰ νὰ προετοιμάσουν τὸ Ἔθνος εἰς μίαν γενικὴν ἐξέγερσιν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἐννοήσει πλέον ὅτι ὅλα τὰ κινήματά των εἶχον ἀποτύχει, διότι ἦσαν τοπικὰ καὶ ὄχι γενικὰ. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ εὐρεθῆ ἓν μέσον, μὲ τὸ ὁποῖον νὰ ἐτοιμασθοῦν ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἰς μίαν γενικὴν ἐπανάστασιν κατὰ τῶν Τούρκων. Καὶ τὸ καλύτερον μέσον ἀπεδεχθη, ὅτι ἦτο ἡ ἰδρυσις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, τὴν ὁποίαν ἰδρυσαν τρεῖς φιλοπάτριδες ἄνδρες, ὁ Σκουφᾶς, ὁ Τσακάλωφ καὶ ὁ Ζάνθος. Ἡ Ἐταιρεία αὐτὴ ἰδρύθη κατὰ τὸ 1814 εἰς τὴν Ὀδησὸν τῆς Ρωσσίας ὅπου ἤκμαζεν Ἑλληνικὴ παροικία καὶ σκοπὸς τῆς ἦτο νὰ προετοιμάσῃ μίαν γενι-

κὴν ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων. Κατ' ἀρχὰς τὰ μέλη τῆς Ἑταιρείας ἦσαν ὀλίγα· ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτὴ εἰργάζετο μὲ μεγάλην δραστηριότητα καὶ μυστικότητα κατῴρθωσε νὰ ἐξαπλωθῇ καὶ νὰ κάμῃ μέλη της ὅλας τὰς ἐξεχούσας τάξεις τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ ἱερεῖς, ἀρχιερεῖς, ἀρματολούς, κλέφτας, προεστῶτας καὶ ἡγεμόνας. Ὅταν ὅλα ἦσαν ἔτοιμα, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Ἑταιρείας ὁ Ζάνθος εἰς τὴν Πετρούπολιν, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος εἰς τὸν Κερκυραῖον ὑπουργὸν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας **Κ α π ο δ ῖ σ τ ρ ι α ν**· ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐδέχθη, διότι ἐνόμισε, ὅτι δὲν ἦτο κατάλληλος καιρὸς δι' ἐπαναστάσεις. Ἡ Εὐρώπη ἦτο κουρασμένη τότε ἀπὸ τοὺς πολέμους μὲ τὸν Μεγάλον Ναπολέοντα καὶ ἐπεθύμει εἰρήνην καὶ ἡσυχίαν. Τότε ὁ Ζάνθος τὴν προσέφερε εἰς τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ αὐτοκράτορος **Ἀ λ έ ξ α ν δ ρ ο ν Ὑ ψ η λ ά ν τ η ν**. Ὁ Ὑψηλάντης ἐδέχθη μὲ προθυμίαν καὶ ἐνθουσιασμὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος καὶ ὠνομάσθη «**Γ ε ν ι κ ὸ ς ἐ π τ ρ ο π ο ς κ α ῖ π λ η ρ ε ξ ο ῦ σ ι ο ς τ ῆ ς ἀ ρ χ ῆ ς**».

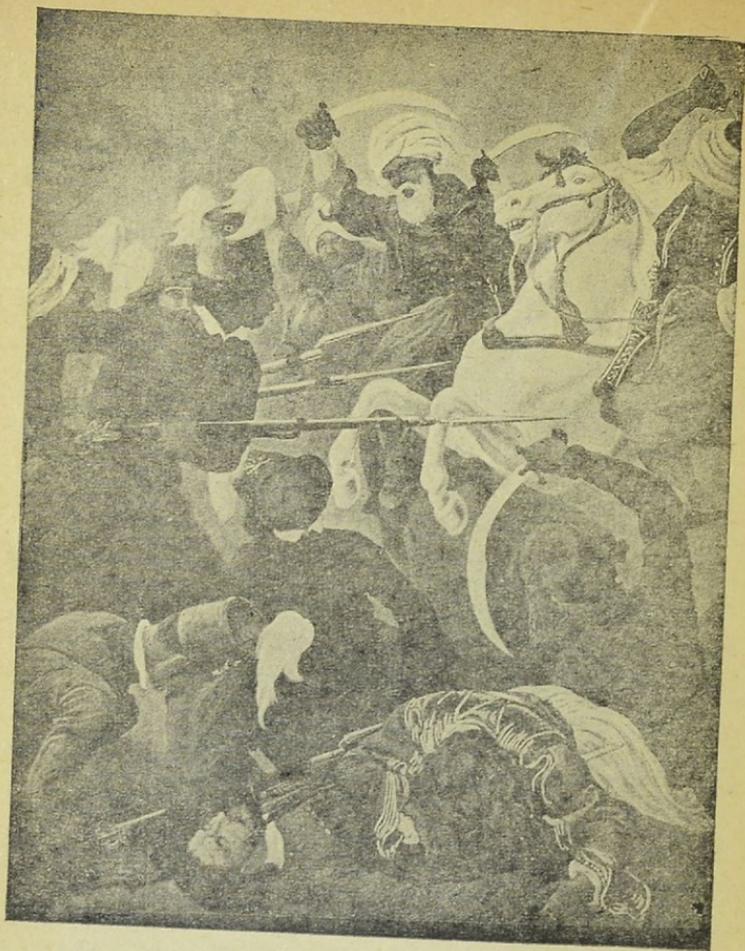
2. **Ἀ λ έ ξ α ν δ ρ ο ς Ὑ ψ η λ ά ν τ η ς**. Ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ **Κ ω ν σ τ α ν τ ῖ ν ο υ Ὑ ψ η λ ά ν τ ο υ**, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε ἡγεμὼν τῆς Βλαχίας. Ὁ Κωνσταντῖνος Ὑψηλάντης ἔπειτα ἔπεσε εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν Τούρκων καὶ διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὸν κίνδυνον κατέφυγε εἰς τὴν Πετρούπολιν, ὅπου ὁ νέος Ἀλέξανδρος εἰσήλθε εἰς τὴν στρατιωτικὴν σχολὴν, διὰ νὰ σπουδάσῃ μὲ ἔξοδα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς

Ὁ Ἀλέξανδρος-Ύψηλάντης ὑψώνει τὴ σημαία τῆς ἐπανάστασεως.

Ρωσίας, Ἐκεῖ ἐσποῦδασε καλῶς, καὶ ὅταν ἐξῆλθε τῆς σχολῆς, κατετάχθη εἰς τὸν Ρωσικὸν στρατό Ὁ Ὑψηλάντης ἔλαβε μέρος εἰς πολλὰς μάχας, εἰς τὰς ὁποίας

διεκρίθη διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν τόλμην του. Εἰς μίαν μάχην μάλιστα, ἣ ὅποια ἐγίνε ἐναντίον τοῦ Ναπολέοντος, ἔχασε καὶ τὴν ἀριστεράν του χεῖρα. Ἀπὸ τότε τὸν ἠγάπησε ἴδια τέρως ὁ αὐτοκράτωρ καὶ τὸν προσέλαβε ὑπασπιστήν του· ἔπειτα δὲ τὸν ἐπροβίβασε εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ στρατηγοῦ. Ἡ λαμπρά του ὁμως θέσις καὶ ἡ μεγάλη του δόξα, δὲν τὸν ἔκαμαν νὰ λησμονήσῃ τὴν Ἑλλάδα - τὴν πτωχὴν καὶ σκλαβωμένην πατρίδα του... Πάντοτε τὴν εἶχε εἰς τὴν σκέψιν του καὶ τὸ γλυκύτερον ὄνειρόν του ἦτο ἡ ἀπελευθέρωσις της. Ὁ Ὑψηλάντης λοιπόν, ἀφοῦ ἐδέχθη τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κινήματος, δὲν εἶπε τίποτε εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρωσίας, παρὰ τοῦ ἐζήτησε μόνον ἀπεριόριστον ἄδειαν, διὰ νὰ ἀπουσιάσῃ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν του. Τὴν ἄδειαν ταύτην τοῦ τὴν ἔδωσε ὁ αὐτοκράτωρ καὶ ὁ Ὑψηλάντης κατὰ τὸν μῆνα Φεβρουάριον τοῦ 1821 φθάνει εἰς τὸ Ἰάσιον τῆς Μολδοβλαχίας, τῆς σημερινῆς Ρουμανίας, ὅπου ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν καὶ ὕψωσε τὴν σημαίαν της. Τότε πολλοὶ Ἕλληνες, Σέρβοι, Ρουμάνοι καὶ διάφορο ἀρχηγοί, τῶν ὁποίων σπουδαιότεροι ἦσαν ὁ Θανάσης Καρπενησιώτης, ὁ Γιωργάκης Ὀλύμπιος καὶ ὁ Γιάννης Φαρμάκης, ἔτρεξαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου. Ἀκόμη καὶ 500 νέοι σπουδασταὶ ἀπετέλεσαν ἕνα «ἰερόν λόχον» ὡσάν τὸν λόχον τῶν ἀρχαίων Εἰθραίων, καὶ ἀφοῦ ὠρκίσθησαν καὶ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν πατρίδα ἢ νὰ ἀποθάνουν κατετάχθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Ὑψηλάντου.

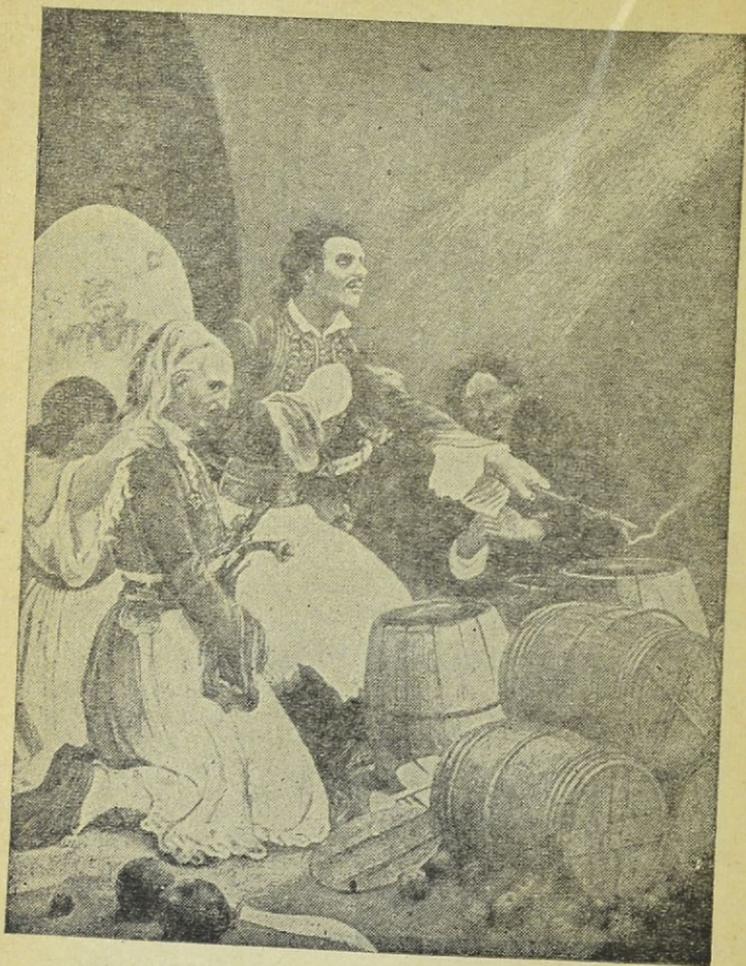

Καταστροφή του Ἱεροῦ λόχου.

3. Ἀποτυχία τοῦ κινήματος. Ἀλλὰ ὁ ἄγων μὲ ὄλην τὴν ἀνδρείαν τοῦ Ὑψηλάντου καὶ τῶν ὀπαδῶν του, ἀπέτυχε. Πρῶτον διότι οἱ ἐντόπιοι ἐπρόδιδον τὸν ἄγωνα· ἔπειτα ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρω-

σίας ὀπεκῆρυξε τὸν Ὑψηλόντην καὶ τὸν ἔσβησε ἀπὸ τὸν Ρωσικὸν στρατόν· τρίτον διότι ὁ Πατριάρχης ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἀφώρισε τὸν Ὑψηλόντην. Ὡσαύτᾳ τὸν ἔκαμαν νὰ χάσῃ τὸ θάρρος του. Συγχρόνως ἡ Τουρκία ἔστειλε ἐναντίον του τρεῖς στρατούς. Ἡ μεγάλτ μάχη ἔγινε εἰς τὸ Δ ρ α γ α τ σ ἄ ν ι. Ἀλλὰ μὲ ὄλην τὴν ἀνδρείαν, τὴν ὁποίαν ἔδειξαν οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Ἱερολοχῖται, ἐνικήθησαν καὶ κατεστράφησαν. Ὀλίγοι δὲ ἐξ αὐτῶν διεσώθησαν. Τότε ὁ Ὑψηλόντης ἀπελπισθεὶς μετέβη εἰς τὴν Τεργέστην μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, ὅπου ἐμάνθονε ὅτι προώδευεν ἡ Ἐπανάστασις. Ἀλλὰ οἱ Αὐστριακοὶ, οἱ ὁποῖοι ἦσαν φίλοι τῆς Τουρκίας, τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς μίαν ὑγρὰν φυλακὴν. Ἐκεῖ ἔμεινε ἕως τὸ 1827· τότε δὲ διὰ τῆς μεσιτείας τοῦ νέου αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ἀπεφυλακίσθη, ἀλλ' ἀπέθανε τὸ ἄλλο ἔτος εἰς τὴν Εἰέννην ἀπὸ ἀσθένειας, τὴν ὁποίαν ἀπέκτησε εἰς τὴν φυλακὴν - καὶ ἀπέθανε τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς ἐγένετο ἐλευθέρα... Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ὑψηλάντου οἱ Τοῦρκο κατέστρεψαν καὶ τὰ συντρίμματα τοῦ στρατοῦ του μὲ τὴν βοήθειαν τῶν ἰντοπίων. Δύο δὲ ἀπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς, ὁ Ὀ λ ὺ μ π ι ο ς καὶ ὁ Φ α ρ μ ἄ κ η ς, οἱ ὁποῖοι ἠθέλησαν νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα, ἐπροδόθησαν ἀπὸ τοὺς ἰντοπίους καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ κλεισθῶν εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκκου. Ἐκεῖ ὁ Ὀ λ ὺ μ π ι ο ς κατέλαβε μὲ 11 συντρόφους του τὸ κωδωνοστάσιον καὶ ἠγωνίσθη γενναίως. Ἀλλὰ εἰς τὸ τέλος, ὅταν εἶδε, ὅτι ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῆ ζωστανός, θέτει

· πῦρ εἰς τὰ πιθάρια, τὰ ὁποῖα ἦσαν γεμᾶτα πυρίτιδα,

· Ὁ Γεωργάκης Ὀλύμπιος θέτει πῦρ εἰς τὰ πιθάρια.

καὶ ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα με τοὺς Τούρκους,
οἱ ὁποῖοι εἶχον εἰσορμήσει εἰς τὸ κωδωνοστάσιον! Ὁ

Φαρμάκης πόλιν ἐντὸς τοῦ μοναστηρίου ἀνθίσταται ἐπὶ 11 ὀλοκλήρους ἡμέρας, καί, ἔταν ἐσώθησαν τὰ πολεμεφῶδιά του, ἔρχεται εἰς συμφωνίον μὲ τοὺς ἐχθροὺς νὰ φύγη ἐλεύθερος μὲ τὰ ὄπλα του καὶ τοὺς συντρόφους του. Διὰ τὴν τήρησιν τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἐγγυήθη μάλιστα καὶ ὁ Αὐστριακὸς πρόξενος· ἀλλὰ μέλις ἐξῆλθεν ἔξω, οἱ Τοῦρκοι ἄρμησαν καὶ τοὺς ἔσφαξαν ὅλους, ἐκτὸς τοῦ Φαρμάκη, τὸν ὁποῖον ἔστειλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι τὸν φόνευσαν, ἀφοῦ πρότερον τὸν ἐβασάνισαν μὲ σκληρότητα καὶ ἀπανθρωπίαν...

Τοιοιτοτρόπως ἀπέτυχε ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν.

Τὸ ἐξῆς δημοτικὸ τραγούδι περιγράφει ζωντανὰ τὸν ἀγῶνα τοῦ Ὀλυμπίου καὶ τοῦ Φαρμάκη εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Σέκκου.

Μᾶς ἦρθ' ἡ ἀνοιξη πικρὴ, τὸ καλοκαίρι μαῦρο.

Μᾶς ἦρθε κι ὁ χινόπωρος πικρός, φαρμακωμένος.

Μαζὶ ἐσυμβουλευόνταν Γιωργάκης καὶ Φαρμάκης.

—«Γιωργάκη ἔλα νὰ φύγωμε στὴ Μοσκοβιά νὰ πᾶμε».

—«Καλὰ τὸ μές, Φαρμάκη μου, καλὰ τὸ συντυχαίνεις.

Μὰ ἴναι μοῦ φαίνεται ντροπὴ κι ὁ κόσμος θὰ γελόσῃ.

Καλύτερ' ἄς βαστάξωμε σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι,

ὅσο νὰ βγῆ ὁ Μόσκοβος νάρθη νὰ μᾶς βοηθήσῃ!»

Καὶ τὰ λημέρια φώναζαν ἴπὸ πέρα ἀπὸ τοῦ Σέκκου:

—«Πολλὴ μαυρίλα πλάκωσε καὶ τὰ βουνὰ μαυρίζουν.

Μῆνα βοήθειο ἔρχεται; μῆνα συντρόφοι φτάνουν;

Οὔτε βοήθειά ἔρχεται κι οὔτε συντρόφοι φτάνουν·

μόνε Τουρκιὰ μᾶς πλάκωσε - χιλιάδες δεκαπέντε!

Ν. Γκινοπούλου, Ἱστορίο Νεωτ. Ἑλληνισμοῦ.

4

Στοῦ Σέκκου ἔφτασαν κι ἐπιάσανε τὸν τόπο,
 Ἔστησαν τόπια περισσὰ γύρω στὸ μοναστήρι.
 Πέντε τὸ κροῦν' ἀπὸ μερικὰ καὶ πέντ' ἀπὸ τὴν πόρτα.
 Τ' ἄλλα τὰ μεγαλύτερα τὸ κροῦν ἀπὸ τὴ ράχη.
 Ὡς χίλιοι Τοῦρκοι ἔπεσαν μέσα στὸ παλιοκκλήσι,
 Χίλιοι ἄλλοι σκοτωθήκανε μπροστὰ στὸ λιθοτοίχι.
 Τότε ἡ Τουρκιὰ τραβήχτηκε πίσω στὸ Κομπουλάκι.
 Μά' νας πασᾶς ἐφώναξε ἔπο πέρα ἀπὸ τοῦ Σέκκου:
 —«Πιάστε τὸν τόπο δυνατὰ, ζῶστε τὸ μοναστήρι!
 Ὅση Τουρκιὰ κι ἂν ἦτανε, ὅσοι καὶ Γιανιτσάροι
 τὸν τόπον ὅλον ἔζωσαν κι ἐκλείσανε τὸν Σέκκο.
 Φαρμάκης ἐπικράθηκε, καὶ βαρυνασπενάζει,
 τὰ παλικάρια φώναξε ἀπὸ τὸ μοναστήρι...
 —«Ποῦ'στε, βρὲ παλικάρια μου κι ἀντρεῖοι μου λεβέντες;
 Πάρετε καὶ τ' ἀσήμια μου νὰ ξαλαφρώσω λίγο.
 Καὶ τὰ σπαθιά σας σύρετε, σπάσετε τὰ φηκάρια.
 Γιουροῦσι γιὰ νὰ κάμωμε, νὰ διώξωμε τοὺς Τούρκους».
 Ἐνα πρωτοπαλικάρο στέκεται καὶ τοῦ λέει:
 —«Μαῦρα μας εἶναι τὰ σπαθιά, πικρά'ναι τὰ τουφέκια.
 Εἶναι ἡ Τουρκιὰ ἀμέτρητη καὶ τὰ βουνὰ μαυρίζει».
 Τὸ λόγο δὲν ἀπόσωσε, τὴν συντυχιὰ δὲν εἶπε,
 καὶ ζωντανὸς ἐπιάσθηκεν ὁ Γιάννης ὁ Φαρμάκης...
 —«Δὲ στό'πα, Γιάννη, μιὰ φορά, δὲ στό'πα τρεῖς καὶ
 (πέντε,
 Μὴν ἀπομείνης στὴ Βλαχιά, στοῦ Σέκκου, μὴν καθίσσης;»
 —«Ποῦ νὰ τὸ ξέρ' ἐγὼ ὁ πικρός, στὸν νοῦ μου ποῦ νὰ
 (μοῦρθη
 πῶς οἱ κονσόλοι Χριστιανοὶ ποτὲ θὰ μᾶς προδώσουν;

Ἐσεῖς πουλιά, πού λεύτερα πετᾶτε στὸν ἄερα,
εἴδηση δόστε στή Φραγκιά, στῶν Χριστιανῶν τοὺς
τόπους.

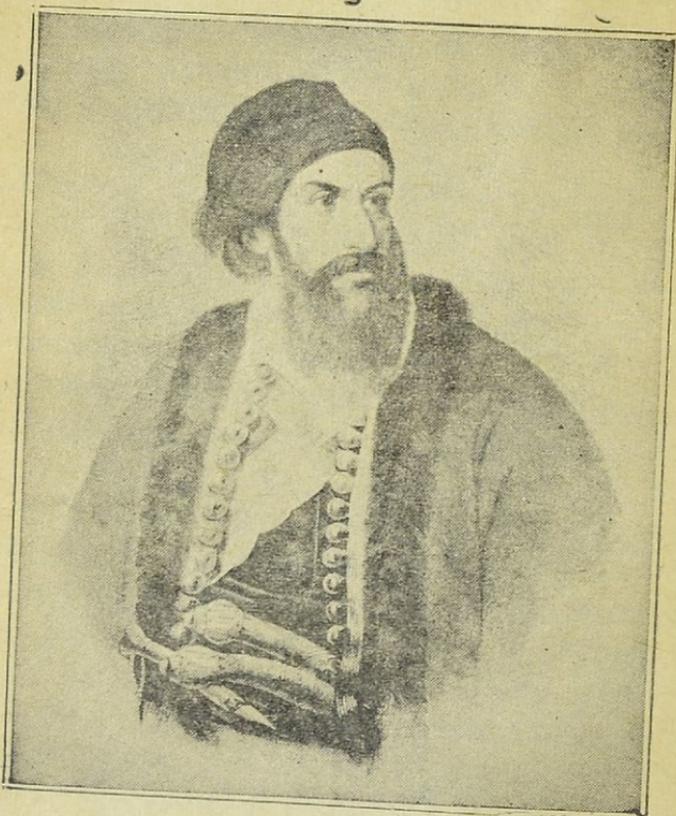
Δόστε καὶ στή Φαρμάκαινα μαντάτα τοῦ θανάτου...

2ον.

ΔΥΟ ΔΡΑΣΤΗΡΙΑ ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

1. Παπαφλέσσας. Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἀφοῦ ἀνέθεσ· εἰς τὸν Ὑψηλάντην ἡ ἀρχίση τὴν ἐπανάστα-
σιν εἰς τὰς ἡγεμονίας, αὐτὴ ἐξηκολούθησε μὲ μεγά-
λην προσοχὴν καὶ μυστικότητά τὰς ἐνεργείας της εἰς
ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Πολλὰ μέλη της ἔτρεχον καὶ διέδι-
δον τὴν ιδέαν τῆς ἐπαναστάσεως. Μεταξὺ δὲ τῶν ἀπο-
στόλων τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας διεκρίνετο καὶ ὁ ἀτρό-
μητος Γρ. Δικαῖος ἢ Παπαφλέσσας. Αὐτὸς
κατήγετο ἀπὸ ἓν χωρίον τῆς Πελοποννήσου, τὴν
Πολιανήν. Ἀφοῦ δὲ ἐσπούδασε εἰς τὴν περίφη-
μον τότε σχολὴν τῆς Δημητσάνης, ἔγινε καλόγηρος
καὶ εἰσῆλθε εἰς ἓνα μοναστήρι, ὅπου μετ' ὀλίγον ἐχει-
ροτονήθη διάκος. Ἀλλὰ ἐκεῖ ἐφιλονίκησε μ' ἓνα Τοῦρ-
καὶ καὶ ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο ἐκδίκησιν, ἔφυγε εἰς τὰς Πάτρας
καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐκεῖ ἤκουσε νὰ ὀμιλοῦν
διὰ τὴν Φιλικὴν Ἐταιρείαν, ἡ ὁποία εἶχε τότε μετα-
φέρει τὴν ἔδραν της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Καὶ
χωρὶς νὰ χάσῃ καιρὸν τρέχει εἰς τὴν Κωνσταντινού-
πολιν, διὰ νὰ μάθῃ τί σκοπὸν εἶχον αἱ προετοιμασίαι
της καὶ αἱ μυστικαὶ της ἐνεργείαι. Ἐκεῖ τὸν συνεπά-
θησε ὁ Πατριάρχης διὰ τὴν ἐξυπνάδα του καὶ φιλο-

πατρίαν του και τον χειροτόνησε αρχιμανδρίτην. Τότε ἔγινε και μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἔπειτα ἀπ' αὐτό ὁ Παπαφλέσσας ἐπέστρεψε εἰς τὴν Πελο-

Παπαφλέσσας.

πόννησον και γεμάτος ἐνθουσιασμόν ἔτρεχε ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον και διέδιδεν εἰς τὸ λαὸν μεγάλα πράγματα και θαυμαστάς διηγήσεις - διηγήσεις, αἱ ὁποῖαι

ἦναπτον τὴν φαντασίαν καὶ ἐξήγειρον τὸ φιλελεύθερον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων.

Ἔλεγε δηλαδὴ ὅτι ἐπλησίαζε ἡ ἡμέρα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ὅτι ἡ Ρωσία θὰ ἔστελλε εἰς τὴν Ἑλλάδα στρατὸν καὶ στόλον, διὰ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ. Ἔλεγεν ἀκόμη ὅτι ἦτο ἀποφασισμένον νὰ δολοφονηθῇ ὁ Σουλτᾶνος καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις νὰ καῖ. Καθὼς ἦτο φυσικὸν τοιαῦται διηγήσεις ἐνεθουσίαζον τὸν λαὸν καὶ τὸν ἔκαμνον νὰ περιμένῃ μὲ ἀνυπομονησίαν καὶ μὲ παλμούς τὴν ἀγίαν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἤρχιζε ὁ ἀγὼν τῆς ἐλευθερίας...

2. Κ ο λ ο κ ο τ ρ ὶ ν η ς. Ὅταν ἡ πυρῖτις τῆς ἐλευθερίας ἦτο ἔτοιμος καὶ δὲν ἐχρειάζετο παρὰ μίαν μόνην σπιθαμὴν ἀνάψῃ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα μεγάλην πυρκαϊάν, ἔφθασε εἰς τὴν Μάνην ὁ μεγαλύτερος ἦρωρ τῆς ἐπαναστάσεως Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Αὐτὸς ἦτο προωρισμένος νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐγεννήθη τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1770 καὶ ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος ἀνήκεν εἰς περιώνυμον γενεὰν κλεφτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων, καθὼς λέγεται, οὐδεὶς ἀπέθανε φυσικὸν θάνατον (ἀμαρτίες Κολοκοτρωναίικες!). Ἦτο ἑννέα ἐτῶν ὅταν ἔχασε τὸν πατέρα του, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσαν οἱ Τοῦρκοι, καὶ ἀπὸ τότε ὠρκίσθη νὰ ἐκδικηθῇ τὸν θάνατόν του. Ἀνέβη εἰς τὰ βουνὰ εἰς καὶ ἡλικίαν 15 χρόνων ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς ἀπὸ τὰ παλικάρια τοῦ πατέρα του· 17 χρόνων διωρίσθη ἀρματολὸς εἰς τὸ Λεοντάοι καὶ ἔπειτα εἰς τὴν Καρύταιναν. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι δὲν τὸν ἐχώνευαν

καὶ μία φοράν ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δολοφονήσουν· τότε ἠναγκάσθη ν' ἀφήσῃ τὸ ἄρματολίκι του καὶ νὰ γίνῃ πάλιν κλέφτης. Ἀπὸ τότε ὁ Κολοκοτρώνης τό-

Κολοκοτρώνης

σον φόβον εἶχε προξενήσει εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε ὅταν ὠρκίζοντο, ἔλεγον «νὰ μὴ γλιτώσω ἀπὸ τὸ σπαθὶ τοῦ Κολοκοτρώνη!». Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ Τουρκικὰ ἀποσπάσμα· τὸν κατεδίωκον ἀδιακόπως, κατέφυ-

γεν ἐπὶ τέλους εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Ἕλληες, καὶ κατετάχθη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ λοχαγοῦ. Βραδύτερον δέ, διότι διεκρίθη εἰς πολλὰς μάχας, τὸν ἐπροβίβασαν εἰς ταγματάρχην. Καὶ ἀπὸ τότε ἐφόρει τὴν φουντωνὴν περικεφαλαίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ὁ Κολοκοτρώνης ἐγένετο μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας καὶ τὰς παραμονὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἦλθε εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν ἱερόν τοῦ Ἑθνικοῦ ἀγῶνα. Ἡ ἐπαυροδοσία τοῦ Κολοκοτρώνη εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπροξένησε τρόπον εἰς τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐνέπνευσε τὸ θάρρος καὶ τὴν ἐλπίδα, διότι ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο ὁ μόνος ἄνθρωπος, εἰς τὸν ὁποῖον ὅλοι εἶχον πεποιθήσιν καὶ ἐμπιστοσύνην.

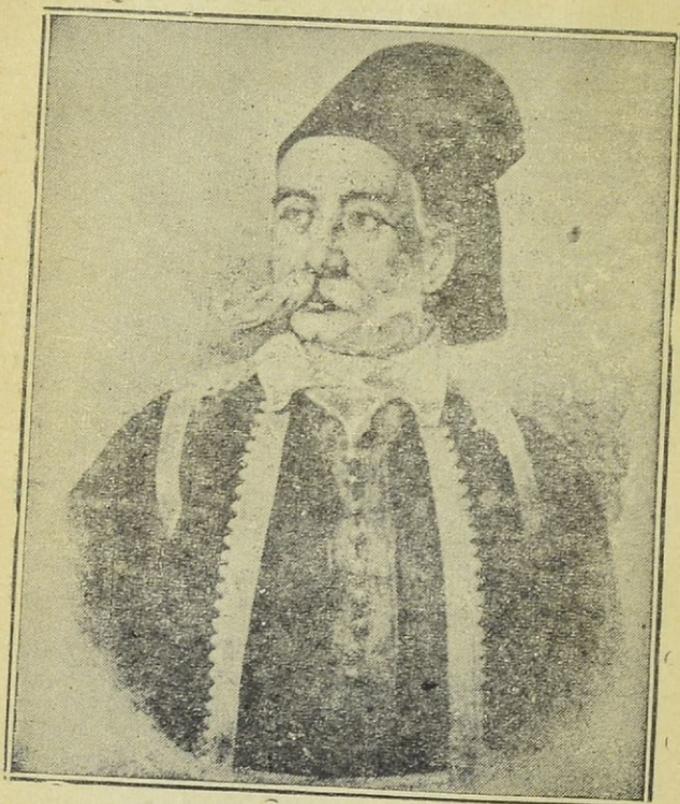
2. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

3ον.

ΕΚΡΗΞΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

1. Ἐναρξίς τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἡ Φιλικὴ Ἑταιρεία εἶχεν ὀρίσει τὴν 25 Μαρτίου τοῦ 1821 πρὸς ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν κυρίως Ἑλλάδα· ἀλλ' ὀλίγα μικροσυμπλοκαὶ καὶ συγκρούσεις μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων εἰς τὰ Καλάβρυτα, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἀπουσία ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον τοῦ ἱκανοῦ

καὶ δραστηρίου διοικητοῦ τοῦ Χουρσίτ πατᾶ ὁ ὁ-
ποῖος εἶχε σταλῆ ἐναντίον τοῦ Ἄλῆ πασᾶ, ἔδωσαν ἀ-
φορμὴν νὰ ἐκραγῆ ταχύτερον ἢ ἐπανάστασις (κίνημα

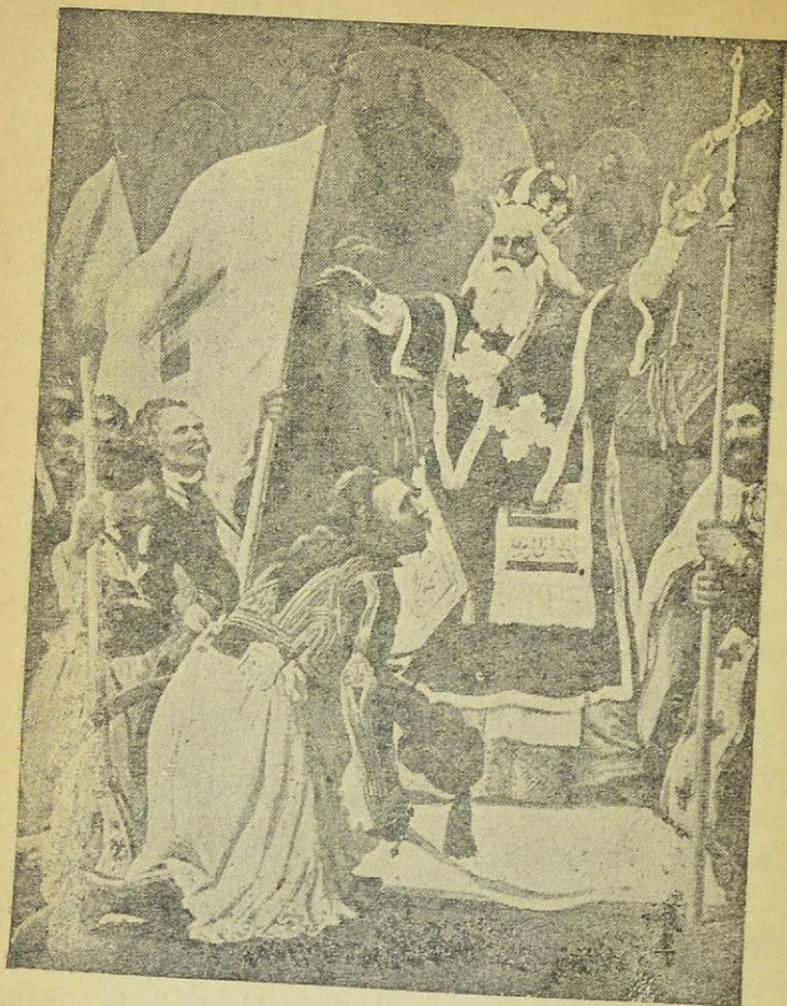
Πετρόμπεης.

Νικ. Σολιώτη). Καὶ πρῶτον οἱ πρόκριτοι τῶν Καλα-
βρύτων Χαραλάμπης καὶ Πετμεζαῖοι πε-
ρικυκλώνουν τὸν πύργον, ὅπου εἶχε κλεισθῆ μετὴν οἰ-

κογένειάν του ὁ δὲ σικητῆς τῶν Καλαβρύτων Ἄρνα-
 οὔτιο γλοῦς καὶ τὸν ἀναγκάζουν νὰ παραδοθῆ
 (21 Μαρτίου). Ἡ πρώτη αὐτῆ ἐπιτυχία, ἔδωκε, κα-
 θὼς ἦτο ἐπόμενον, μέγα θάρρος εἰς τοὺς Ἑλληνας
 καὶ ἐντὸς ὀλίγου ὅλη ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἀνάστα-
 τος. Ἐν σύνθημα ἠκούετο πανταχοῦ: «μὴ μείνη Τοῦρ-
 κος στὸ Μορηᾶ, μήτε στὸν κόσμον ὅλο». Ἐπειτα κατὰ
 τὰς 22 Μαρτίου οἱ Μανιάται πρῶτοι ὑψώνουν τὴν
 σημαίαν τῆς ἐπαναστάσεως, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχον
 ἐπιγράψει τὸ ἀρχαῖον Σπαρτιατικὸν ρητὸν «ἢ τὰν
 ἢ ἐπὶ τᾶς».

Κατόπιν μὲ ἔρχηγὸν τὸν Πετρόμπεην, κατεβαίνουν
 ἀπὸ τὰς δυτικὰς πλευρὰς τοῦ Ταυγέτου καὶ ἐνώνονται
 μὲ ἄλλους ἐπαναστάτας, οἱ ὅποιοι εἶχον ἔρχηγους τὸν
 Κολοκοτρώνην, τὸν Παπαφλέσσαν καὶ ἄλλους. Τότε
 ὅλοι ἐπελθόντες μαζὶ πολιορκοῦν τὰς Καλάμας καὶ
 τὰς κυριεύουν τὴν 23 Μαρτίου. Τὴν ἄλλην ἡμέραν
 οἱ ἐπαναστάται ἔψαλον δοξολογίαν καὶ ηὐχαρίστη-
 σαν τὸν Θεόν, διὰ τὴν δευτέραν ἐπιτυχίαν τῶν Ἑλ-
 ληνικῶν ὀπλων. Ἐπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ Πετρόμπεης ἐξέ-
 δωκε μίαν θαυμασίαν προκήρυξιν πρὸς τὰς Εὐρωπαϊ-
 κάς Δυνάμεις, ἡ ὁποία ἔλεγε διατὶ σηκώνουν τὴν ἐ-
 πανάστασιν καὶ ἐτόνιζε τὴν ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν
 τῶν Ἑλλήνων νὰ ἀποθάνουν ἢ νὰ ἐλευθερωθοῦν· ἐν
 τέλει δὲ τὰς παρεκάλει νὰ βοηθήσουν διὰ ν' ἀποκτή-
 σουν τὴν ἐλευθερίαν των οἱ ἀπόγονοι ἐκείνων, οἱ ὅ-
 ποιοι ἐφώτισαν καὶ μὲ κάθε τρόπον εὐηργέτησαν τὴν
 ἀνθρωπότητα...

2. Γενίκευσις τῆς ἐπαναστάσεως. Τὴν
 προηγουμένην τῆς καταλήψεως τῶν Καλαμῶν (22

Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός.

Μαρτίου) ὁ Παπαδιαμαντόπουλος πρῶτος ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν εἰς τὰς Πάτρας. Μετὰ τοῦτον ὁ ἐπίσκοπος Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανός, ἀκολουθοῦμε-

νος ἀπὸ τὸν Ζαίμην, Ροῦφον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγούς εἰσηλθε εἰς τὰς Πάτρας καὶ ἐκεῖ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τὴν 25 Μαρτίου, ἔστησε τὴν σημαίαν τοῦ Σταυροῦ - ἡμέραν ἀπὸ τὴν ὁποίαν χρονολογοῦμεν τὴν ἑναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως.

Τότε οἱ ἐπαναστάται ἔτρεξαν μὲ ἐνθουσιασμόν, ἠσπάζοντο μὲ δάκρυα τὴν σημαίαν καὶ ὠρκίζοντο «ἐλευθερίαν ἢ θάνατον». Πανταχοῦ ἠκούοντο αἰφωναὶ «Ζήτω ἡ ἐλευθερία» «καί εἰς τὴν Πόλιν νὰ δώσῃ ὁ Θεός». Ἐπειτα ὁ Γερμανὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ πολιορκοῦν τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι τρομαγμένοι εἶχον κλειστῆ εἰς τὸ φρούριον καὶ στέλλουν εἰς ὅλα τὰ μέρη ἐπαναστατικὰς προκηρύξεις. Ἡ ἐπανάστασις τότε ἦναψε πανταχοῦ. Μὲ ὄσσην ταχύτητα ἀνάπτει μία πυριταδαποθήκη, ὅταν καὶ μία μόνη σπίθα πέσῃ εἰς αὐτήν, μὲ τόσσην ταχύτητα ἡ ἐπανάστασις ἠπλώθη εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα. Ὅλοι μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι ὡς εἰς ἄνθρωπος ἤρπασαν τὰ ὄπλα καὶ μὲ μανίαν ἔτρεχον κατὰ τῶν τυράννων, οἱ ὁποῖοι 400 χρόνια τώρα τοὺς ἔκαμνον νὰ στενάζουν καὶ νὰ μαρτυροῦν ὑπὸ τὸν βαρὺν καὶ ἄγριον ζυγὸν των...

Τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπαναστάσεως περιέγραψεν ἄριστα ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς Σολωμὸς μὲ τὸ ἐξῆς ὠραῖον ποίημα:

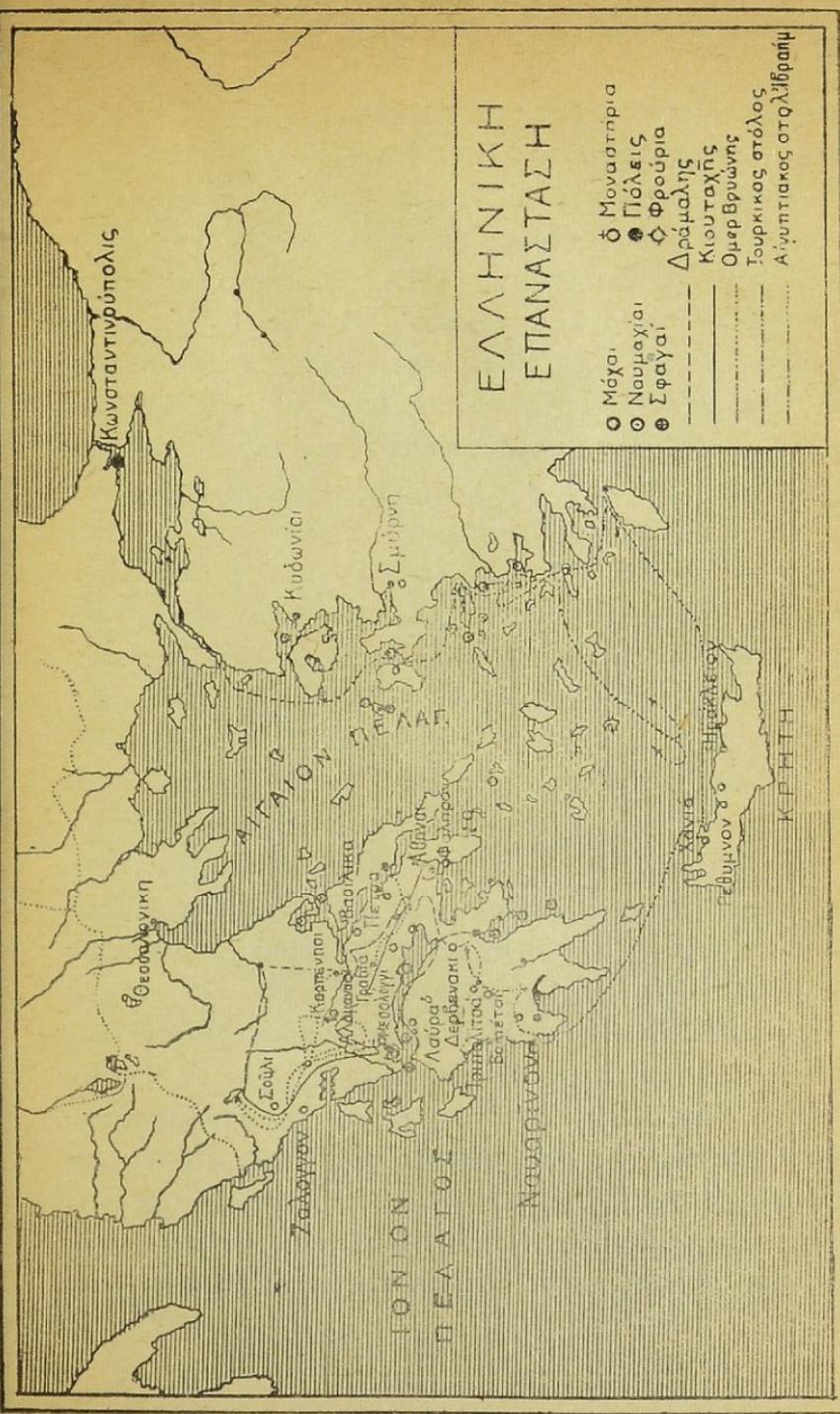
Σὰν τὴ σπίθα κρυμμένη στὴ στάχτη
Ἐκρυβόταν γιὰ μᾶς λευθεριά.
Ἦλθ' ἡμέρα πετιέται, ἀνάφτει
Καὶ ἔξανοίχτη σὲ κάθε μεριά.

«Ἦλθ' ἡ μέρα» φωνάζουν τὰ χεῖλη,
 Ποῦ κλεισμένα τὰ εἶχ' ἡ σκλαβιά,
 Καὶ μὲ μιᾶς ἐπετάχτηκαν χίλιοι
 Κι ἄλλοι χίλιοι πετιῶνται μὲ μιᾶ.
 Τρέχουν ἄρματα ἀρπάζουν μὲ βία
 Τὸ σταυρὸ γιὰ σημεῖο ἕνας βαστᾶ
 Καὶ γυναῖκες, παιδιὰ, τοὺς φωνάζουν,
 «Ὅρκιστῆτε γιὰ τὴ λευτεριά.
 Τούτ' ἡ μέρα π' ὁ Θεὸς εἶχε στείλει
 Τὸν υἱὸν του στὸν κόσμον γιὰ μᾶς
 Τούτη ἡ μέρα ἀδέλφια καὶ φίλοι
 Εἶν' ἡμῖρα μεγάλης χαρᾶς».
 Σὰν θεριὰ ὄλοι ὠρμήσανε τότε
 Μπαίνουν μέσα εἰς τὴν ἐκκλησιά,
 Συγχωριοῦνται κι ἀγκάλες ἀνοίγουν
 Παίρνουν ὄλοι τὴ θεία εὐλογία.
 Τί εὐλογία ἦταν ἐκείνη ἡ θεία!
 Τῶν Ἑλλήνων ἀνάφτει ἡ καρδιά,
 Τὸ σταυρὸ γιὰ βοήθεια εἶχαν πάντα
 Κι ἀποχτῆσαν μ' αὐτὸν λευτεριά...

4ον.

ΣΦΑΓΑΙ ΚΑΙ ΑΓΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ὁ θυμὸς τῶν Τούρκων. Ὄταν οἱ Τοῦρκοι ἔμαθον τὸ ἐπαναστατικὸν σχέδιον ἀπὸ κάτι κατασχεθέντα ἔγγραφα τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, εἶχον ἀρχίσει νὰ λαμβάνουν κάποια προφυλακτικὰ μέτρα. Ἄλλ'

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

- Μόχα.
- ⊙ Ναυμάρχια.
- ⊕ Σφαγαι.
- ⊕ Μοναστήρια
- ⊙ Πόλεις
- ⊕ Φρούρια
- Δράμαλης
- Κιουταχής
- Ομερ Βρωάνης
- Τουρκικός στόλος.
- Αγυπτιακός στρατός/βραχί

Έτσι έγινε τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου, καὶ πρὸ πάντων ἢ ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου, τότε οἱ Τοῦρκοὶ ἐλύσσαξαν ἀπὸ τὸν θυμὸν των καὶ ἤρχισαν νὰ φυλακίζουν κάθε Ἕλληνα, ἐναντίον τοῦ ὁποῖου ὑπῆρχον ὑπόνοιαι, ὅτι ἐνήργε ὑπὲρ τῆς Ἐπαναστάσεως. Ὄταν μάλιστα ὁ Σουλτᾶνος ἔμαθε, ὅτι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἶχε γίνει συνωμοσία, ἢ ὁποῖα σκοπὸν εἶχε νὰ καύσῃ τὸν ναύσταθμον, νὰ καταλάβῃ τὸ πυροβολικὸν καὶ νὰ φονεύσῃ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιον, ἔγινε θηρίον καὶ ἐπρόσταξε καταδιώξεις, φυλακίσεις καὶ φόνους τᾶν Ἑλλήνων.

2. Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου. Ἐπειτα, διὰ νὰ ἐκφοβίσῃ τοὺς Ἕλληνας, ἐπρόσταξε νὰ φονεύσουν καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχηγὸν τῆς Θρησκείας καὶ τοῦ Γένους - τὸν Πατριάρχην! Πατριάρχης δὲ ἦτο τότε ὁ Γρηγόριος Ε΄. ἐκ Δημητσάνης - ἄνθρωπος ἐνάρετος, σεβαστὸς καὶ ἀληθινὰ φιλόπατρις. Ὄταν δὲ ἔγινε γνωστὸν, ὅτι ἐκινδύνευε καὶ πολλοὶ τὸν παρεκίνουν νὰ φύγῃ ὁ ἀλησμόνητος Πατριάρχης ἀπήντησε: «ἂν φύγω ἐγώ, οἱ Τοῦρκοὶ θὰ ἀγριέψουν περισσότερο καὶ θὰ χυθῆ περισσότερο ἀθῶνον αἷμα. Ἐναι Πατριάρχης καὶ ποιμὴν καὶ δὲν πρέπει ν' ἀφήσω τὸ ἔθνος καὶ τὸ ποίμνιόν μου. Ἄν σκοτωθῶ ἐγώ, ὁ θάνατός μου θὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἱερὸν τοῦ Ἐθνους μα ἀγᾶνα». Κατὰ τὴν μεγαλυτέραν ἡμέραν ἑορτῆν τῶν Χριστιανῶν, τὸ Πάσχα (10 Ἀπριλίου 1821), ἐνῶ ὁ Πατριάρχης ἐλειτούργει εἰς τὴν Πατριαρχικὴν ἐκκλησίαν μετὰ τοὺς συνοδικούς, ἀγρία στίφη Τούρκων στρατιωτῶν ἐπερικύκλωσαν τὰ Πατριαρχεῖα

Ὁ ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου.

Κατὰ τὸ τέλος τῆς λειτουργίας ὤρμησαν ἐντὸς τῶν Πατριαρχείων, συνήθρισαν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς προκρίτους καὶ ἐκεῖ εἰς ἀνώτερος Τοῦρκος ὑπάλληλος ἀνέγνωσε τὴν σουλτανικὴν διαταγὴν (φιρμάνι,

διὰ τῆς ὁποίας καθηρεῖτο ὁ Πατριάρχης ἀπὸ τὸ ἀξιωματικόν του, διότι δῆθεν ἐδείχθη ἄπιστος εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Τουρκίας...

Ἐπειτα οἱ Τοῦρκοι συνέλαβον τὸν Πατριάρχην καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν φυλακὴν. Τὸ δὲ ἀπομεσήμερον τῆς ἰδίας ἡμέρας τὸν παρέλαβον ἀπὸ τὴν φυλακὴν καὶ μετὰ ὕβρεις καὶ ἐμπαιγμοὺς τὸν ἔσυραν πάλιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Καὶ ἐκεῖ τὸν ἐκρέμασαν ἀπὸ τὸ ἀνώφλιον τῆς μεσημβρινῆς θύρας τῶν Πατριαρχείων. Ἡ θύρα δὲ αὐτὴ πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ κακουργήματος ἐκείνου, μένει μέχρι σήμερον κατάκλειστος... Τοιοῦτοτρόπως ὁ Γρηγόριος ἀπέθανε ὡς μάρτυς καὶ ὡς ἥρωας! Τρεῖς ἡμέρας ἔμεινε κρεμασμένον τὸ ἱερὸν λείψανον τοῦ Πατριάρχου. Καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα ὁ Τουρκικὸς ὄχλος, ὁ ὁποῖος διήρχετο ἀπ' ἐκεῖ, τὸ ἔπτυε, τὸν ἐκτύπα καὶ τὸ ἐξηυτέλιζε μετὰ κάθε τρόπον. Τὴν τετάρτην δὲ ἡμέραν παρεδόθη εἰς τοὺς Ἑβραίους, οἱ ὁποῖοι ἀφοῦ τοῦ ἔδεσαν τοὺς πόδας μετὰ σχοινίον, τὸν ἔσυραν διὰ μέσου τῶν ἀκαθάρτων δρόμων τοῦ Φαναρίου καὶ ὑβρίζοντες καὶ βλασφημοῦντες τὸ ἔφερον μέχρι τῆς παραλίας. Ἐκεῖ τοῦ ἔδεσαν εἰς τὸν λαμὸν μίαν μεγάλην πύτραν καὶ τὸ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν! Ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐξῆλθε πάλιν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης, ὅπου εἰς Κεφαλλὴν πλοίαρχος, ὁ Σκλάβος, τὸ ἔσυρε κρυφίως εἰς τὸ καράβι του καὶ τὸ μετέφερε εἰς τὴν Ὀδησόν. Ἐκεῖ τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου, κατὰ διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας, ἐτάφη μετὰ μεγάλας τιμᾶς. Βραδύτερον δέ, κατὰ τὸ 1871, οἱ Ἕλληνες μετεκόμισαν τὰ ὀστέα τοῦ Πα-

τριάρχου εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰ κατέθεσαν ἐντὸς μαρμαρίνου μνημείου εἰς τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως Τὸν ἴδιον χρόνον ἢ Πατρίς εὐγνωμονοῦσα ἔστησε τὸ ἀγαλμὰ του ἔμπροσθεν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου...

3. Ἀλλὰ σφαγαὶ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ δὲν ἠρκέσθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τὸν φόνον τοῦ Πατριάρχου. Ἔσφαξαν καὶ πολλοὺς ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἄλλους προκρίτους τοῦ Ἐθνους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰς ἄλλα μέρη. Κατέστρεψαν τὰς Κυδωνίας, ἔκαμαν σφαγὰς εἰς τὴν Σμύρνην, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς ἄλλα μέρη, ὅπου ἦσαν Ἕλληνες. Ἐνόμισαν ὅτι μὲ τὰς ἀγριότητας καὶ τὰς σφαγὰς, θὰ κατετρόμαζον καὶ θὰ ἔκοπτον τὸ θάρρος τῶν ἐπαναστατῶν. Ἀλλ' αἱ σφαγαὶ ἐκεῖναι ἔφερον τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα - δηλαδὴ ἤναψαν περισσότερον καὶ ἤπλωσαν τὴν Ἐπανάστασιν ἀντὶ νὰ τὴν σβήσουν... Τοιοῦτοτρόπως λοιπὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα τῶρα ἀντήχει μίᾳ κραυγῇ: «ἐλευθερία ἢ θάνατος!»

5ον.

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΝΙΚΑΙ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

1. Τὸ πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις ἐξερράγη ὡς θύελλα ὀρμητικὴ - θύελλα, ἢ ὁποῖα κατέκλυσε ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους. Ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς ἀγὼν δὲν ἦτο τόσο ἐύκολος, ὅσον ἐφάνη εἰς τὴν ἀρχὴν. Διότι οἱ Ἕλ-
Ν. Γκινοπούλου, Ἱστορία Νεωτ. Ἑλληνισμοῦ.

5

ληνες είχαν νὰ παλοίσουν μὲ μίαν ἀπέραντον αὐτοκρα-
 τορίαν, ἢ ὅποιο εἶχε στροτὸν καὶ ναυτικὸν ἰσχυρόν,
 ἀφθονα χρήματα καὶ πολεμοφόδια. Ἀντιθέτως οἱ
 Ἕλληνες δὲν εἶχον τίποτε ἐξ αὐτῶν—οἱ πρῶτοι στρα-
 τιῶται, οἱ ὅποιο προσέτρεξαν μὲ τοὺς Ἕλληνας ὀ-
 πλαρχηγούς, ἦσαν ὠπλισμένοι μὲ σφενδόνας, μὲ μα-
 χαίρας καὶ μὲ δρέπανα. Διὰ τοῦτο μέλις ἐνεφανίζον-
 το Τοῦρκοι, ἔλον ἐκεῖνος τὸ ἀσύντακτον πλῆθος ἐτρέ-
 πετο εἰς φυγὴν καὶ ἐσκορπίζοντο, ὅπως τὰ πρόβατα,
 ὅταν πέση ἐπάνω των λύκος! Διὰ τοῦτο λύπη καὶ ἀ-
 πογοήτευσις εἶχε καταλάβει πάντας. Εὐτυχῶς εἰς
 τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἀνεφάνη ἕνας σωτήρ.
 Ἦτο ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρῶνης, ὁ ὅποιος συνέλαβε
 ἐν λαμπρὸν πολεμικὸν σχέδιον—νὰ κυριεύσῃ δηλαδὴ
 τὴν Τρίπολιν πρὶν ἢ προφθάσουν οἱ Τοῦρκοι νὰ στεί-
 λουν ἄλλον στρατὸν καὶ ἐνισχύσουν τὴν φρουρὰν τῆς.
 Τὸ σχέδιόν του ὅμως εὔρε πολλὰς ἀντιδράσεις ἀπὸ
 τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι δὲν κατενόουν,
 ὅπως αὐτός, ὅτι ἄνευ τῆς ἀλάσεως τῆς Τριπόλεως δὲν
 ἦτο δυνατὸν νὰ στερεωθῇ ἡ ἐπανάστασις. Εὐτυχῶς ἡ
 ἐπιμονὴ τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ αἱ πρῶται Ἑλληνικαὶ
 νίκαι ἐπεισαν τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς νὰ παρα-
 δεχθῶν, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, τὸ σχέδιόν του.

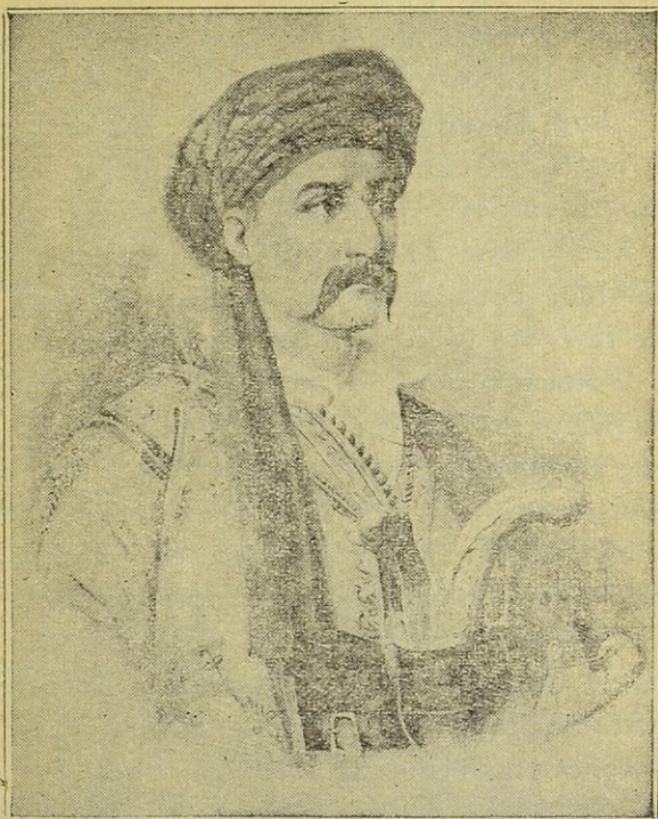
2. Νίκη τοῦ Βολτετσίου. Καθ' ὃν χρόνον
 ἐξεργάγη ἡ Ἐπανάστασις, διοικητὴς τῆς Πελοποννή-
 σου ἦτο ὁ ἰκανὸς καὶ δραστήριος Χουρσίτ πασᾶς, ἀλλ'
 εὐτυχῶς ὅταν θὰ ἤρχιζε ἡ ἐπανάστασις, ἐστάλη, κα-
 θὼς εἶδομεν, ἀπὸ τὸν Σουλτᾶνον νὰ καταβάλλῃ τὸν ἀ-
 ποστάτην Ἀλῆν. Ὁ Χουρσίτ λοιπόν, μόλις ἔμαθε τὴν

Επονόσασιν τῆς Πελοποννήσου, ἐφορήθη μήπως χάση τοὺς ἰσχυροὺς του καὶ τὴν οἰκογένειόν του, τὴν ἐποίον εἶχεν εἴησει εἰς τὴν Τριπόλιν. Δι' αὐτὸ ἐστειλε τὸν ὑποστράτηγόν του Μουσταφάμπεην μὲ 3.500 Ἀλβονοὺς, διὸ νὸ τὴν κατασφύση. Ὁ Μουσταφάμπεης κατέβη τότε χωρὶς ἐμπέδιεν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα εἰς τὴν Ἀκαρνανίον, ἐξήλθε μὲ πλοῖον εἰς τὰς Πάτρας ἔλυσε τὴν πολιορκίαν της καὶ ἔπειτα ἐπρόχωρησε εἰς τὸ Αἰγίον, τὸ ἐποίον ἔκαυσε. Ἀπ' ἐκεῖ, ἔρχεται εἰς τὸν Κόρινθον, διασκορπίζει τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἐπολιόρκουν τὸν Ἀκροκόρινθον, καὶ ἔπειτα καταβαίνει εἰς τὸ Νάυπλιον καὶ λύει καὶ αὐτοῦ τὴν πολιορκίαν. Τέλος εἰς τὰς 6 Μαΐου φένει εἰς τὴν Τριπόλιν. Ἄλλ' ἐκεῖ, ἔταν ἔμαθεν ὅτι ὁ Ἡλίας καὶ ὁ Κυριακούλης Μαυρεμιχάλης, ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς τὸ Βολτίτσι μὲ 250 Ἕλληνας, ἔτρεξε κατ' αὐτῶν τὴν 12 Μαΐου 1821 μὲ 6,500 πεζοὺς καὶ 1500 ἵππεῖς. Οἱ Ἕλληνες τρεῖς ἐλοκλήρους ὥρας πολεμοῦν μὲ γενναιότητα καὶ ἀποκρούουσιν τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν. Ἐξοφνα φένει ὁ Κολοκοτράνης καὶ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ ἐντικρυνοῦ βουνοῦ (βουνὸ τοῦ Κολοκοτράνη!) φωνάζει: «Τοῦρκοι, ζαντονεὺς θὰ σᾶς πιάσω, εἶμαι ὁ Κολοκοτράνης». Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον τί θὰ εἴπη ὁ Κολοκοτράνης, τὰ ἔχουσαν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες λαβὸν θόρυος καὶ ἐξηκελεύτησαν νὸ ἀγωνίζωντα ἡρωικὰ καὶ νὰ φερίζουν τοὺς ἐχθροὺς. Μετ' ὄλγον φένει καὶ ὁ Πλοπούτας ἀπὸ τὴν Πιάναν μὲ 800 ἄνδρας· τότε ἐνέθησαν ὁ Πλοπούτας καὶ ὁ Κολοκοτράνης καὶ ἐκτύπησαν τοὺς Τοῦρκους ἀπὸ

τὰ πλάγια. Ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας. Κατὰ τὰ μεσάνυκτα ἦλθον εἰς τοὺς Ἑλληνας νέαι βοήθειαι· δι' αὐτὸ τὴν πρωΐαν, ὅταν ἐπανήρχισε ἡ μάχη, ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά των καὶ ἐπέπεσαν κατὰ τῶν ἐχθρῶν μετὰ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας. Τότε οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐφευγον τρομαγμένοι ὡσάν πρόβατα, τὰ ὁποῖα καταδιώκουν οἱ λύκοι. Καὶ διὰ νὰ τοὺς δίδεται καιρὸς νὰ φεύγουν, ἔρριπτον, ἔμπρὸς εἰς τοὺς Ἑλληνας τὰ χρυσᾶ καὶ ἀσημένια των ὅπλα!... Ἡ πρώτη αὐτῆ νίκη εἶχε τὸ ἴδιον ἀποτέλεσμα εἰς τοὺς Ἑλληνας, τὸ ὁποῖον εἶχε μία ἄλλη νίκη κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους—ἡ νίκη τοῦ Μαραθῶνος· διότι οἱ Ἑλληνες, ἐνῶ πρότερον ἔφευγον, ὅταν ἤκουον «ἔρχονται Τοῦρκοι», ἀπὸ τότε ἤρχισαν νὰ ἐρωτοῦν «ποῦ εἶναι οἱ Τοῦρκοι;»

3. Νίκη τῶν Δομιανῶν. Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ Μουσταφάμπεης, διὰ νὰ ἀποπλύνῃ τὸ αἷσχος, διὰ τὴν ἐν Βαλτετσιῶ ἦταν, ἐπέπεσε ἐναντίον 200 Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι εὐρίσκοντο εἰς τὰ Δολιανᾶ, ἐνῶ αὐτὸς ὠδήγει 6.000 πεζοὺς καὶ ἵππεῖς. Ἀλλὰ οἱ Ἑλληνες, μετὰ ἀρχηγὸν τὸν Νικήταν Σταματελόπουλον, τὸν ἐπονομαζόμενον Νικηταρᾶν, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐπὶ 11 ὀλοκλήρους ὥρας ἐπολέμησαν γενναίως καὶ ἀπέκρουσαν τὰς ἀγρίας ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ὄταν μάλιστα τοὺς ἦλθε καὶ κάποια βοήθεια ἀπὸ τὰ Βέρβαινα, ἐξῆλθον μετὰ ὀρμὴν ἀπὸ τὰ σπίτια, ὅπου ἦσαν ὀχυρωμένοι καὶ μετὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς κατεδίωξαν εἰς πολὺ διά-

σημα. Τότε ὁ Νικηταρᾶς διὰ τὴν ἀνδρείαν του καὶ διὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησε εἰς τοὺς Τούρκους, ὠνομάσθη **Τ ο υ ρ κ ο φ ἄ γ ο ς**.

Νικηταρᾶς.

Τότε ἔγινε καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι:

Βέρβαινα καὶ Δολιανά,
τοὺς ἐκάναμε λιανό...

ΕΠΙΤΥΧΙΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

1. Πολιορκία τῆς Τριπόλεως. Κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἤρχισε ἡ ἐπανάστασις, ἡ Τρίπολις ἦτο πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου, καὶ ἔδρα τοῦ Διοικητοῦ. Τὴν περιέβριλλε δὲ ὄχυρόν λίθινον τεῖχος, τὸ ὁποῖον εἶχε πολεμίστρας καὶ κανόνια. Δι' αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀγῶνος κατέφυγον εἰς αὐτὴν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη οἱ ἰσχυρότεροι καὶ πλουσιώτεροι Τούρκοι, μὲ τὰ χαρέμια καὶ τοὺς θησαυροὺς των, διὰ νὰ εὗρουν ἐκεῖ προστασίαν καὶ σωτηρίαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ κάτοικοι τῆς Τριπόλεως τότε ἀνῆλθον εἰς 32.000. Ἡ Τρίπολις λοιπὸν ἦτο εἰς μέγαν κίνδυνον εἰς τὴν καρδίαν τῆς Πελοποννήσου. Ἄλλ' ἔπειτα ἀπὸ τὰς νίκας, τὰς ὁποίας ἐκέρδισαν εἰς τὸ Βαλτέτσι καὶ εἰς τὰ Δολιανά, οἱ Ἕλληνας ἔλαβον θάρρος, ἐνῶ τοὺς Τούρκους τοὺς κατέλαβε μεγάλος φόβος καὶ ἀπελπισία. Εἰς τοὺς Ἕλληνας δὲν ἔμενε τώρα, παρὰ νὰ καταλάβουν τὴν Τρίπολιν, διὰ νὰ στερεώσουν τὴν ἐπανάστασιν, — πρᾶγμα, τὸ ὁποῖον μόνος ὁ Κολοκοτρῶνης εἶχεν ἐννοήσει, ὅπως ἀνωτέρω εἴπομεν. Οἱ ἄλλοι ὅμως ὀπλαρχηγοὶ δὲν συνεφάνουν μὲ τὴν γνώμην τοῦ Κολοκοτρῶνη· καὶ διὰ τοῦτο ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Τότε ὁ Κολοκοτρῶνης, μὲ πόνον ψυχῆς τοὺς εἶπε: «Ἐγὼ δὲν πηγαίνω πουθενό! Ἄν θέλετε σεῖς, τραβάτε! Ἐγὼ θὰ μείνω ἐδῶ, ὅπου καὶ τὰ βουνὰ καὶ

τὰ πουλιὰ μὲ γνωρίζουν. Ἄν χαθῶ, κάλλιο νὰ με φᾶνε τὰ κοράκια τοῦ τόπου μου!» Ὁ Παπαφλέσσας τότε, διὰ νὰ τὸν περιπαίξῃ, εἶπε εἰς ἓνα σύντροφόν του: «Βρέ, μείνε ἐσὺ μαζί του συντροφιά, ὥσπου νὰ εὔρη τοὺς συγγενεῖς του, διὰ νὰ μὴν τὸν φάη κανένας λύκος». Ὁ Κολοκοτρώνης ὅταν ἔμεινε μόνος, εἰσῆλθε εἰς ἓν πλησίον ἐξωκκλήσι καὶ ἐκεῖ προσηυχήθη εἰς τὴν Παναγίαν καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Πατρίδα του... Ἄλλο τέλος ἢ ἐπιμονὴ τοῦ Κολοκοτρώνη ὑπερίσχυσε· οἱ ὀπλαρχηγοὶ ἐπέισθησαν ν' ἐκολουθήσουν τὸ πολεμικὸν του σχέδιον. Κατὰ τὴν περίστασιν μάλιστα αὐτὴν ἐφανερῶθη ἡ στρατηγικὴ εὐφυΐα τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ἐδοκιμάσθη τὸ ἀλύγιστον φρόνημά του. Διότι ὁ Κολοκοτρώνης ἦτο ἄνθρωπος, ὃ ὁποῖος ποτὲ δὲν ἔχανε τὸ θάρρος του, οὔτε ἡ ἐπιμονὴ του ὀλιγόστευε. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ πλησιάζουν ὀλοένο εἰς τὴν Τρίπολιν, νὰ κάμνουν νέα προχώματα καὶ νὰ καταλαμβάνουσι ὅλας τὰ γύρω ὀχυρὰς θέσεις. Μερικοὶ ὀπλαρχηγοὶ κατέλαβον τότε τὸ Βαλτέτσι, ἄλλοι τὴν Γιάνναν καὶ ἄλλοι τὴν Βέρβαινα. Ὁ ἴδιος Κολοκοτρώνης ἐστήσε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τὸ Χρυσοβίτσι, ἐπάνω εἰς τὸ ὑψηλὸν βουνὸν Μαίναλον, ἀπὸ ὅπου ἰδύνατο νὰ ἐπιβλέπῃ τὴν Τρίπολιν καὶ τὰ περὶ αὐτὴν μέρη, ἕπως ἔδετο παραφυλάττει τὴν λείαν του...

Ἡ πολιορκία ἀπὸ ἡμέραν εἰς ἡμέραν ἐγίνετο στενατέρα, ἢ δὲ θέσις τῶν πολιορκουμένων ἀπὸ ἡμέρον εἰς ἡμέραν ἐχειροτέρευε. Διότι οὔτε τρέφιμα ὑπῆρχον εἰς τὴν πόλιν ἀρκετά, οὔτε νερὸ καὶ ὡσὰν νὰ μὴν ἦρ-

κουν όλα αυτά, πολλαί ασθένειαι ανεπτύχθησαν ἐκεῖ ἀπὸ τὰς ἀκαθαρσίας καὶ τὸν συνωστισμόν. Δι' αὐτὸ οἱ Τοῦρκοι ἀπεράσισαν νὰ συνθηκολογήσουν μὲ τοὺς Ἕλληνας· ἀλλὰ οἱ ὄροι, τοὺς ὁποίους ἐπρότειναν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν δεκτοὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ πολιορκία ἐξηκολούθησε.

2. Ἀλωσις τῆς Τριπόλεως. Ἀλλὰ ἐν- τὸς ὀλίγου ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἔγενεν ἀπελπιστική. Πολλοὶ κάθε ἡμέραν ἀπέθνησκον ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἄλλους τοὺς ἐθέριζον αἱ ασθένειαι. Τότε οἱ Ἀλβανοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ἐντὸς τῆς Τριπόλεως, ἐπρότειναν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην νὰ τοὺς ἀφήσῃ νὰ φύγουν μὲ τὰς γυναῖκάς των καὶ τὰ πράγματά των, καὶ τότε ἦσαν ἔτοιμοι νὰ παραιτήσουν τοὺς ὁμοθρήσκους των Τούρκους. Ὁ Κολοκοτρώνης ἀφοῦ ἐσκέφθη μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ὀπλαρχηγούς, ἐδέχθη τὴν πρότασιν, τὴν ὁποίαν τοῦ ἔκαμαν οἱ Ἀλβανοί, διότι τοῦτο θὰ ἀδυνάτιζε τὴν δύναμιν τῶν πολιορκουμένων. Καὶ τοὺς ὤρισε ὡς ἡμέραν ἐξόδου τὴν 23 Σεπτεμβρίου 1821. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσουν οἱ Ἀλβανοί, ἡ πόλις ἀπὸ τὴν πρωΐαν τῆς 23 Σεπτεμβρίου εὑρίσκετο εἰς κίνησιν καὶ ἀνησυχίαν. Οἱ ἐντόπιοι Τοῦρκοι καὶ οἱ μπέηδες ἐφώναζον καὶ ὕβριζον τοὺς Ἀλβανούς προδότας· ἀλλὰ αὐτοὶ δὲν τοὺς ἐδιδον καμμίαν προσοχὴν. Δι' αὐτὸ ὅλοι οἱ Τοῦρκοι συνηθροίσθησαν εἰς τὸ Διοικητήριον, διὰ νὰ σκεφθοῦν καὶ αὐτοὶ τί νὰ κάμουν.

Ἐνῶ ὅμως ἐγίνοντο αὐτά, οἱ Ἕλληνες παρετήρησαν, ὅτι τὸ κανονιστάσιον, τὸ ὁποῖον ἦτο κατὰ

τὸ Ναύπλιον, ἔμενε ἀφύλακτον. Τότε δὲν χάνουν καιρὸν, ἀλλ' ἀμέσως 50 Ἕλληνες, ὁ εἰς πατῶν εἰς τὸν ὦμον τοῦ ἄλλου, ἀνέβησαν εἰς τὸ τεῖχος καὶ ἔστησαν ἐπάνω τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Ἐπειτα ἔστρεψαν τὰ κανόνια ἐναντίον τῆς πόλεως καὶ ἤνοιξαν μίαν πύλην τοῦ φρουρίου. Ὅλοι οἱ Ἕλληνες τότε ὤρμησαν ἐντὸς τῆς πόλεως ἀκράτητοι. Ἡ ὄρμη καὶ ἡ μανία, νὰ ἐκδικηθοῦν τεσσάρων αἰώνων παθήματα, τοὺς εἶχεν ἐξαγριώσει. Ἀμέσως ἤρχισαν φοβερὰν σφαγὴν καὶ λεηλασίαν, χωρὶς νὰ ἀκούσουν κανένα. Τὰ σπίτια ἐκαίοντο, ἡ γῆ ἐσκεπάσθη ἀπὸ πτώματα καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε εἰς τοὺς δρόμους, ὡσὰν ποταμός. Κανεὶς ἀπὸ τοὺς πολιορκουμένους δὲν διέφυγε. 12.000 ἐσφάγησαν καὶ οἱ ἄλλοι ἐσύρθησαν σκλάβοι. Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπόλεως ἔφερε πράγματι τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὁποῖα ἐπερίμενε ὁ Κολοκοτρώνης· ἔδωκε δηλαδὴ μέγα θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐξησφάλισε τὴν Ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου. Ἀπὸ τότε οἱ Τοῦρκοι ἔτρεμον τοὺς Ἕλληνας. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ Κολοκοτρώνη ἔγινε γνωστὸν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐφέρετο εἰς τὰ στόματα ὄλων...

3. Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΤΕΡΕΑΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ

7ον.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΝ ΣΤΕΡΕΑΝ ΕΛΛΑΔΑ

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα ἡ ἐπανάστασις ἤρχισε σχεδὸν ταυτοχρόνως μὲ τὴν ἐπανάστασιν

τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ πρῶτος ὁ Πανουργιάς εἰς τὴν Ἀμφισσαν ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν, ἔπειτα ὁ Δῆμος Σκαλτσᾶς ἢ Σκαλτσοδῆμος εἰς τὴν Δωρίδα, ὁ Δυοβουνιώτης εἰς τὴν Βουδονίτσαν καὶ ὁ Διαῆκος εἰς τὴν Λεβάδειαν. Καὶ τοιουτοτρόπως ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

1. Ἐκστρατεία τοῦ Ὁμέρ Βριώνη καὶ τοῦ Κιοσὲ Μεχμέτ. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς μόλις ἔμαθε, ὅτι ἡ ἐπανάστασις ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔστειλε ἄλλον στρατὸν μετὸν Ὁμέρ Βριώνη καὶ τὸν Κιοσὲ Μεχμέτ, διὰ νὰ τὴν κατασβέσουν. Ἐπειτα δέ, ἀφοῦ κατεβοῦν εἰς τὴν Ἀττικὴν, νὰ περάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον, διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὴν Τρίπολιν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε κυριευθῆ ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας.

Ὁ Διαῆκος μόλις ἔμαθε, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς διηυθύνετο ἀπὸ τὴν Λαμίαν εἰς τὴν Φωκίδα, ἠνώθη μετὰ τοὺς ὀπλαρχηγούς Δυοβουνιώτην καὶ Πανουργιάν καὶ ὅλοι ἔτρεξαν νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασιν τῶν Τούρκων. Καὶ ὁ μὲν Πανουργιάς καὶ ὁ Δυοβουνιώτης μετὰ 600 ἄνδρας κατέλαβον τὰ πλάγια τῆς Οἴτης· ὁ δὲ Διαῆκος μετὰ 400 ἄνδρας κατέλαβε τὴν εἰς τὸν Σπερχεῖον ποταμὸν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας, ἡ ὁποία εἶναι πλησίον τοῦ στενοῦ τῶν Θερμοπυλῶν. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, προτοῦ οἱ Ἕλληνες ὀχυρωθοῦν καλῶς, ὤρμησαν κατ' αὐτῶν καὶ ἐσκόρπισαν πρῶτον τοὺς περὶ τὸν Δυοβουνιώτην καὶ τὸν Πανουργιάν· ἔπειτα ἐπέπεσαν ἐναντίον τοῦ Διαῆκου. Αὐτὸς δὲν ἠθέλησε

νά υποχωρήση. ἀπεφάσισε νά μιμηθῆ τὸν Λεωνίδα, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἰδίαν θέσιν κατὰ τοὺς παλαιοὺς χρόνους εἶχε θυσιασθῆ διὰ τὴν πατρίδα. Ὁ Διάκος

Θανάσης Διάκος.

ἦτο γενναῖο παλικάρι. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἄρτοτιναν, ἐν χωρίον τὸ ὁποῖον εἶναι εἰς τὴν Δωρίδα· καὶ ἀπὸ τὴν μικράν του ἡλικίαν εἶχε κλειστῆ εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ Προδρόμου, τὸ ὁποῖον ἦτο πλησίον,

διότι εἶχε μείνει ὀρφανός. Εἰς τὸ μοναστήρι αὐτὸ ἔμαθε ὀλίγα γράμματα καὶ ἐχειροτονήθη ὕστερον διαῆκος, δι' αὐτὸ ἔλαβε τὸ ὄνομα Διαῆκος, ἐνῶ τὸ πατρικόν του ὄνομα ἦτο Μασαβέτας. Ἄλλ' ὁ Διαῆκος ἦτο ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἠγάπα τὴν ἐλευθέραν ζωὴν καὶ ἐμίσει τὴν τυραννίαν. Δι' αὐτὸ ἐντὸς ὀλίγου ἐξεδύθη τὸ ράσον καὶ ἐνεδύθη τὴν στολὴν τοῦ κλέφτου. Κατ' ἀρχὰς κατετάχθη εἰς τὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσοδήμου καὶ ταχέως ἔγινε τὸ πρωτοπαλικάρον του. Ἄλλ' ἔπειτα ἀπεσύρθη ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ Σκαλτσοδήμου καὶ εἰσῆλθε εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐκεῖ ἐγνωρίσθη καὶ ἔκαμε φίλον τὸν Ὀδυσεᾶ Ἀντροῦτσον, τὸν ὁποῖον βραδύτερον διεδέχθη εἰς τὸ ἄρματολίκι τῆς Λεβαδείας. Τοιοῦτοτρόπως κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Διαῆκος εὗρέθη εἰς τὴν Λεβάδειαν.

2. Μάχη τῆς Ἀλαμάνας καὶ θάνατος τοῦ Διαῆκου. Οἱ σύντροφοι τοῦ Διαῆκου, μόλις εἶδον τὰ ἀμέτρητα στίφη τῶν ἐχθρῶν, ἤρχισαν νὰ σκορπίζονται ἀπὸ ἐδῶ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ. Μόνον 40 παλικάρια ἔμειναν πλησίον τοῦ ἀρχηγοῦ των, τὰ ὅποια ἐπροτίμησαν, ὅπως αὐτός, νὰ φονευθοῦν ἐντίμως, παρὰ νὰ τραποῦν εἰς ἀτιμωτικὴν φυγὴν... Αἱματηρὸς ἀγὼν ἦναψε τότε. Τὰ παλλικάρια τοῦ Διαῆκου πίπτουν τὸ ἐν πλησίον τοῦ ἄλλου, ἀλλ' ὁ Διαῆκος δὲν δειλιάζει. Ἐξακολουθεῖ νὰ ἀγωνίζεται ὡσὰν λεοντάρι. Εἰς τὴν πλέον ἐπικίνδυνον στιγμὴν οἱ σύντροφοί του τοῦ λέγουν νὰ φύγη ἀλλ' ὁ ἥρωας ἀπαντᾷ: «Ὁ Διαῆκος δὲν φεύγει, οὔτε ἀφήνει τοὺς συντρόφους του. Ἄς μὴ φύγωμε, παιδιά, ἀπὸ ἐκεῖ μᾶς βλέ-

Ὁ Ἀθανάσης Διᾶκος εἰς τὴν Ἀλαμάναν.

ποὺν οἱ 300 Σπαρτιᾶτες· ὅς μὴ τοὺς ἐντροπιάσωμε!». Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ ὄπλον τοῦ γίνεται κομμάτια· τότε σύρει τὸ ξίφος, ἀλλὰ μία σφαῖρα σπάζει καὶ αὐτὸ ἀπάνω ἀπὸ τὴν λαβὴν καὶ ἄλλη τὸν πληγώνει εἰς τὸν

ᾶμον· τότε οἱ Τοῦρκοι τὸν περικυκλώνουν καὶ τὸν συλλαμβάνουν ζωντανόν! Καταιματωμένος ὁ ἥρωας σύρεται ἐνώπιον τοῦ Ὁμέρ Βριώνη. Οὗτος θαυμάσας τὴν ὠραίαν του μορφήν καὶ τὸ ἥρωϊκόν του παράστημα, τοῦ λέγει: «Διᾶκο, σοῦ χαρίζω τὴν ζωὴν, ἂν ἀρνηθῆς τὴν πίστιν σου καὶ γίνῃς Μωαμεθανός». Ἀλλὰ ὁ Διάκος ἀπαντᾷ ὑπερηφάνως: «Ἐγὼ Ἕλλην ἐγεννήθηκα καὶ Ἕλλην θὰ περάνω». Ὄταν δὲ κατόπιν ὁ Ὁμέρ Βριώνης τὸν ἐφοβέρισε, ὅτι θὰ τὸν ψήσῃ ζωντανόν, ὁ Διάκος εἶπε μὲ ἀπάθειαν, καὶ ἀφοβίαν: «Ἡ Ἑλλὰς ἔχει πολλοὺς Διάκους!» Τότε ὁ Ὁμέρ Βριώνης ἐλύμωσε καὶ διέταξε νὰ τὸν σουβλίσουν ζωντανόν... Τὴν ἄλλην δὲ ἡμέραν, ὅταν οἱ δῆμιοι τὸν ἔφεραν εἰς τὸν τόπον τῆς καταδίκης καὶ παρετήρησε γύρω τὴν φύσιν μὲ τὴν ὠραίαν ἀπὸ πρασινάδα καὶ λουλούδια στολήν της, εἶπε τὸ ὠραῖον καὶ παθητικὸν ἐκεῖνο δίστιχον:

Γιὰ ἰδὲς καιρό, πού διάλεξε ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρῃ,
τώρα π' ἀνθίζουν τὰ κλαδιὰ καὶ βγάν' ἡ γῆ χορτάρι!

Καὶ ὑπέφερε τὸ μαρτύριόν του μὲ ἀταραξίαν καὶ γενναιότητα ὑπεράνθρωπον, χωρὶς νὰ στενάξῃ, χωρὶς νὰ δακρύσῃ, χωρὶς νὰ προφέρῃ μίαν λέξιν, ἢ ὅποια νὰ δεικνύῃ τοὺς πόνους του....

Ἐσχάτως τὸ ἔθνος εἰς ἐνδειξιν εὐγνωμοσύνης ἵστησε τὸν ἀνδριάντα του εἰς τὴν Λαμίαν, τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου του.

Τὸ ἐξῆς δημοτικὸν τραγούδι ζωγραφίζει κάλλιστα τὸν ἀγᾶνα τοῦ Διακού, τὴν ἀνδρείαν του καὶ τὴν

άταραξίαν, με τὴν ὁποίαν ὑπέμεινε τὸ μαρτύριόν του:

«Καρδιά, παιδιά μου» ρώναξε «παιδιά, μὴ φοβηθῆτε.

Ἄνδρεῖα ὡσάν Ἕλληνες, ὡσάν Γραικοὶ σταθῆτε!»

Ἐκεῖνοι ἐφοβήθησαν κι ἐσκόρπισαν στοὺς λόγγους.

Κι' ἔμειν' ὁ Διᾶκος στὴ φωτιά με δεκοχτῶ λεβέντες.

Γρεῖς ὥρας ἐπολέμαγε με δεκοχτῶ χιλιάδες.

Σκίστηκε τὸ τουφέκι του καὶ γίνηκε κομμάτια.

Καὶ τὸ σπαθί του ἔσυρε καὶ στὴ φωτιά ἐμπῆκαν.

Ἐκοψε Τούρκους ἄπειρους κι ἔφτα μπουλουμπασῆδες.

Πλὴν τὸ σπαθί του ἔσπασε ἀπάνω ἀπὸ τὴ χούφτα,

κι' ἔπεσ' ὁ Διᾶκος ζωντανὸς εἰς τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια.

Χίλιοι τὸν πῆραν ἀπὸ ἔμπρὸς καὶ δυὸ χιλιάδες πίσω.

Κι ὁ Ὅμερ Βριώνης μυστικὰ στὸ δρόμο τὸν ἐρώτα:

—Γίνεσαι Τούρκος, Διᾶκό μου, τὴν πίστη σου ν' ἀλ-

(λάξης,

ἀὰ προσκυνᾷς μεσ' στὸ τζαμί, τὴν ἐκκλησιὰ ν' ἀφήσης;

Κι ἐκεῖνος τ' ἀποκρίθηκε καὶ με θυμὸ τοῦ λέει:

—Πᾶτε καὶ σεῖς καὶ ἡ πίστη σας, μουρτάτες, νὰ χαθῆτε,

Ἐγὼ Γραικὸς γεννήθηκα, Γραικὸς θενὰ πεθάνω.

Ἄν θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες

Λόννον πέντ' ἔξη ἡμερῶν ζωὴ νὰ μοῦ χαρίστε,

Ὅσο νὰ φτάσ' ὁ Ὀδυσσεὺς κι ὁ καπετὰν Μικήτας».

—«Χίλια πουγγιά σᾶς δίνω ἄγώ, κι ἀκόμα πεντακόσιο.

Τὸ Διᾶκο νὰ χαλάσετε, τὸ φοβερὸ τὸν κλέφτη.

Γιατὶ θὰ σβήση τὴν Γουρκιά καὶ ὅλο τὸ Δοβλέτι»

Τὸν Διᾶκο τότε πῆρανε καὶ στὸ σουβλί τὸν ἔβαλαν

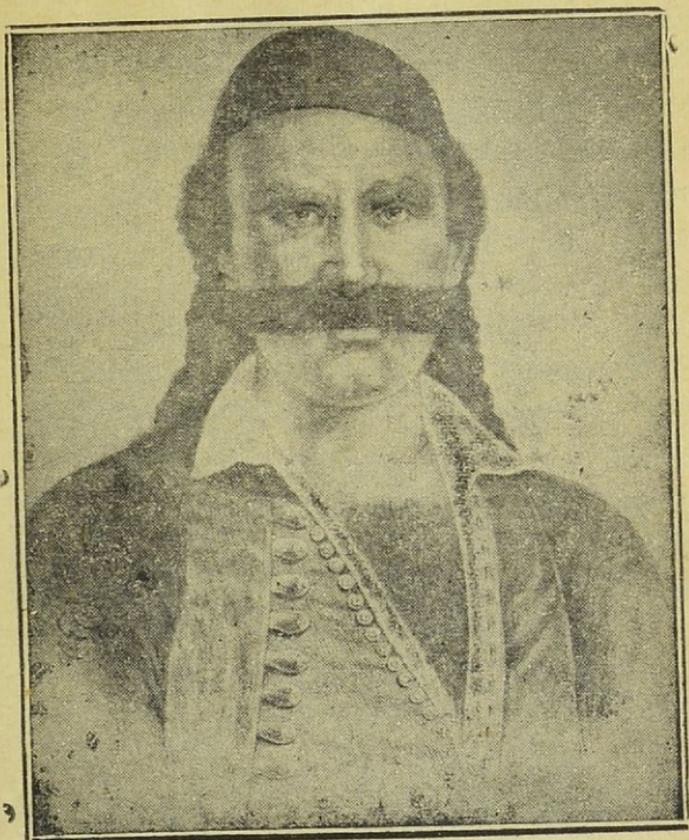
Ἐλὸρθον τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαμογελοῦσε...

ΤΟ ΧΑΝΙ ΤΗΣ ΓΡΑΒΙΑΣ

1. Ὀδυσσεύς Ἀνδροῦτσος. Τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ Διάκου ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὁ φίλος του Ὀδυσσεύς Ἀνδροῦτσος. Ὁ Ὀδυσσεύς ἦτο υἱὸς τοῦ περιφήμου κλέφτου Ἀνδρίτσου, τοῦ συναγωνιστοῦ τοῦ Κατσόνη* ἐγεννήθη δὲ εἰς τὴν Ἰθάκην, ὅπου εἶχε καταφύγει ἡ οἰκογένειά του, διὰ νὰ σωθῆ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δι' αὐτὸ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ ὀμηρικοῦ βασιλέως τῆς νήσου. Ἦτο 33 ἐτῶν, ὡραῖος καὶ ἀνδρεῖος, μὲ ἀνάστημα μέτριον καὶ μὲ ξανθὰ μαλλιά. Εἶχε νῶτα ἰσχυρά, στήθη δασωμένα, φρύδια παχέα καὶ βλέμμα φλογερὸν καὶ διαπεραστικόν. Εἰς τὸν πόλεμον ἦτο ὄρμητικὸς καὶ ἀποφασιστικὸς καὶ εἶχε μεγάλην πολεμικὴν πείραν καὶ στρατηγικὴν ἰκανότητα. Ἡ ταχύτης καὶ ἡ ἐλαφρότης του ἦσαν ἀξιοθαύμαστα· οὔτε ὁ ταχύτατος ἵππος δὲν ἠδύνατο νὰ τὸν φθάσῃ, ὅταν ἔτρεχε. Ἦδύνατο νὰ πηδήσῃ καὶ ἄμαξαν φορτωμένην μὲ χόρτον!

2. Ἀγὼν τοῦ Ἀνδρούτσου εἰς τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς. Ὁ Ὀμέρ Βριώνης μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Διάκου, ἔφυγε ἀπὸ τὴν Λαμίαν καὶ ἀφοῦ διῆλθε τὴν Οἶτην, ἀπεφάσισε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀμφισσαν, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες. Ἐπρεπε ὁμως νὰ διέλθῃ ἀπὸ μίαν ἀπότομον χαράδραν, εἰς τὴν βορείαν ἔξοδον τῆς ὁποίας ἦτο τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς, ἐν χαμηλὸν καὶ πλινθόκτιστον σπίτι.

“Όταν τὴν 8 Μαΐου οἱ Τοῦρκοι ἐπλησίασαν πρὸς τὰ ἐκεῖ, ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ νὰ μὴ τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν. Καὶ ἄλλοι μὲν κατέλαβον τὰς

Ἄνδρουτσος

πλαγίας κατωφερείας τοῦ στενοῦ, ὁ δὲ Ἄνδρουτσος ἐστάθη ἔμπροσθεν τοῦ Χανίου, τὸ ὁποῖον ἦτο εἰς τὴν πλέον ἐπίκαιρον, ἀλλὰ καὶ πλέον ἐπικίνδυνον θέσιν Ν. Γκινοπούλου Ἱστορ. Νεωτ. Ἑλληνισμοῦ.

τοῦ στενοῦ, καὶ εἶπε εἰς τὰ παλικάρια του: «αἶ, παιδιά, ὅποιος ἀπὸ σᾶς θέλει νὰ μὲ ἀκολουθήσῃ εἰς τὸ Χάνι, ἄς πιασθῆ εἰς τὸ χορό». Καὶ ἄρχισε νὰ χορεύῃ τὸ κλέφτικο τραγοῦδι «κάτω στοῦ Βάλτου τὰ χωριά...»

Ἀμέσως 118 γενναῖοι ἄνδρες ἔτρεξαν καὶ ἐπιάσθησαν εἰς τὸν χορόν· καὶ τοιοῦτοτρόπως τραγουδῶντες καὶ χορεύοντες εἰσῆλθον εἰς τὸ Χάνι. Ἀμέσως ἔφραξαν τὰς θύρας καὶ τὰ παράθυρα μὲ πέτρες καὶ ἤνοιξαν εἰς τὸν τοῖχον πολεμίστρες. Μετ' ὀλίγον ἐφάνησαν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Διεσκόρπισαν πρῶτον τοὺς ὀπλαρχηγούς, οἱ ὅποιοι κατεῖχον τὰ πλάγια καὶ ἔπειτα ἐπροχώρησαν εἰς τὸ Χάνι. Ἐμπρὸς ἐπορεύετο ἔφιππος εἰς δερβίσης. Ὁ Ὀδυσσεὺς τότε τὸν ἐρωτᾷ Ἀλβανικά:

—«Ποῦ πᾶς δερβίση;» — «Νὰ σφάξω ὅπου βρῶ ἐχθροὺς τοῦ προφήτου», ἀπαντᾷ. Ἀλλὰ δὲν εἶχε τελειώσει τὴν φράσιν του, ὅποτε ὁ Ὀδυσσεὺς πυροβολήσας τὸν ἐξαπλώνει νεκρόν! Οἱ Τοῦρκοι μόλις εἶδαν τὸν δερβίσην των νεκρόν, ὤρμησαν μὲ λύσσαν κατὰ τοῦ χανίου. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες, ἀκαταπαύστως πυροβολοῦντες, ἐθέριζον ὡσὰν στάχια τοὺς ἐχθροὺς. Οὔτε μία σφαῖρα δὲν ἐπήγαине χαμένη... Τέσσαρας ἐφόδους ἔκαμαν οἱ Τοῦρκοι κατὰ τοῦ ἀθανάτου χανίου, ἀλλὰ καὶ αἱ τέσσαρες ἀπέτυχον. Τέλος ἐνύκτωσε τότε ὁ Ὅμηρ Βριώνης ἔστειλε στρατιώτας εἰς τὴν Λαμίαν ἵνα τοῦ φέρουν κανόνια, διὰ νὰ κυριεύσῃ τὸ χάνι! Ἀλλὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθον σιγᾶ-σιγᾶ καὶ μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας διῆλθον διὰ μέσου τῶν Τούρκων καὶ ἀνέβησαν εἰς τὰ βουνά, ἀφοῦ ἔχασον δύο μόνον συντρόφους των!

3. Νίεη τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ Βασιλικὰ. Οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὸ πάθημ' αὐτὸ τόσον ἐτρόμαξαν, ὥστε δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Ἀμφισσαν. Ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ ἔπειτ' ἀπὸ πολλοὺς ἀγῶνας κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὴν Λεβάδειαν. Ὅτε δὲ ὁ Ὁμέρ Βριώνης μετέβαινε εἰς τὴν Ἀττικὴν, νέος Τουρκικὸς στρατὸς μετὰ τὸν Μπαϊράμ Πασᾶν ἤρχετο διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ. Καὶ εἶχον σκοπόν, ἀφοῦ ἐνωθοῦν, νὰ εἰσβάλουν μαζὶ εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ οἱ ὀπλαρχηγοὶ τῆς Ρούμελης Πανουργιάς, Δυοβουνιώτης, Γκούρας καὶ ἄλλοι κατέλαβον μίαν κατάλληλον θέσιν εἰς τὰ Βασιλικὰ τῆς Λοκρίδος. Καὶ ἐκεῖ, κατὰ τὴν 25 καὶ 26 Αὐγούστου, ὄχι μόνον ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους καὶ ἐφόνευσαν περισσοτέρους ἀπὸ 1000, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Ἡ μάχη τῶν Βασιλικῶν εἶχε μεγάλα ἀποτελέσματα, ὅπως ἡ μάχη τοῦ Βαλτετσίου· διότι ὁ Κιοσὲ Μεχμέτ καὶ ὁ Ὁμέρ Βριώνης δὲν ἐτόλμησαν πλέον νὰ προχωρήσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἀλλὰ ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὴν Ἠπειρον. Τοιοῦτοτρόπως δὲν ἔφθασε νέος στρατὸς εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ δι' αὐτὸ εὐκόλως ἔπεσε αὕτη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω.

9ον.

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΤΙΚΗΝ ΣΤΕΡΕΑΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΕΙΣ ΑΛΛΑ ΜΕΡΗ

1. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλά-

δα ἤρχισε ὀλίγον βραδύτερον· διότι πλησίον τῆς Ἡ-
 πείρου εὐρίσκετο ὁ Χουρσίτ πασᾶς καὶ τὰ στρατεύ-
 ματά του ἐφόβιζον κατ' ἀρχὰς τοὺς ὄπλαρχηγούς
 τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ κατὰ τὸν μῆνα Μάϊον
 ἤρχισε καὶ ἐκεῖ ἡ ἐπανάστασις. Τὸ παράδειγμα τῆς
 Πελοποννήσου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος,
 ἔκαμε καὶ τοὺς ὄπλαρχηγούς της νὰ κινηθοῦν. Καὶ
 πρῶτον εἰς τὸ Μεσολόγγι ὕψωσε κατὰ τὸν Μάϊον τὴν
 σημαίαν τῆς ἐλευθερίας ὁ ὄπλαρχηγὸς τοῦ Ζυγοῦ,
 Μακρῆς. Ἐπειτα ὕψωσε τὴν σημαίαν ὁ Ἀλε-
 ξάκης Βλαχόπουλος, ἀρματολὸς τοῦ Βλο-
 χοῦ, καὶ ἐκυρίευσε τὸ Βραχῶρι (Ἄγρίνιον)· μετὰ τοῦ-
 το ἐπανεστάτησε τὸ Ζηρόμερον, ἡ Ναύπακτος, ἡ Βό-
 νιτσα καὶ τὸ Καρπενῆσι. Ὁ δὲ Χουρσίτ πασᾶς μόλις
 ἔμαθε τὴν ἐπανάστασιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἔστειλε
 ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα τὸν Ἰσμαήλ πασᾶν Πλιάσαν μετὰ 1800
 Ἀλβανούς. Ὁ Πλιάσας προσεπάθησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν
 Ἀκαρνανίαν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη, διότι ὁ Ἰσκος καὶ ὁ
 Βακῶλας καὶ οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Ἀκαρνανίας τὸν
 ἐνίκησαν εἰς τὸ Κομπότι καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ ἐπι-
 στρέψῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα ἄπρακτος.

2. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Θεσσα-
 λίαν, Μακεδονίαν καὶ Κρήτην. Εἰς τὴν
 Θεσσαλίαν ἐπανεστάτησαν κατὰ πρῶτον τὰ χωρία
 τοῦ Πηλίου. Ἐκεῖ εἶχεν ἐξάψει τὰ πνεύματα ὁ Ἀν-
 θιμος Γαζῆς, ἄνθρωπος δραστήριος καὶ σπου-
 δασμένος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐκεῖ σχολάρχης. Οἱ ἐπαναστά-
 ται ἐπολιόρκησαν τὸν Βόλον καὶ τοὺς Πύργους τοῦ
 Βελεστίνου καὶ ἐσύστησαν μίαν τοπικὴν διοίκησιν

τὴν ὁποῖαν ὁ Γαζής ἀνόμασε «Βουλὴν». Ἄλλὰ εὔρον μεγάλην ἀντίστασιν καὶ μετ' ὀλίγον ὁ πασᾶς τῆς Λαρίσης Δράμαλης ἐπελθὼν μὲ πολλὺν στρατόν, κατέπνιξε σχεδὸν τὴν ἐπανάστασιν. Ἀπὸ τὸ Πήλιον τὸ ἐπαναστατικὸν πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἐκεῖ δὲ ἐπανεστάτησε ἡ Χαλκιδικὴ χερσόνησος, μαζί μὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἄλλὰ καὶ ἐδῶ οἱ Τοῦρκοι ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ ἔσβησαν τὴν ἐπανάστασιν, ἂν καὶ οἱ ἐπαναστάται ἐπολέμησαν μὲ γενναιότητα μεγάλην. Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς τὴν Νιάουσαν. Ἐκεῖ οἱ ἐπαναστάται δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξουν εἰς 15.000 Τούρκους, οἱ ὅποιοι ὤρμησαν κατ' αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι τότε εἰσῆλθον εἰς τὴν Νιάουσαν καὶ ἔσφαξαν ἀνηλεῶς 10.000 χριστιανούς καὶ ἔκαψαν 120 χωρία!

Τελευταίως ἐπανεστάτησε καὶ ἡ Κρήτη. Ἐκεῖ οἱ Τοῦρκοι ἐξαγριωθέντες ἔκαμαν εἰς τὰς πόλεις φοβερὰς σφαγὰς. Ἐπειτα δὲ ἐξῆλθον καὶ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν· ἀλλ' οἱ ἐπαναστάται τοὺς ἀπέκρουσαν καὶ πολλὰς φορὰς τοὺς ἐνίκησαν. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὰ ἴδια χωρὶς νὰ καταλάβουν τὴν ἐπανάστασιν.

19ον.

Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΕΙΣ ΤΑΣ ΝΗΣΟΥΣ

1. Ἐπανάστασις εἰς τὰς Σπέτσας, τὴν Ὑδραν καὶ τὰ Ψαρά. Συγχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν ἄλλην Ἑλλάδα ἐπνευστάτησαν καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ

νήσοι· ἄλλο εἰς τὰς περισσοτέρας ἐξ αὐτῶν μὲ τὸν καιρὸν κατεπνίγη ἢ ἐπανάστασις καὶ διετηρήθη εἰς τρεῖς μόνον - τὰς Σπέτσας, τὴν Ὑδρον καὶ τὰ Ψερά. Εἰς τὰς τρεῖς λοιπὸν αὐτὰς νήσους ἀνήκει ἡ τιμὴ, ἣτι ἔφερον εἰς πέρας τὸν θαλασσινὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς Τουρκίας καὶ ἐτόλμησαν μὲ τὰ μικρὰ των καράβια νὰ ἀντιπαραταχθοῦν ἐναντίον τῶν Τουρκικῶν κολοσσῶν Αἰ νήσοι αὐταί, ἀφοῦ πρότερον συνεννοήθησαν ἀναμεταξύ των, ὥπλισαν 180 καράβια καὶ κατέβαλον 20.000.000 δραχμὰς καθ' ὅλον τὸ διάστημα κατὰ τὸ ὅποιον διήρκεσεν ἡ Ἐπανάστασις. Ἀπὸ αὐτὰ τὰ περισσότερα τὰ προσέφερε ἡ Ὑδρος - μητέρα καὶ πατρίδα τοῦ μεγάλου ἐκείνου πατριώτου, τοῦ Λοζάρου Κουντουριώτου, ὁ ὅποιος ὄλην του τὴν κολοσσιαίαν περιουσίαν ἀπὸ 2.000.000 δραχμὰς τὴν προσέφερε εἰς τὸν ἀγῶνα· τόπος, ὁ ὅποιος ἀνέδειξε καὶ τὸν ἰκανώτερον ναύαρχον τοῦ ἀγῶνος Ἀνδρέαν Μιαούλην.

Κάθε νῆσος ὥπλισε ἰδικὴν τῆς μοῖραν καὶ εἶχε ἰδικὸν τῆς ναύαρχον. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπέφυγε νομοθεσίαν ἕναν ἀρχιναύαρχον, διὰ νὰ μὴ κινήσῃ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν τριῶν νήσων. Τὸν ναύαρχον τὸν ἐπέβαλε ἡ δύναμις τῶν πραγμάτων - καὶ θὰ ἴδωμεν ποῖος ἦτο αὐτός.

2. Τὸ πρῶτον θαλασσοπλοῦν κατόρθωμα τῶν Ἑλλήνων. Αἱ τρεῖς λοιπὸν ναυτικαὶ μοῖραι τῶν νήσων, ἀφοῦ ἠνώθησαν, ἐξῆλθον κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1821 εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος· διότι τότε ἐπρόκειτο νὰ ἐκπλεύσῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάσποντον ὁ Τουρ-

κικός στόλος, διὸ νὰ ἔλθῃ καὶ καταπνίξῃ τὴν Ἐπανάστασιν. Καὶ πράγματι κατὰ τὰ τέλη Μαΐου ἐφάνη ὁ ἐχθρικός στόλος ἔξω ἀπὸ τὸν Ἑλλάσποντον. Ἐμπρὸς τοῦ ἐπήγαινε μίᾳ φρεγάδα, ἡ ὁποία εἶχε 84 κανόνια καὶ 1100 ἄνδρας. Ὁ Ἑλληνικός στόλος τὴν κατεδίωξε καὶ τὴν ἠνάγκασε νὰ καταφύγῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Ἐρεσσοῦ, ὁ ὁποῖος κεῖται εἰς τὰ δυτικὰ τῆς Μυτιλήνης. Τότε οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ δὲν ἠδύναντο νὰ τὴν βλάψουν μὲ ἄλλον τρόπον, ἀνέθεσαν εἰς τὸν πρακτικὸν διδάσκαλον τῆς ναυτικῆς Ἰωάννην Πύργιον ἢ Πατατοῦκον νὰ ἐτοιμάσῃ δύο πυρπολικά. Ἐλαβε λοιπὸν ὁ Πατατοῦκος δύο παλαιὰ καράβια καὶ ἐβαλε εἰς τὸ ἀμπάρι των τέσσερα βαρέλια γεμᾶτα πυρίτιδος καὶ ἄλλας εὐφλέκτους οὐσίας - οἰνόπνευμα, ρητίνην καὶ νέφτι. Ἐπειτα τὰ ἤλειψε ἀπ' ἔξω μὲ πίσσας καὶ ἄλλα εὐφλεκτὰ ὑλικά καὶ ὠδήγησε τοὺς ναυτικούς, πῶς νὰ τὰ μεταχειρισθοῦν - νὰ σύρουν δηλαδὴ καθένα μὲ μίαν βάρκαν καὶ ὅταν πλασιάζουν εἰς ἐχθρικὸν πλοῖον νὰ τὸ προσκολλοῦν μὲ γάντζους· ἔπειτα ἀφοῦ ἀνάψουν τὸ φυτίλι νὰ πηδοῦν εἰς τὴν βάρκαν καὶ νὰ φεύγουν ταχέως καὶ μακράν! Ἄλλὰ ποῖοι τῶρα θὰ εἶχον τὴν τόλμην νὰ ὠδηγήσουν τὰ φοβερὰ αὐτὰ καράβια; Κατὰ καλὴν τύχην παρουσιάσθησαν δύο τολμηροὶ Ψαριανοί, ὁ Καραφάτης καὶ ὁ Παπανικολῆς, οἱ ὁποῖοι τὰ παρέλαβον καὶ διηθύνθησαν κατ' εὐθείαν εἰς τὸν Τουρκικὸν κολοσσόν. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐπυροβόλουν ἀκαταπαύστως· ἀλλὰ αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ προσκολλήσουν τὰ πυρπολικά των εἰς τὴν φρεγάδα, νὰ πηδήσουν ἔπειτα εἰς τὴν βάρ-

καν των καὶ νὰ ἀπομακρυνθοῦν. Τὸ πυρπολικὸν τοῦ Καλαφάτη ἀπέτυχε διότι οἱ Τοῦρκοι τὸ κατεβύθισαν· τὸ πυρπολικὸν ὅμως τοῦ Παπανικολῆ ἐκόλλησεν εἰς τὴν φρεγάδα καὶ εἰς μίαν στιγμὴν αἱ φλόγες περιετύλιξαν τὸν κολοσσὸν ἐκείνον, ὁ ὁποῖος ἦτο ξύλινος, ὅπως ὅλα τὰ πολεμικὰ πλοῖα τότε.

Μετ' ὀλίγον τὰ κανόνια του ἤρχισαν νὰ σκάζουν μόνα των· καὶ ὅταν τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην του, ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα ὡσὰν πυροτέχνημα φοβερόν. Ὁλον τὸ πλήρωμά του ἐπνίγη καὶ μόνον 8 ἐσώθησαν! Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὅταν τὸ ἔμαθε αὐτό, τόσον ἐτρόμαξε, ὥστε ἐγύρισεν ὀπίσω εἰς τὸν Ἑλλησποντον καὶ ἐζήτησε σωτηρίαν κάτω ἀπὸ τὰ κανόνια τοῦ στενοῦ. Τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἦτο εἰς τὴν θάλασσαν, ὅ,τι ἡ νίκη τοῦ Βαλτεσίου εἰς τὴν ξηράν. Ἐνίσχυσε δηλαδὴ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ τὸν ναυτικὸν ἀγῶνα. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ Ψαρὰ ἐτελέσθη πανηγυρικὴ δοξολογία.

3. Ἡ πρώτη ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ πρώτου ἔτους τῆς ἐπαναστάσεως (20 Δεκεμβρίου), ἔγινε εἰς τὴν Ἐπίδαυρον ἡ πρώτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία ἐξέλεξε Πρόεδρον τὸν Ἀλέξανδρον Μαυροκορδατόν. Ἡ Συνέλευσις αὐτὴ ἐψήφισε τὸ πρῶτον πολίτευμα τῆς χώρας, τὸ ὁποῖον εἶχε μορφήν δημοκρατικὴν, διότι ὅλοι οἱ Ἕλληνες εἶχον ἴσα δικαιώματα· ὠνομάσθη δὲ Σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου. Σύμφωνα μὲ τὸ Σύνταγμα αὐτὸ ὠρίσθη νὰ διευθύνουν τὴν χώραν δύο σάματα· τὸ Βουλευ-

τικόν, τὸ ὁποῖον εἶχε τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν καὶ ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀντιπροσώπων τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ὠριζε τοὺς νόμους (βουλή) καὶ εἶχε Πρόεδρον τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην· καὶ τὸ ἐκτελεστικόν, τὸ ὁποῖον ὀνόμαζε τὴν κοβέρνησιν τοῦ τόπου, ἀλλ' εἶχε τὴν ὑποχρῶσιν νὰ ἐκτελῇ τὰς ἀποφάσεις τοῦ βουλευτικοῦ (κυβέρνησις). Πρόεδρος αὐτοῦ ἔγινε ὁ Μαυροκορδατός. Τέλος δὲ ἡ Συνέλευσις ὠρίσεν ὡς χρᾶμα τῆς σημαίας τοῦ ἔθνους τὸ κυανόλευκον καὶ εἰς ἔδραν τῆς Κυβερνήσεως τὴν Κόρινθον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1822)

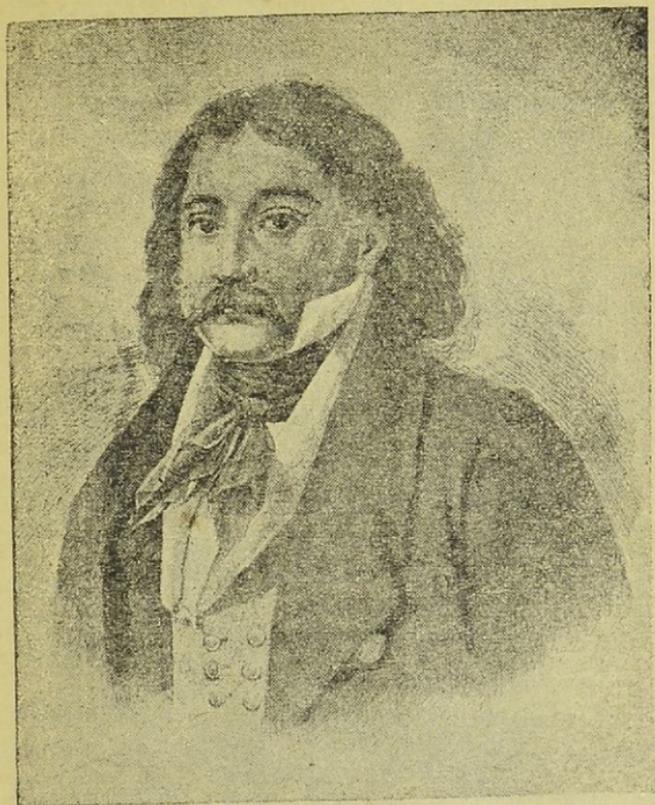
Ιον.

ΝΕΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΩΝ ΣΟΥΛΙΩΤΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ—ΠΡΩΤΗ ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. Ἡ δευτέρα πτῶσις τοῦ Σουλίου. Ὁ Χουρσίτ πασᾶς, ἀφοῦ ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἐπῆλθε κατὰ τῶν Σουλιωτῶν, διότι μολις ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν κατὰ τὸ 1820, ἤρχισαν νὰ ἀγωνίζονται πάλιν διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Ὁ Χουρσίτ, ἄν καὶ ἦτο γενναῖος ἄνθρωπος, ἐν τούτοις ἐξεπλάγη κατ' ἄρχάς, ὅταν εὗρέθη πρὸ τῆς ἀξιόθαυμάστου ἀνδρείας τῶν Σουλιωτῶν. Δι' αὐτὸ μίαν φορὰν ἐφώνησε: «Ὁ Θεὸς ἀφῆρσε τὴν ἀνδρείαν ἀπὸ τοῦς Μουσουλμάνους καὶ τὴν ἔδωσε εἰς τοὺς Γκιαού-

ρηδες!» Ἐξηκολούθησε ὅμως τὸν ἐναντίον αὐτῶν ἀγῶνα μὲ μεγάλην ἐπιμονήν. Οἱ Σουλιῶται εἰς τὸ τέλος δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνθέξουν εἰς τὰ πολυάριθμα τουρκικὰ στρατεύματα· ἔσωσαν ἀκόμη καὶ τὰς τροφὰς καὶ τὰ πολεμοφόδια των. Δι' αὐτὸ ἀπεφάσθησαν νὰ ζητήσουν τὴν βοήθειαν τῶν ἄλλων Ἑλλήνων. Καὶ πράγματι ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἡ ὁποία ἤξευρε ποίαν σημασίαν εἶχε νὰ μὴ χαθῆ ὁ μικρὸς καὶ ὑπερήφανος ἐκεῖνος λαός, ὁ ὁποῖος ἀπετέλει τὴν προφυλακὴν τῆς Ἠπείρου, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 4000 Ἑλληνας καὶ φιλέλληνας, διὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Σουλιώτας. Ἀλλὰ ἡ ἐκστρατεία αὕτη, τὴν ὁποίαν ἠθέλησε νὰ ὀδηγήσῃ ὁ ἴδιος ὁ Μαυροκορδάτος - ἀνταλλάσσων τὴν γραφίδα μὲ τὸ σπαθί - ἀπέτυχε, διότι οἱ Ἕλληνες καὶ διέλληνες ἐνίκηθησαν εἰς τὸ Πέτα, ἐν χωρίον τῆς Ἀρτης - ἃν καὶ ἐπολέμησαν μὲ καρτερίαν καὶ ἡρωϊσμόν ἀπαράμιλλον. Ἀπὸ τοὺς διέλληνας μάλιστα ἐσώθησαν μόνον 25 ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Νόρμαν - καὶ αὐτὸν βαρέως πληγωμένον. Δι' αὐτὸ ὁ Νόρμαν, ὅτε συνήντησε τὸν Μαυροκορδάτον, τοῦ εἶπε μὲ ὑπερηφάνειαν, ἀλλὰ καὶ μὲ καρδίαν συντετριμμένην: «Πριγκηψ, τὸ πᾶν ἐχάσαμεν, ἐκτὸς τῆς τιμῆς!» Καὶ οἱ Σουλιῶται, ἀφοῦ ἔσωσαν ὅλας τὰς τροφὰς των καὶ τὰ πολεμοφόδια καὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξακολουθήσουν περισσότερον τὸν ἀνισὸν ἀγῶνα, ἐσυνθηκολόγησαν μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἐδέχθησαν ὄχι νὰ παραδοθοῦν, οὔτε νὰ ὑποταχθοῦν, ἀλλὰ νὰ φύγουν ἐν τὰς γυναϊκάς των καὶ τὰ παιδιὰ των καὶ νὰ ὑπάγουν ὅπου θελήσουν! Αὐτὸ καὶ ἐγένε. Ἀπὸ

τούς Σουλιώτας εκείνους τότε ἄλλοι πῆγαν στὰ νη-
σιὰ τοῦ Ἰονίου πελάγους, τὰ ὁποῖα τότε κατεῖχον
οἱ Ἄγγλοι· καὶ ἄλλοι, οἱ πολεμισταὶ κατέβησαν εἰς

Μαυροκορδάτος.

τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ βοηθήσουν τὴν Ἐπανάστασιν.
Εἰς αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης,
ὁ ὁποῖος ἔλαβε μέρος εἰς τὰς περισσοτέρας μάχας τῶν
Σουλιωτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ διεκρίθη πάν-
τοτε διὰ τὴν μεγάλην του φρόνησιν καὶ ἀνδρείαν.

2. Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου ὁ Ὅμηρ Βριώνης καὶ ὁ Κιου-

Μάρκος Μπότσαρης.

ταχῆς κατέβησαν μὲ 12.000 στρατὸν καὶ ἐπολιορκήσαν τὸ Μεσολόγγι ἀπὸ τὴν ξηρὰν. συγχρόνως δὲ ὁ Γιουσούφ πασᾶς ἐξεκίνησε ἀπὸ τὰς Πάτρας μὲ τὸν στόλον του καὶ τὸ ἀπέκλεισε ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Εἰς τὸ Μεσολόγγι τότε εἶχον κλεισθῆ 380 μόνον ἄνδρες μὲ

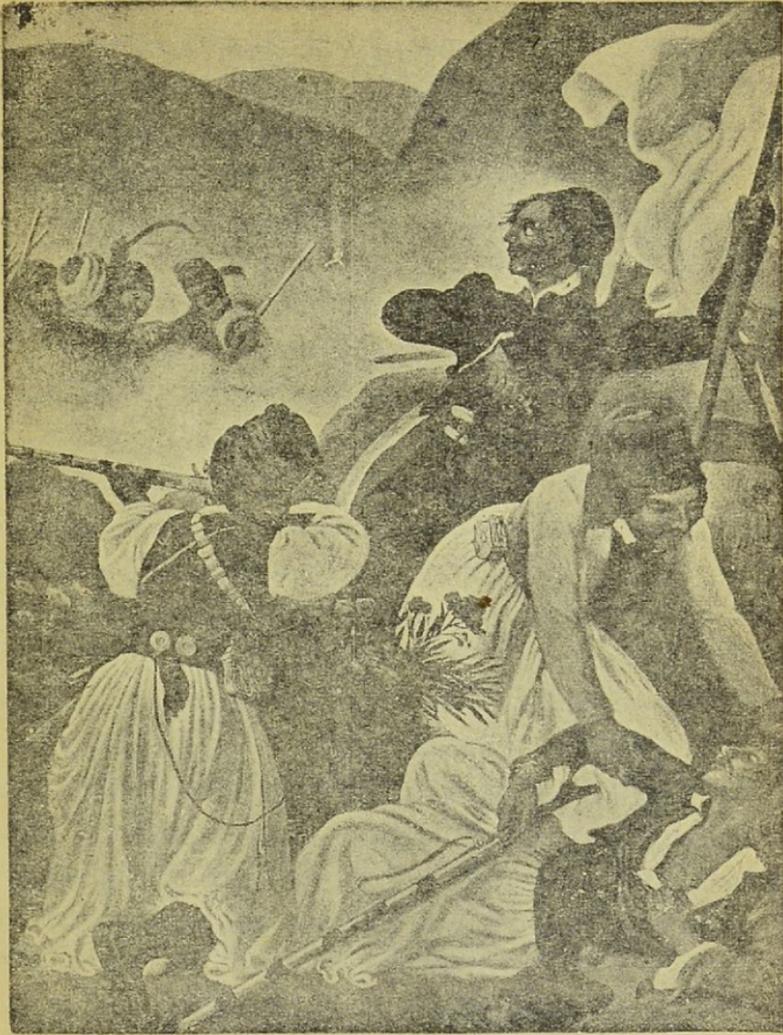
τὸν Μαυροκορδαῖτον καὶ 30 Σουλιῶται μὲ τὸν Μᾶρκον Μπότσαρην. Οἱ πολιορκούμενοι ἐντὸς ὀλίγου ἦλθον εἰς μεγάλην στενοχωρίαν· διότι τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως ἦσαν ἀσθενῆ καὶ αἱ τροφαὶ πολὺ ὀλίγαι. Ἀλλὰ ἡ ἐπιμονὴ τῶν καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν ἦτο μεγάλη· δι' αὐτὸ ἐματσίωσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν καὶ ἔπειτα μὲ ψευδεῖς ὑποσχέσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως παρέτεινον τὸν χρόνον τῆς πολιορκίας μέχρι τοῦ Νοεμβρίου. Ἀλλὰ τότε φθάνει ὁ Μιαούλης μὲ μίαν μοῖραν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, λυεῖ τὴν πολιορκίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ εἰσάγει εἰς τὸ Μεσολόγγι τροφὰς καὶ πολεμοφόδια καὶ βοήθειαν ἀπὸ 1000 ἀνδρας. Κατόπιν τούτου οἱ Ἕλληνες παρήγγειλαν εἰς τὸν Ὁμέρ Βριώνην: «ἂν θέλῃς τώρα τὸ Μεσολόγγι, ἔλα νὰ τὸ πάρῃς!» Οἱ Τοῦρκοι, ὅταν εἶδον ὅτι ἐνεπαίχθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀπεφάσισαν νὰ κυριεύσουν τὸ Μεσολόγγι τὴν νύκτα τῶν Χριστουγέννων, ὅτε ἐπίστευον ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θὰ ἦσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀλλ' ἠπατήθησαν, διότι εἰς χριστιανὸς ὑπηρέτης τοῦ Ὁμέρ Βριώνη ἐγκαίρως εἰδοποίησε τοὺς Ἕλληνας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἕλληνες ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις τῶν. Καὶ ὅταν κατὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ Τοῦρκοι ἐπλησάσαν εἰς τὰ ὀχυρώματα ἀνύποπτοι, πυκνοὶ πυροβολισμοὶ τοὺς ἐθέρισαν. Κατατρομαγμένοι τότε ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφοῦ ἐφονεύθησαν 200 ἀπὸ αὐτούς! Τὸ πάθημα αὐτὸ τόσον τοὺς ἐφόβισε, ὥστε ἀμέσως ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ ἔφυγον τὴν νύκτα πρὸς τὸ Ἀγρίνιον, ἀφοῦ παρήτήσαν ὀπίσω τοὺς τὰ κανόνια, τὰ πολεμοφόδια καὶ τὰ πράγματά τῶν!

Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ ἀτυχία τοὺς παρηκολούθησε - ἐνῶ
δηλαδὴ ἔσπευδον νὰ περάσουν τὸν Ἀχελῷον, ὁ πο-
ταμὸς εἶχε πλημμυρίσει καὶ ἐπνίγησαν περισσότεροι
ἀπὸ 400, οἱ δὲ ἄλλοι κακῶς ἔχοντες ἐπέρασαν εἰς τὴν
Πρέβεζαν. Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ
Μαυροκορδάτος καὶ ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης ἔσωσαν
τὸ Μεσολόγγι καὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα....

2ον.

ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟ- ΠΟΝΝΗΣΟΝ.

1. Ἡ εἰσβολὴ τοῦ Δράμαλη. Ὁ Σουλτᾶνος
ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν Ἀλῆ πασᾶν, ἔστρεψεν ὅλην
τοὺ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν
Διῶρισε λοιπὸν στρατηγὸν νέας ἐκστρατείας τὸν
Αχμοῦτ πασᾶν Δράμαλην. Ὁ Δράμα-
λης τότε κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1822, ὀδη-
γῶν 24.000 πεζοὺς καὶ 6.000 ἵππεις, εἰσῆλθε πρῶτον
εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ἔκαψε τὰς Θήβας, ἠρήμωσε
τὴν Βοιωτίαν καὶ ἐπέρασε ἔπειτα εἰς τὴν Πελοπόννη-
σον, χωρὶς νὰ τολμήσῃ κανεὶς νὰ τοῦ φέρῃ ἀντίστασιν.
Τόσον τρόμον εἶχε σπεῖρει πανταχοῦ! Εἰς τὴν Πελο-
πόννησον δέ, ἀφοῦ ἐκυρίευσεν πρῶτον τὸν Ἀκροκό-
ρινθον, ἐπροχώρησε κατόπιν εἰς τὸ Ἄργος καὶ ἐστρα-
τοπέδευσε ἔμπροσθεν αὐτοῦ. Ὅλοι τότε ἔχασαν τὸ
θάρρος των. Ὁ λαὸς ἀνέβη εἰς τὰ βουνά. Καὶ αὐτὴ ἡ
Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰσῆλθε εἰς δύο πλοῖα, διὰ νὰ
σωθῆ. Μόνος ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης - ὁ μικρὸς αὐτὸς

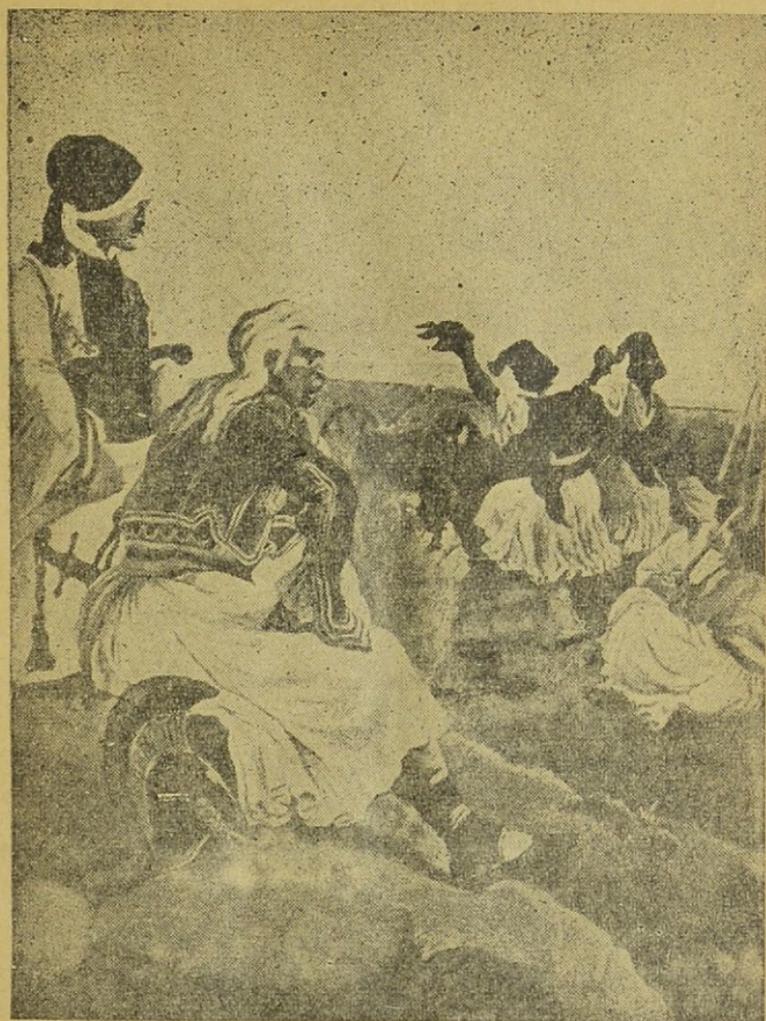

Δημήτριος 'Υψηλάντης.

κατὰ τὸ σῶμα ἄνθρωπος, ἀλλὰ μεγάλος κατὰ τὴν
καρδίαν—δὲν ἐφοβήθη, ἀλλ' ἀφοῦ συνεννοήθη μὲ τὸν
Κολοκοτρώνην καὶ ἄλλους κατέλαβε μὲ 700 ἄνδρες

τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους, διὰ σπουδαῖον στρατηγικὸν λόγον - νὰ ἀναγκάσῃ δηλαδὴ τοὺς Τούρκους νὰ χρονοτριβήσουν καὶ δοθῆ καιρὸς εἰς τοὺς Ἕλληνας νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν κατάπληξιν καὶ καταλάβουν τὰ πέριξ τοῦ Ἄργους βουνά. Τοιουτοτρόπως οἱ Τοῦρκοι θὰ ἀπεκλείοντο εἰς τὴν Ἀργολίδα. Ὁ Δράμαλης τότε εὐρῶν κατειλημμένην τὴν ἀκρόπολιν καὶ μὴ θέλων νὰ ἀφήσῃ ὀπίσω τοῦ Ἕλληνας ἐπαναστάτας μὲ ἰσχυρὸν φρούριον, ἐθεώρησε καλὸν νὰ κυριεύσῃ πρῶτον αὐτὸ καὶ πειτα νὰ προχωρήσῃ κατὰ τῆς Τριπόλεως, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἕλληνες. Ἐπολιόρησε λοιπὸν τὴν ἀκρόπολιν τοῦ Ἄργους στενῶς. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ κατέφθασε ὁ Κολοκοτρώνης καὶ κατέλαβε τοὺς Μύλους, οἱ ὅποιοι κεῖνται πλησίον τοῦ Ἄργους. Οἱ σύντροφοί του κατ' ἀρχὰς ἦσαν ὀλίγοι. Ἄλλ' ἡ βροντώδης φωνὴ τοῦ γέρου τοῦ Μορηᾶ, ἡ δραστηριότης του καὶ τὰ φλογερά του λόγια, ταχέως συνήθροισαν γύρω του 10.000 Ἕλληνας! Ὁ Κολοκοτρώνης κατ' ἀρχὰς ἐβοήθησε τὸν Ὑψηλάντην νὰ ἀντισταθῆ* ἔπειτα ὅμως αὐτὸς ὁ ἴδιος διηκούλυε τὴν ἀναχώρησίν του. Ἐγνώριζε καλῶς, ὅτι ὁ Δράμαλης εἶχεν ὀλίγας τροφὰς καὶ θὰ ἠναγκάζετο νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόρινθον, διὰ νὰ προμηθευθῆ νέας· διότι οἱ Ἕλληνες τότε κατὰ συμβουλήν τοῦ Κολοκοτρώνη, εἶχαν κάψει ὅλα τὰ σπαρτὰ εἰς τὴν Ἀργολίδα.

2. Κ α τ α σ τ ρ ο φ ῆ τ ο ῦ Δ ρ ά μ α λ η. Καὶ πράγματι ὁ Δράμαλης ἐπειδὴ ἔσωσε τὰς τροφὰς του καὶ ἀκόμη διότι διάφοροι ἀσθένειαι ἐδεκάτιζον τὸν στρατὸν του, ἀπεφάσισε νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν Κόριν-

Ὁ Κολοκοτρώνης στὰ Δερβενάκια.

θον. Πρὸς τοῦτο δὲ ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς τὸν Χριστιανὸν γραμματέα του, διὰ νὰ τοὺς ἐξαπατήσῃ. Ὁ Κολοκοτρώνης μόνος ἐνόησε τὸν σκοπὸν του καὶ ἐπρότεινε εἰς τοὺς ἄλλους ὄπλαρχηγούς νὰ τρέξουν νὰ

κατάλάβουν τὰ Δερβενάκια, κάτι στενά, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰς τὴν Κορινθίαν. Ἄλλ' αὐτοὶ δὲν τὸν ἤκουσαν. Τότε ὁ Κολοκοτρώνης, μὲ 2.000 πιστοὺς ἄνδρας, ἦλθε καὶ κατέλαβε τὰ Δερβενάκια· τὸν δὲ Ὑψηλάντην, τὸν Παπαφλέσσαν, τὸν Νικηταρᾶν καὶ ἄλλους φίλους του ὄπλαρχηγούς, οἱ ὁποῖοι τὸν ἠκολούθησαν, ἔστειλε καὶ ἔπιασαν τὸ ὕψωμα τοῦ «Ἁγίου Σώστη», τὸ ὁποῖον κεῖται ὑπεράνω τοῦ σημερινοῦ σταθμοῦ τῆς Νεμέας. Ὄταν λοιπὸν τὸ πρῶτον σῶμα τοῦ Δράμαλη εἰσῆλθε ἀνύποπτον εἰς τὰ Δερβενάκια, πυκνοὶ πυροβολισμοὶ τὸ ἐθέρισαν. Οἱ Τοῦρκοὶ τότε τρομαγμένοι ἤλλαξαν δρόμον καὶ ἐτράπησαν πρὸς τὸν «Ἁγιον Σώστην», διὰ νὰ σωθοῦν. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἔπεσαν ἐπάνω τους οἱ Ἕλληνες καπεταναῖοι καὶ τοὺς κατέκοψαν. Τέσσαρες χιλιάδες Τοῦρκοὶ ἐσκέπασαν τὰς δοξασμένας ἐκείνας χαράδρας, καὶ ἄπειρα λάφυρα ἔπεσαν εἰς τὰς χεῖρας τῶν νικητῶν - λάφυρα, «ποὺ τὰ ἐμοίρασαν μὲ τὸ φέσι!»

Ὁ Δράμαλης μόλις ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ του, τόσον ἐφοβήθη, ὥστε δὲν ἐτόλμησε τὴν ἰδίαν ἡμέραν νὰ προχωρήσῃ! Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὑπεχώρησε εἰς τὴν Κόρινθον, ἀλλ' ὄχι πλέον ἀπὸ τὰ Δερβενάκια, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν δύσκολον καὶ στενὸν δρόμον, ὁ ὁποῖος περνᾷ ἀνατολικώτερα ἀπὸ τὸ Ἁγινόρι (μεταξὺ Ἀργολίδος καὶ τοῦ δήμου Κλεωνῶν τῆς Κορινθίας), ἐλπίζων ὅτι τὸ πέρασμα αὐτό, δὲν θὰ ἦτο κατειλημμένον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἀλλ' ἠπατήθη· διότι ἔξαφνα ἔπεσαν ἐπάνω του ὁ Πάπαφλέσσας, ὁ Ὑψηλάντης καὶ ὁ Νικηταρᾶς καὶ ἐφόνευσαν ἄλ-

Νικηταρᾶς.

λους 1000 ἐκ τῶν στρατιωτῶν του. Τότε δέ, ἂν καὶ οἱ ἄλλοι Ἕλληνες, οἱ ὅποιοι εὐρίσκοντο εἰς τὸ Ἄργος καὶ τοὺς Μύλους, τοῦ ἐπέπιπτον ἀπὸ τὰ νῶτα, ὅπως τοὺς παρήγγειλε ὁ Κολοκοτρῶνης, «δὲ θὰ γλύτωνα.

τότε ρουθοῦνι» ἀπὸ τὸ μεγάλο στράτευμα τοῦ Δράμαλη· ἀλλ' αὐτοί, ὅταν ἔφυγαν οἱ ἐχθροί, ἤρχισαν νὰ διαρπάζουν τὸ στρατόπεδον, τὸ ὁποῖον φεύγοντες εἶχον ἐγκαταλείψει! Τοιουτοτρόπως ὁ Δράμαλης ἔφθασε εἰς τὴν Κόρινθον μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του εἰς ἀθλίαν καὶ ἔλεεινήν κατάστασιν. Ὁ δὲ στρατὸς αὐτὸς ἔλυωσε σιγὰ—σιγὰ ἀπὸ τὰς στερήσεις καὶ κατεστράφη ἀπὸ τὰς κακουχίας. Καὶ ὁ ἴδιος ὁ Δράμαλης ἀπέθανε μετ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν λύπην του! Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς περιφήμου ἐκστρατείας τοῦ Δράμαλη, ἡ ὁποία ὀφείλεται εἰς τὴν ἀνδρείαν ὀλίγων Ἑλλήνων καπεταναίων, καὶ μάλιστα εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν στρατηγικὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος δι' αὐτὸ δικαίως διωρίσθη τότε ὑπὸ τῆς Γερουσίας ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ λαϊκὴ μοῦσα ὡς ἐξῆς ἐξύμνησε καὶ ἐζωγράφησε τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλη εἰς τὰ Δερβενάκια:

Φύσα, μαῖστρο δροσερέ, κι ἄερα τοῦ πελάγου,
 Νὰ πᾶς τὰ χαιρετίσματα στοῦ Δράμαλη τῆ μάνα.
 Τῆς Ρούμελης οἱ μπέηδες, τοῦ Δράμαλη οἱ ἀγάδες
 Στὸ Δερβενάκι κοίτονται, κορμιὰ δίχως κεφάλια.
 Στρῶμα ἔχουνε τῆ μαύρη γῆς, προσκέφαλο λιθάρια
 Καὶ γιὰ πανωσκεπάσματα τοῦ φεγγαριοῦ τῆ λάμψη.
 Κι' ἓνα πουλάκι πέρασε καὶ τὸ ξαναρωτᾶνε:
 —«Πουλί, πῶς πάει ὁ πόλεμος, τὸ κλέφτικο τουφέκι;»
 —«Μπροστὰ πάει ὁ Νικηταρᾶς, πίσω ὁ Κολοκοτρώνης
 Καὶ πάρα πίσω οἱ Ἕλληνες μὲ τὰ σπαθιά στὰ χέρια».

Γράμματα πᾶνε κι ἔρχονται στῶν μπέηδων τὰ σπίτια.
Κλαίνε τ' ἀχούρια γι' ἄλογα καὶ τὰ τζαμιὰ γιὰ Τούρκους,
Κλαίνε μανοῦλες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες.

3ον.

Ο ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΑΓΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΕΥΤΕΡΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1822).

1. Ὁ Ἀνδρέας Μιαούλης καὶ τὰ πρῶ-
τὰ του κατορθώματα. Καὶ ὁ θαλασσινὸς
ἄγων κατὰ τὸ δεῦτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως (1822)
εἶχε νίκας καὶ καταστροφὰς μαζί, ὅπως ὁ κατὰ ξηρὰν
ἄγων. Τὸ πρῶτον καλὸν ἦτο, ὅτι κατὰ τὸ ἔτος αὐτὸ
ναύαρχος τῆς Ὑδρας εἶχε γίνεῖ ὁ τολμηρὸς καὶ ἀτρό-
μητος θαλασσομάχος Ἀνδρέας Μιαούλης,
ὁ ὁποῖος ταχέως ἀνεδείχθη ὁ πραγματικὸς ναύαρχος
τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Ὁ Μιαούλης, ὅταν ἤρχισε
ἡ Ἐπανάστασις, δὲν ἔλαβε μέρος εἰς αὐτήν· διότι ἐ-
νόμιζεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀντε-
πεξέλθουν εἰς τὸν Τουρκικὸν στόλον μὲ τὰ μικρὰ ἐμ-
πορικά τῶν καράβια. Ἀλλὰ ὁ Λάζαρος Κουντου-
ριώτης, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν μεγάλην του ναυ-
τικὴν ἰκανότητα, τὸν ἔπεισε νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχηγίαν
τοῦ στόλου τῆς Ὑδρας. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ
Μιαούλης ἔγινε ναύαρχος καὶ μὲ τὸ καιρὸν ὁ
πραγματικὸς ἀρχηγὸς εἰς τὸν θαλασσινὸν ἀγῶνα.
Ὁ Μιαούλης λοιπὸν τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1822,
ὅταν συνήντησε τὸν Τουρκικὸν στόλον πρὸ τοῦ
κόλπου τῶν Πατρῶν, ὥρμησε κατ' αὐτοῦ μὲ

Μιαούλης.

τὰ ὀλίγα του μικρὰ καράβια καὶ ἔκαμε τὴν πρώτην τακτικὴν ναυμαχίαν. Μὲ τόσῃν δὲ ἀνδρείῳ καὶ ἐπιτηδειότητι ἠγωνίσθη ἐναντίον τῶν μεγάλων Τουρκικῶν πλοίων, ὥστε ἠνάγκασε αὐτὰ νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν. Αὕτῃ ἦτο ἡ πρώτη θαλασσινὴ νίκη τῶν Ἑλλήνων. Τὸν Σεπτέμβριον πάλιν τοῦ ἰδίου ἔτους ὁ Μιαούλης, ὀδηγῶν 60 μικρὰ καράβια, συνήντησε

τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς τὸν Ἀργολικὸν κόλπον. Ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε 48 μεγάλα πλοῖα καὶ ἐπήγαινε νὰ τροφοδοτήσῃ τὸ Ναύπλιον, τὸ ὅποιον ἐπολιόρκουν οἱ Τούρκοι· ἀλλὰ ἐκεῖ ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ ὁ Μιαούλης καὶ ἀφοῦ συνεκρότησε πεισματώδη ναυμαχίαν, τὸν ἠνάγκασε νὰ τραπήῃ εἰς ἄτοκτον φυγὴν.

2. Ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι τῆς Χίου δὲν ἐπανεστάτησαν κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, διότι ἴσαν ἄνθρωποι φιλήσυχοι καὶ ἐργατικοὶ καὶ διότι ἐγειτόνευον μὲ τὴν Ἀσιατικὴν παραλίαν. Οἱ περισσότεροι δὲ εἶχον ἐπιδοθῆναι εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἀπ' αὐτὸ εἶχον ἀποκτήσει πολλὰ χρήματα. Κατὰ τὸν Μάϊον ἔμως τοῦ 1822 ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Σάμον Λυκοῦργος Λογοθέτης ἔρχεται εἰς τὴν Χίον καὶ ἀφοῦ ἀπέκλεισε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ φρούριον, ἐξηνάγκασε τοὺς κατοίκους τῆς νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Χίος ἐπανεστάτησε. Ὁ Σουλτᾶνος ὅμως, μόλις τὸ ἔμαθε, τόσον ἐξηγριώθη, ὥστε διέταξε νὰ φονεύσουν ὅλους τοὺς Χίους, οἱ ὅποιοι εὗρσκοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν· διέταξε δὲ καὶ τὸν Τουρκικὸν στόλον, μὲ τὸν νούαρχον Καρᾶ-Ἀλῆν, νὰ ὑπάγῃ ἀμέσως διὰ νὰ καταστρέψῃ τὴν ἄτυχον νῆσον. Καὶ πράγματι τὴν 30 Μαρτίου ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὅταν εἰσῆλθε εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, κατώρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ εἰς αὐτὴν 7000 ἄνδρας. Οὗτοι δὲ, ἀφοῦ ἠνώθησαν μὲ τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἦσαν εἰς τὸ φρούριον καὶ μὲ ἕλλα στίφη, τὰ ὅποια ἦλθον ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, διεσκορπίσαν τοὺς ἐπανασ-

στάτας και ἤρχισαν φοβερὰν σφαγὴν και λεηλασίαν εἰς τὴν νῆσον - σφαγὴν και λεηλασίαν, τῆς ὁποίας δὲν ἔχει ὁμοίαν ἢ Ἱστορία! Τίποτε δὲν ἀφῆκαν, τίποτε δὲν ἐσεβάσθησαν. Τὰς ἐκκλησίας ἐμόλυναν και ἔκαψαν· ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς κατοίκους, ἄλλους ἐσφάζον, ἄλλους ἐκρήμιζον, ἄλλους διεμέλιζον και ἄλλους ἠχμαλώτιζον· τὰ παιδιὰ τὰ ἔρριπτον εἰς τὴν θάλασσαν, τὰ μωρὰ τὰ ἐπέτων εἰς τοὺς βράχους και τὸ αἷμα ἔτρεχε εἰς τοὺς δρόμους ὡσὰν ποταμός... Καὶ αὐτὸ τὸ νοσοκομεῖον, τὸ τυφλοκομεῖον και τὸ φρενοκομεῖον τὰ καψαν μαζί με τοὺς ἐντὸς αὐτῶν ἀρρώστους. Ἀπὸ τοὺς 110.000 κατοίκους μόνον 2.000 ἐσώθησαν! Οἱ ἄλλοι ἐσφάγησαν ἢ ἐπωλήθησαν ὡς δοῦλοι. Τοιουτοτρόπως ἡ ὀλάνθιστος και μυρωμένη Χίος, μετεβλήθη εἰς ἓν νεκροταφεῖον ἀπὸ ἄταφα πτώματα, εἰς σωρὸν ἀπὸ ρεῖπια ἄμορφα και καπνίζοντα.

Μετ' ὀλίγον ἡ πόλις ἐκείνη
ἢ πλουσία, τερπνὴ και φαιδρά,
ἦτο τέφρα θανάτου ψυχρά,
ἣτις φρίκην στὰ κόκκαλα χύνει.

Ἄλλοῦ ἔβλεπες μέλη κομμένα.
ἄλλοῦ βρέφη χωρὶς κεφαλὰς,
ἐμαρτύρησ' ἐκεῖ ἢ Ἑλλάς,
μὲ ἐντόσθια κάτω χυμένα...

4ον.

ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΝΑΡΗ

1. Ποιοι ανέλαβον να έκδικήσουν την καταστροφήν τῆς Χίου. Ἄλλὰ τὴν σπαρακτικὴν καταστροφήν τῆς Χίου ἐξεδίκηθη μετ' ὀλίγον ὁ ἀτρόμητος Ψαριανὸς Κωνσταντῖνος Κανάρης, ὅταν δηλαδὴ οἱ Τοῦρκοι κατέστρεφον

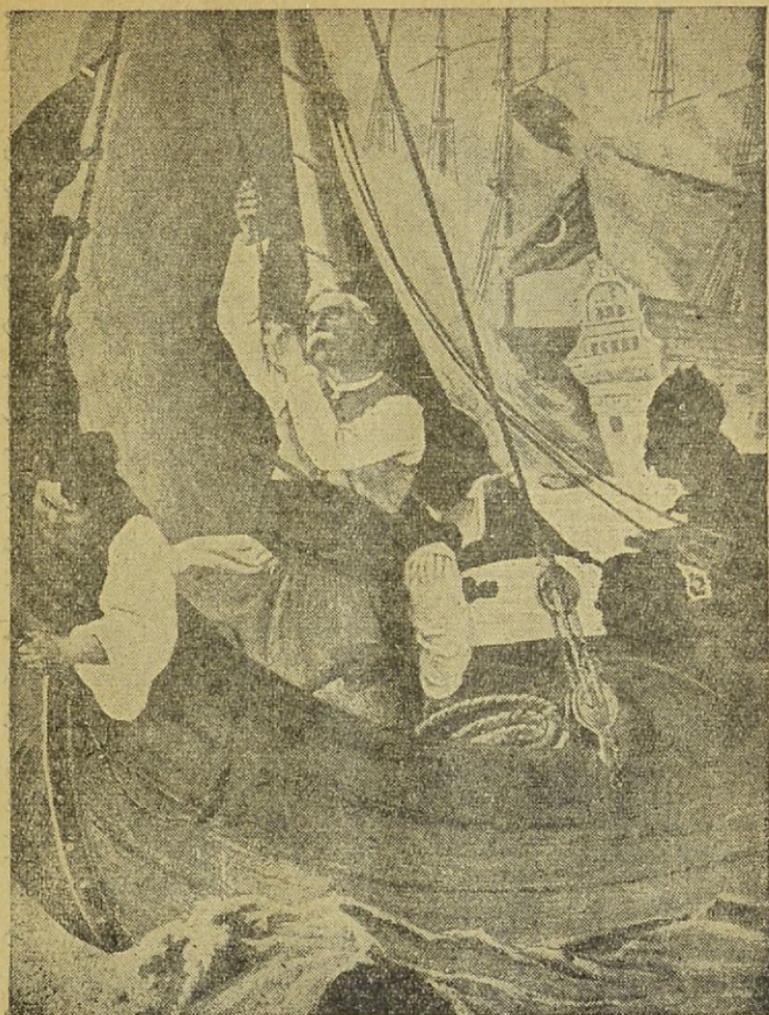

Κανάρης,

τὴν Χίον, ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εὐρίσκετο εἰς τὰ Ψαρά· δὲν ἠδυνήθη δὲ νὰ τρέξη νὰ βοηθήσῃ τὴν νῆσον, διότι ἔπνεον ἐναντιοὶ ἄνεμοι. Καὶ ὅταν φθασεν ἐκεῖ, ἡ καταστροφή εἶχε γίνει... Ἐπλευσαν μόνον γύρω τῆς καὶ ἔσωσαν ὅσους ἠδυνήθησαν ἀπὸ τοὺς ὀλίγους κατοίκους, οἱ ὁποῖοι εἶχον διασωθῆ καταφυγόντες εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ ἐρημικὰ ἀκρογιάλια. Κατόπιν ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὰ Ψαρά. Ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ κάψουν μὲ τὰ πυρπολικά των τὸν Τουρκικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὴν Χίον. Δύο ἄνδρες ἀνέλαβον νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἐπικίνδυνον καὶ παράτολμον αὐτὴν ἀπόφασιν, ὁ Ὑδραῖος Πιπίνος καὶ ὁ Ψαριανὸς Κανάρης - εἰς ἄγνωστος μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ναυτικός.

2. Ἡ πυρπόλησις τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος. Οἱ δύο λοιπὸν αὐτοὶ ναυτικοί, ἀφοῦ πρῶτον ἐμετάλαβαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ψαρῶν, εἰσηλθὼν κατόπιν εἰς τὰ πυρπολικά των καὶ μὲ τοὺς ὀλίγους συντρόφους των ἐξέπλευσαν διὰ τὴν Χίον. Τέλος δέ, μετὰ πολλοὺς κινδύνους διῆλθον τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον εἶναι μετὰξὺ τῆς Χίου καὶ τῆς Ἀσίας, καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου, χωρὶς νὰ τοὺς καταλάβῃ κανεὶς. Τότε ὁ μὲν Κανάρης διηυθύνθη κατὰ τῆς ναυαρχίδος, ὁ δὲ Πιπίνος κατὰ τῆς ὑποναυαρχίδος.

Ἡ νύκτα ἦτο σκοτεινὴ καὶ ἀσέληνος, ἀλλ' ἐφώτιζον περίξ τὰ τουρκικὰ καράβια, τὰ ὁποῖα ἦσαν ὀλόφωτα, διότι ἡ νύκτα ἐκείνη (6 Ἰουνίου) ἦτο ἡ τελευταία νύκτα τοῦ Ραμαζανίου, ἡ ὁποία εἶναι μιὰ θρησκευ-

Ὁ Κανάρης καίει τὴν ναυαρχίδα.

τική νηστεία τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτοι ἐπὶ ἓνα μῆνα νηστεύουν τὴν ἡμέραν, τὴ δὲ νύκτα τρώγουν καὶ διασκεδάζουν—καὶ θὰ ἐξημέρωνε τὸ Μπαϊράμι, ἡ μεγαλυτέρα των ἑορτῆ. Ὁ Καρᾶ-Ἀλλῆς λοι-

πόν τὴν νύκτα κείνην εἶχε προσκαλέσει εἰς τὴν ναυαρχίδα ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ συνδιεσκέδαζε μετ' αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ θόρυβος τῆς ἐορτῆς καὶ τὰ φῶτα ἐβοήθουν ὄχι ὀλίγον τὸ ἔργον τῶν δύο πυρπολητῶν. Ἐπέρασαν ὡς σκιαὶ ἀπὸ τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων καί, ὅταν ἐπλησίασαν, προσεκόλλησαν τὰ πυρπολικά των, τὰ ἦναψαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν. Ἄλλὰ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ Τοῦρκοι τὸ ἔκοψαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπηλλάγησαν ἀπὸ αὐτό· τὸ πυρπολικὸν ὅμως τοῦ Κανάρη δὲν εἶχε τὴν ἰδίαν τύχην, διότι ὁ Κανάρης τὸ ἔδωσε καλῶς, ἦναψε ὁ ἴδιος τὸ φυτίλι καὶ ἐπήδησε τελευταῖος εἰς τὴν βάρκαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἦσαν οἱ σύντροφοί του. Αἱ φλόγες τότε βοηθούμεναι ἀπὸ τοῦ ἀνέμου διὰ μιᾶς περιέβαλον τὸν κολοσσὸν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ἤρχισε νὰ καίεται ὡς πυροτέχνημα... Ὁ Κανάρης τότε ἀποπλέων μετὰ τῶν συντρόφων του καὶ βλέπων τὸ ὠραῖον θέαμα τῆς καιομένης ναυαρχίδος, ἐφώνησε: «Νά! κοιτάτε, παλιότουρκοι, τί ὄμορφη φωτοχυσία διὰ τὸ Μπαϊράμι σας!»

Τὰ κανόνια ἐντὸς ὀλίγου ἤρχισαν νὰ ἀνάβουν· ἔσκαζον μόνον τῶν καὶ τοιοῦτοτρόπως δὲν ἄφηνον καμμίαν βάρκαν ἀπὸ τὰ ἄλλα πλοῖα νὰ πλησιάσῃ. Τότε οἱ ἄνδρες σφαγεῖς τῶν γυναικοπαίδων ἐπήδων τρομαγμένοι εἰς οἵανδήποτε βάρκαν τῆς ναυαρχίδος ἐπρόφθανον· ἀλλ' αἱ περισσότεραι ἐξ αὐτῶν ἀνετρέποντο, διότι ἐγέμιζον ὑπερμέτρως.

Εἰς μίαν βάρκαν ἐπεβιβάσθη καὶ ὁ ναύαρχος Καρᾶ - Ἄλῆς, ἀλλ' ἐκεῖ ἐν καιόμενον κατάρτι πίπτει ἐπάνω

του και τὸν κτυπᾶ εἰς τὴν κεφαλὴν. Καὶ ὅτε τὸν μετεβίβασαν εἰς τὴν ξηράν, ἐξέπνευσε. Τέλος, ὅταν τὸ πῦρ μετεδόθη εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην, τὸ πλοῖον ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα μὲ κρότον φοβερόν.

Ἐπειτα ἀπὸ πολλοὺς κινδύνους καὶ περιπετείας ὁ Κανάρης ἐπέστρεψεν εἰς τὰ Ψαρά· ἐκεῖ δὲ οἱ Ἕλληνες τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ μεγάλον ἐνθουσιασμόν. Ἐκεῖνος ὅμως δὲν ὑπερηφανεύθη διὰ τὸ κατόρθωμά του, ἀλλ' ἄσκεπῆς καὶ ἀνυπόδητος μεταβάς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠὺχαρίστησε τὸν Θεὸν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἦναψε λαμπάδα...

Ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἔπειτα ἀπὸ τὸ πάθημα αὐτό, δὲν ἐτόλμησε οὔτε τὴν Σάμον, οὔτε καὶ τὰ Ψαρά νὰ προσβάλλῃ, ὅπως εἶχε σκοπόν. Ἐτρεξε καὶ ἠσφαλίσθη ἐντὸς τοῦ Ἑλλησπόντου.

3. Νέον κατόρθωμα τοῦ Κανάρη. Κατὰ τὴν 27 Ὀκτωβρίου τοῦ ἰδίου τοῦς ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπῆλθε κατὰ τῆς Τενέδου. Τότε ὁ Κανάρης τρέχει καὶ κολλᾶ τὸ πυρπολικόν του εἰς τὴν ὑπονauαρχίδα. Ἀμέσως τὸ πλοῖον ἦναψε καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἄερα μὲ τοὺς 1.600 ἄνδρας του! Τοιαῦτα κατορθώματα ὁ Κανάρης, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἔκαμε πολλά, δι' αὐτὸ ἡ Πατρίς εὐγνωμονοῦσα τὸν ἐτίμησε μὲ τὰ ἀνώτερα τῆς πολιτείας ἀξιώματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

ΤΡΙΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΓΓΡΑΣΤΑΣΕΩΣ (1823)

Ιον.

ΝΕΑΙ ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑΙ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ἐκστρατεία τῶν Τούρκων εἰς τὴν Δυτικὴν καὶ Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Σουλτάνος καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δρόμολη, δὲν ἔχασε τὰς ἐλπίδας του· ἔστειλε δύο νέους στρατοὺς εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διέταξε ὁ μὲν εἰς τὰ ἐπέλθῃ κατὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ ἄλλος κατὰ τῆς Δυτικῆς. Καὶ πρόγματι ὁ εἰς μὲ τὸν Βερκόσαλην, ὄφου ἐξεκίνησε κατὰ τὰς ἀρχὰς Ἀπριλίου ἀπὸ τὴν Λάρισαν, ἐπροχώρησε ἕως τὴν Ἀττικὴν, ἀλλὰ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, χωρὶς νὰ κάμῃ τίποτε... Ἡ σπουδαιοτέρα ὅμως ἐκστρατεία ἦτο ἐκείνη, ἣ ἐποία ἔγινε κατὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐπῆλθεν δύο πασάδες, ὁ Ὁμέρ Βριώνης μὲ 4000 Ἀλβανούς, ὁ ὁποῖος εἰσῆλθε εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ ὁ Μουσταῖ πασᾶς μὲ 8000, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὰ Ἄγραφα εἰσῆλθε εἰς τὴν Αἰτωλίαν. Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα τότε οἱ Ἕλληνες ὀπλαρχηγοὶ ἐφιλονίκουν ὀναμεταξύ των διὰ τὰ πρωτεῖα· καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς εὐρίσκετο εἰς παραλυσίον. Κατὰ τὴν κακὴν λοιπὸν ἐκείνην περίστασιν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν μικροτήτων ἐκείνων ὑψώθη μίση φωτεινὴ μορφή - ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ ἀνδρείος καὶ ὑπερήφανος Σου-

λιώτης, ἐπειδὴ δὲν ἀπέβλεπε εἰς ὄλλο τίποτε, παρὰ εἰς τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος μόνον, διὰ νὰ ξεριζώσῃ τὸν φθόνον τῶν ἄλλων ἀρχηγῶν, ἐξέσχισε ἐμπρὸς των τὸ δίπλωμα - ἀφοῦ πρότερον τὸ ἐφίλησε - τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον τοῦ ἀπέστειλε ἡ Κυβέρνησις, λέγων: «ὅποιος εἶναι ἄξιος, παίρνει τὸ δίπλωμα μεθαύριον ἐμπρὸς εἰς τὸν ἐχθρόν!»

2. Θόνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη. Ὁ Μᾶρκος Μπότσαρης, ὅταν ἔμαθε ὅτι ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ τοῦ Μουσταῆ με 4000 ἄνδρας καὶ με ἀρχηγὸν τὸν Τζελαλεδὶν μπέην, ἐστρατοπέδευσε κάτω ἀπὸ τὸ Καρπενήσι, ἀπεφόσισε με τοὺς 230 Σουλιώτας του νὰ ἐπιπέσῃ κατ' αὐτῶν τὴν νύκτα. Καὶ πράγματι κατὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 Αὐγούστου ἐπιπίπτει αἰφνιδίως καὶ ἀρχίζει τὴν σφαγὴν. Οἱ Τουρκαλβανοί, οἱ ὅποιοι ἐκοιμῶντο τὴν ὥραν αὐτὴν, ἐξύπνησαν τρομαγμένοι καὶ ἀπὸ τὴν ταραχὴν των ἄλλοι ἐφονεύοντο ἀναμεταξύ των καὶ ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Σουλιῶται τότε τοὺς κατεδίωξαν καὶ ἐφόνευσαν περισσότερους τῶν 1000. Ὁ δὲ Μᾶρκος ἐνῶ ἐπροχώρει ἀκράτητος καὶ ἔσφαζε πολλούς, ἦλθε εἰς μίαν μάνδραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ σκηνὴ τοῦ Τζελαλεδίν· ἀλλ' ἐνῶ ἐσήκωσε τὴν κεφαλὴν του ὑπερόνω τῆς μάνδρας, διὰ νὰ ἴδῃ πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτήν, μισφαῖρα Τουρκικὴ τὸν κτυπῶ εἰς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸν ρίπτει νεκρόν! Οἱ Σουλιῶται τότε παρέλαβον τὸ σῶμα τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ των καὶ με δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς τὸ ἔφεραν εἰς τὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἐτάφη με

μεγάλας τιμᾶς. Τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐθρήνησεν ἔλη ἢ Ἑλλάς.

Τὴν μεγάλην λύπην τοῦ ἔθνους διηρμήνευσε εὐγλώττως ἡ λαϊκὴ μουσα μὲ τὸ ἐξῆς δημῶδες ποίημα:

Τὸ ἄκουσε ἡ μαύρη γῆ,
 τρεῖς μῆνες δὲ χορτιόζει,
 τὸ ἄκουσαν καὶ τὰ βουνά,
 κι ἐκεῖνα ραίστηκαν.
 Τὸ ἄκουσε κι ὁ οὐρανὸς
 τρεῖς χρόνους δὲ σταλάζει,
 ὁ Μᾶρκος ἐσκοτώθηκε
 και σκότωσε καὶ χίλιους.

3. Πολιορκία τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν θάνατον τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ὁ Μουσταῆς καὶ ὁ Ὁμέρ Βριώνης προχωρήσοντες ἦλθον καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Αἰτωλικόν, τὸ ὁποῖον κεῖται παρὰ τὸ Μεσολόγγι καὶ ἐπάνω εἰς ἓνα νησάκι, πλησίον τῆς ξηρᾶς. Δύο μῆνας τὸ ἐπολιόρκουν οἱ ἐχθροί. Οἱ Αἰτωλικιῶται ἀντεῖχον καὶ μόνον ὑπέφερον ἀπὸ ἔλλειψιν ὕδατος. Ἄλλ' ἐν θαῦμα, τὸ ὁποῖον ἐγινε τότε ἐκεῖ, ἐθεράπευσε τὴν ἔλλειψιν αὐτήν· μία Τουρκικὴ δηλαδὴ βόμβα, ἡ ὁποία ἔπεσε εἰς μίαν ἐκκλησίαν, ἤνοιξε μίαν ἄγνωστον πηγὴν! Τοιοῦτοτρόπως οἱ Αἰτωλικιῶται ἐξηκολούθησαν μὲ περισσότερο θάρρος τὸν ἀγῶνα των. Ἀλλὰ καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπέμενον. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπῆλθε βαρὺς χειμῶν· ἀσθένειαι ἔπεσαν εἰς τὸ στράτευμά των· διὰ τοῦτο οἱ Τοῦρκοι ἠναγκά-

σθησαν νὰ λύσωσι τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ γυρίσουν ἐντροπιασμένοι εἰς τὸν τόπον των, ἀφοῦ ἔχασαν 2000 ἄνδρας!

2ον.

Ο ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ

1. Τί ἦτο ὁ φιλελληνισμός. Ἡ ἱερότης τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ σφαγαὶ καὶ τὰ ἄλλα κακουργήματα τῶν Τούρκων πρὸς τοὺς Ἕλληνας, ἐκίνησαν τὸν φιλελληνισμόν, δηλαδή τὴν συμπάθειαν τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν μικρόν, ἀλλὰ γενναῖον Ἑλληνικὸν λαόν, ὁ ὁποῖος ἐπολέμει καὶ ὑπέφερε διὰ τὴν ἐλευθερίαν του. Ἐνεθυμήθησαν τότε οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἦτο ἡ μητέρα τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ· ὅτι αὕτη διέδωσε εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ τέλος, ὅτι αὕτη ἔσωσε πολλὰς φορὰς τὸν κόσμον ἀπὸ τὸν βαρβαρικὸν κατακλυσμόν. Δι' αὐτὸ ὅλοι προσεπάθουν νὰ ὑποβοηθήσουν τὸν Ἑλληνικὸν ἀγῶνα καὶ ὅλοι ηὔχοντο νὰ ἐπιτύχη. Οἱ ποιηταὶ ἔφαλλον τὴν Ἑλληνικὴν ἀνδρείαν καὶ συνεκίνουν τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων· οἱ καλλιτέχνηαι ἐζωγράφιζον τὰ παθήματα ἢ τὰ κατορθώματα των· ἄλλοι ἐσύσταινον ἐταιρείας, αἱ ὁποῖαι συνέλεγον χρήματα καὶ ἔστελλον εἰς τοὺς ἀγωνιζομένους τροφὰς καὶ πολεμεφῶδια καὶ ἄλλοι ἄφιναν τὰς πατρίδας των καὶ ἦρχοντο εἰς τὴν Ἑλλάδα, διὰ ν' ἀγωνισθοῦν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἑλλήνων καὶ βοηθήσουν τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

N. Γκιοπούλου. Ἱστορία Νεωτ. Ἑλληνισμοῦ.

8

Εἰς ἀπὸ τοὺς ἄνδρας ἐκείνους ἦτο καὶ ὁ μέγας τῆς Ἀγγλίας ποιητής, θερμὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος φίλος, ὁ Λόρδος Μιπάϊρον ἢ Βύρων, ὅπως τὸν ἔλεγον οἱ Ἕλληνες.

2. Ὁ Βύρων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Βύρων εἶχε γράψει πρότερον συγκινητικὰ τραγούδια διὰ τὴν δούλην Ἑλλάδα - τραγούδια, τὰ ὅποια εἶχον συγκινήσει πολλὰς εὐγενικὰς καρδίας καὶ εἶχον ἀνάψει τὴν φλόγα τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειτα ἀπεφάσισε νὰ ἔλθῃ καὶ ὁ ἴδιος εἰς αὐτήν, διὰ νὰ τὴν βοηθήσῃ νὰ ἐλευθερωθῇ, καὶ ἂν τὸ φέρῃ ἢ ἀνάγκη νὰ χύσῃ καὶ τὸ αἷμά του δι' αὐτήν. Ἐθυσίασε λοιπὸν τὴν ἡσυχίαν του, τὰς τιμὰς καὶ τὰ πλούτη του καὶ ἦλθε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Κεφαλληνίαν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1823 ἐξῆλθε εἰς τὸ Μεσολόγγι. Οἱ Ἕλληνες τὸν ὑπεδέχθησαν μὲ χαρὰν καὶ μὲ συγκίνησιν «σὲ περιμένομεν, ὅπως τὰ χελιδόνια περιμένουν τὴ μάνα τους», ἐφάναζαν ὅλοι, ὅταν τὸν εἶδον νὰ ἀποβιβάζεται. Τότε ὁ Βύρων ἐφόρεσεν Ἑλληνικὰ ἐνδύματα καὶ ἀφιέρωθῃ μὲ τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὸ σῶμα του εἰς τὸν ἱερὸν διὰ τὴν ἐλευθερίαν ἀγῶνα. Καὶ ἔκαμε δι' αὐτὸν ὅ,τι ἦτο δυνατόν. Ἐξώδευε ἄφθονα χρήματα καὶ προσεπάθει μὲ κάθε μέσον νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος - ἐνὸς ἀγῶνος ἐνδόξου καὶ εὐγενικοῦ... Ἐβοήθησε τὴν σύστασιν τακτικῶν σωμάτων, ἀνέλαβε μὲ ἕξοδα ἰδικά του νὰ συντηρῇ ἓν σῶμα ἀπὸ 500 Σουλιώτας καὶ προσεπάθησε νὰ συμφιλιώσῃ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἀδιακόπως ἐφιλονίκουν ἀναμεταξύ των. Οἱ κόποι ὅμως καὶ αἱ κακοπάθειαι, εἰς τὰς ὁποίας δὲν

Ὁ Βύρων.

ἦτο συνηθισμένος, τὸν κατέβαλον καὶ ἐντὸς ὀλίγου ἔπεσε βαρέως ἀσθενής. Τέλος τὴν ἄλλην ἡμέραν τοῦ Πάσχα, τὴν 7 Ἀπριλίου 1824, ἀπέθανε εἰς ἡλικίαν 37 χρόνων...

Ὁ Βύρων ἀπέθανε μὲ τὸ γλυκὺ τῆς Ἑλλάδος ὄνομα

εἰς τὸ στόμα: «Ἑλλάς μου» ἔλεγε ἀποθνήσκων ὁ μέγας ἐκεῖνος ἀνὴρ «σοῦ ἔδωκα πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ δώσῃ ἄνθρωπος-τὰ πλούτη του, τὸν καιρὸν του, τὴν υἰεῖαν του καὶ τώρα καὶ αὐτὴν μου τὴν ζωὴν. Εἴθε ἡ θυσία μου νὰ εἶναι διὰ τὴν εὐτυχίαν σου!»...

Τὸν θάνατόν του ἔκλασαν ὅλοι οἱ Ἕλληνες καὶ ἡ Ἑλλάς, διὰ νὰ δείξῃ τὴν εὐγνωμοσύνην της, ἔστησε τὸ ἄγαλμά του εἰς τὸ ἤρῳον τοῦ Μεσολογγίου. Βραδύτερον οἱ Ἕλληνες ἔστησαν ἐν ὠραῖον καλλιτεχνικὸν σύμπλεγμα εἰς τὸ Ζάππειον τῶν Ἀθηνῶν - σύμπλεγμα, τὸ ὁποῖον παριστάνει τὴν Ἑλλάδα νὰ στεφανώνη τὸν μεγάλον ποιητὴν... Ὁ δὲ Ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ἀφιέρωσε εἰς τὸν θάνατόν του μίαν ὀλόκληρον ᾠδὴν:

Λευτεριά γιὰ λίγο πάψε
νὰ χτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί,
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
εἰς τοῦ Ἀπαίρον τὸ κορμί.

3. Ἐμφύλιοι πόλεμοι. Ἀλλὰ ὁ χρόνος αὐτὸς καὶ ὁ κατόπιν ἐβάφη μὲ αἷμα ἀδελφικόν· διότι ἔγιναν δύο ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξύ τῶν δύο κομμάτων. Τὸ ἐν κόμμα ἦτο τῶν πολιτικῶν, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μαυροκορδάτος, καὶ τὸ ἄλλο τῶν στρατιωτικῶν, τοῦ ὁποίου ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Κολοκοτρώνης. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐνίκηθη καὶ εἰς τοὺς δύο πολέμους. Εἰς τὸν δεύτερον μάλιστα ἔχασε

καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Πάνου καὶ δι' αὐτὸ ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς ἐχθροὺς του, οἱ ὅποιοι τὸν ἐφυλάκισαν μὲ 24 ἄλλους προεστῶτας εἰς τὸ μοναστήρι τοῦ προφήτου Ἡλιοῦ τῆς Ὑδρας. Κατόπιν ἡ Κυβέρνησις συνέλαβε καὶ τὸν Ὀδυσσεὺς Ἀνδροῦτσον, τὸν ὅποιον οἱ ἐχθροὶ του κατηγορήσαν, ὅτι εὕρισκετο εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Τούρκους. Τὸν ἐκλείσαν δὲ εἰς ἓνα πύργον τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ τὸν ἐπνιξε τὸ ἄλλοτε πρωτοπαλίκαρόν του, ὁ Γκούρας, τὸν ἐκρήμισε ἔπειτα ἀπὸ τὸ τεῖχος· καὶ διέδωσαν ὅτι ἐκρημίσθη μόνος του θελήσας νὰ δραπετεύσῃ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΤΕΤΑΡΤΟΝ ΚΑΙ ΠΕΜΠΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1824—1825)

Ιον.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΑΙΓΥΠΤΙΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ

1. Ὁ Σουλτᾶνος καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας εἶχον πάθει οἱ στόλοι καὶ οἱ στρατοὶ τῆς Τουρκίας, ἔφερον εἰς ἀπελπισίαν τὸν Σουλτᾶνον, ὁ ὅποιος ἐνόησε ὅτι μόνος του δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ καταπνίξῃ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν· δι' αὐτὸ ἐταπεινώθη εἰς τὸν ὑποτελεῖ του Μεχμέτ Ἀλῆν, πασᾶν τῆς Αἰγύπτου, καὶ τοῦ ἐζήτησε τὴν βοήθειάν του. Ἡ Αἰγυπτὸς ἐθεωρεῖτο χώρα Τουρ-

κική, ἀλλὰ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆ-Πασῶς τὴν εἶχε κάμει σχεδὸν ἀνεξάρτητον καὶ μόνον ἓνα μικρὸν φόρον ἐπλήρωνε εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς εἶχε μεγάλα εἰσοδήματα καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ κάμῃ ἰσχυρὸν στρατὸν καὶ στόλον μὲ Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς καὶ μηχανικούς. Ὁ Σουλτᾶνος λοιπὸν ἐπρότεινε εἰς τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον καὶ νὰ διορίσῃ τὸν υἱὸν τοῦ Ἰμπραὶμ διοικητὴν τῆς Πελοποννήσου, διὰ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ κατασβέσῃ τὴν ἐπανάστασιν.

2. Ὑποταγὴ τῆς Κρήτης κατὰ τὴν Κάσον καὶ τῶν Ψαρῶν. Ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς ἐδέχθη τὰς προτάσεις τοῦ Σουλτᾶνου καὶ ἔστειλε κατ' ἀρχὰς πολὺν στρατὸν καὶ στόλον μὲ τὸν αἰμοβόρον Χορσεῖν πασᾶν. Ὁ Αἰγύπτιος στρατηγὸς πρῶτον ἐπῆλθε κατὰ τῆς Κρήτης καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἶμα τὴν ἐπανάστασιν τῆς (Σπαρακτικῆς καταστροφῆς εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Μελιδονίου!). Ἐπειτα ἦλθε καὶ κατέστρεψε ἓν ἄλλο μικρὸν νησίδριον, τὴν Κάσον. Τὸν ἴδιον καιρὸν ὁ Τουρκικὸς στόλος μὲ 176 πλοῖα καὶ μὲ ναύαρχον τὸν Χοσρέφ πασᾶν, ἐπήγαινε νὰ καταστρέψῃ τὰ Ψαρά· διότι τοιοῦτοτρόπως εἶχε συμφωνήσει πρότερον ὁ Σουλτᾶνος μὲ τὸν Μεχμέτ Ἀλῆν. Εἰς τὰς 29 λοιπὸν τοῦ Ἰουνίου, ὅταν ἔφθασε ἐκεῖ ὁ Χοσρέφ, ἤρχισε φοβερὸν κανονιοβολισμὸν ἐναντίον τῆς μικρᾶς πόλεως. Κατόπιν δέ, ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἀποβιβάσῃ μέρος τοῦ στρατοῦ του εἰς μίαν θέσιν, ἣ ὁποία ἔμενε ἀφύλακτος, ἔγινε κύριος τῆς νήσου. Ἡ πόλις τότε παρεδόθη εἰς τὰς φλόγας, οἱ ὅτι

κάτοικοι εἰς τὴν σφαγὴν. Οἱ Τοῦρκοι τρέχοντες ἀνὰ τὴν νῆσον διήρπαζον καὶ ἔσφαζον. Ὅσοι κάτοικοι ἐζήτησαν τὴν σωτηρίαν διὰ τῆς φυγῆς, εὗρισκον τὸν θάνατον. Θρῆνοι καὶ φωναὶ ἠκούοντο πανταχοῦ καὶ τὸ αἷμα ἔτρεχε εἰς τὰς ὁδοὺς. .. Πολλοί, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν! Τὴν ἄλλην ἡμέραν οἱ Τοῦρκοὶ ὤρμησαν κατὰ τοῦ Παλαιοκάστρου, τὸ ὁποῖον ἦτο ἐν ἀσθενὲς φρούριον καὶ εἶχον κλεισθῆ εἰς αὐτὸ 400 Ὑαριανοὶ καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα. Ἀλλὰ ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀπέτυχον πρὸ τῆς γενναίας ἀντιστάσεως τῶν Ὑαριανῶν. Τέλος δέ, ὅταν οἱ Τοῦρκοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ φρούριον ὁ Ἄντ. Βρατσάνος ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ τοιουτοτρόπως οἱ τελευταῖοι πρόμαχοι τῶν Ὑαρῶν ἐτάφησαν ὑπὸ τὰ ἐρείπια τοῦ Παλαιοκάστρου μὲ 2.000 Τούρκους μαζί...

Φοβερὰ ἦτο ἡ καταστροφή τῶν Ὑαρῶν· 2000 ἐσφάγησαν, οἱ δὲ ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν καὶ ἡ νῆσος ὅλη ἠρημώθη. Οἱ Ὑαριανοὶ ἔχασαν τὰ πάντα· ἀλλὰ τοὺς ἔμεινε δόξα ἀθάνατος! Τί εἶναι σπουδαιότερον ἀπὸ αὐτό; Ὁ ἐθνικὸς ποιητὴς Σολωμὸς ὕμνησε τὴν δόξαν τῶν Ὑαριανῶν μὲ τὸ ἐπιγραμματικὸν ποίημά του:

Στῶν Ὑαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
Περπατώντας ἡ δόξα μονάχη,
Μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
Καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ,
Γινωμέν' ἀπὸ λίγα χορτάρια,
Ποῦχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

2. Ἡ μεγάλη ναυμαχία τοῦ Γέροντα. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐπὶ ἤρχετο κατὰ τῆς Σάμου. Ἄλλ' ἐκεῖ εὔρε τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος εἶχε καταλάβει τὸ στενόν, τὸ ὁποῖον ἦτο μεταξύ τῆς Σάμου καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Εἰς τὸ ἔνδοξον ἐκεῖνο στενὸν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀπὸ τὴν 31 Ἰουλίου ἕως τὴν 5 Αὐγούστου ἔκαμε 4 ναυμαχίας μὲ τὸν Χοσρέφ καὶ εἰς ἕλας τὸν ἐνίκησε. Εἰς τὴν τελευταίαν μάλιστα ὁ Κανάρης, ὁ Βατικιώτης καὶ ὁ Ματρόζος ἀνετίναξαν καὶ 3 πλοῖα τοῦ εἰς τὸν ἀέρα! Τότε ὁ Τουρκικὸς στόλος τρομαγμένος ἐπλευσε εἰς τὴν Κῶν, διὰ νὰ περιμένῃ ἐκεῖ τὸν Αἰγυπτιακὸν στόλον. Καὶ πράγματι ὁ στόλος αὐτὸς ἦλθε μετ' ὀλίγον μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἰμπραῖμ καὶ ἀφοῦ ἠνώθησαν οἱ δύο στόλοι, ἀπετέλεσαν μίαν κολοσσιαίαν ναυτικὴν δύναμιν ἀπὸ 400 πλοῖα! Ἡ πτωχὴ Ἑλλὰς δὲν εἶχε νὰ ἀντιτάξῃ εἰς αὐτά, παρὰ μόνον 80 μικρὰ καράβια! Μ' ὅλα αὐτὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἔχασαν τὸ θάρρος των. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, μὲ τὸν ναύαρχον Μιαούλην ἀντεπεξῆλθε κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἰς τὸν κόλπον τοῦ Γέροντα, ὁ ὁποῖος εἶναι μεταξύ τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἀλικαρνασσοῦ. Ἐκεῖ δὲ κατὰ τὴν 29 Αὐγούστου ἐγίνε μία σπουδαία ναυμαχία, γιγαντομαχία ἀληθινή, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ Ἕλληνες ἐκέρδισαν μίαν νίκην ἀθάνατον, ὁμοίαν μὲ τὴν νίκην τῆς Σαλαμίνας! Οἱ ἐχθροὶ ἔπαθον ἀληθῆ καταστροφὴν, τὴν ὁποῖαν ἐπεσφράγισε ἡ καταστροφὴ τῆς ναυαρχίδος ἀνατιναχθείσης εἰς τὸν ἀέρα ὑπὸ τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Ὑδραίου Θεοχάρη. Ἐπὶ τέλους, ἀφοῦ ἐπὶ 3 μῆνας οἱ ἐχθροὶ

ματαίως προσεπάθησαν νὰ καταστρέψουν τὴν Σάμον ἢ ναγκάσθησαν νὰ ἀποχωρισθοῦν. Τότε ὁ μὲν Χοσρέφ ἔπλευσε εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, ὁ δὲ Ἰμπραῖμ διηυθύνθη εἰς τὴν Κρήτην, διὰ νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὸν ἀσφαλῆ λιμένα τῆς Σούδας. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τὸν κατεδίωξαν καὶ πλησίον τοῦ Ἡρακλείου τῆς Κρήτης ἄλλα μὲν ἐκ τῶν πλοίων του συνέλαβον, ἄλλα δὲ ἐβύθισαν καὶ ἄλλα διεσκόρπισαν. Ἐπειτα δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ἐπειδὴ εἶχε πάθει καὶ αὐτὸς πολλὰς βλάβας καὶ ὑπέφερε ἀπὸ πολλὰς στερήσεις, ἤναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω. Τότε δὲ εὔρε τὴν εὐκαιρίαν ὁ Ἰμπραῖμ νὰ περισυλλέξῃ τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα τοῦ ἔμειναν, καὶ νὰ προσορμισθῇ εἰς τὴν Σούδαν.

4. Μάχη τῆς Ἀμπλιανῆς. Ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς ναυμαχίας τοῦ Γέροντα (14 Ἰουλίου) εἶχον καταγάγει οἱ Ἕλληνες μίαν ἄλλην σημαντικὴν νίκην εἰς τὴν ξηρὰν - τὴν νίκην τῆς Ἀμπλιανῆς. Ἐκεῖ δηλαδὴ εἰς τὴν Ἀμπλιανῆν, θέσιν ἢ ὁποῖα ἔκειτο μεταξύ Ἀμφίσσης καὶ Γραβιάς, οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Δῆμον Σκαλτσᾶν, Κίτσον Τζαβέλλαν, Π. Νοταρᾶν, Γιώτην Δαγκλῆν καὶ ἄλλους κατενίκησαν τὸν Ἰουσοῦφ πασᾶν Βερκόφτσαλην καὶ ἐκυρίευσαν δύο κανόνια, πολλὰς σημαίας καὶ ἄφθονα πολεμεφόδια...

2ον.

Ο ΙΜΠΡΑ·Ι·Μ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΝ

1. Ἀτυχήματα τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ Κρεμμύδι καὶ εἰς τὴν Σφακτηρίαν.

Ἄλλὰ τὰς φοβερωτέρας καταστροφὰς ἔπαθον οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ 1825. Διότι τότε ἦλθε εἰς τὴν Πελοπόννησον ὁ Ἰμπραῖμ πασᾶς μὲ πολὺν νέον στρατόν, τὸν ὅποιον τοῦ ἔστειλε ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς. Ὁ Ἰμπραῖμ μόλις ἐξῆλθε εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἔσπειρε πανταχοῦ τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν σφαγὴν. Καὶ κατὰ πρῶτον κατέλαβε, χωρὶς ἀντίστασιν, τὴν Μεθώνην καὶ ὠχυρῶθη ἐκεῖ, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ καταλάβῃ κατόπιν τὰ φρούρια τῆς Πύλου. Τότε ἀπεφάσισε νὰ κτυπήσῃ τὸν Ἰμπραῖμ ὁ ἴδιος ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Γεώργιος Κουντουριώτης. Ἄλλ' ὅταν ἔφθασε εἰς τὰς Καλάμας, ἀφησεν ἐκεῖ ὡς στρατηγὸν ἓνα πλοίαρχον Σκούρτην καὶ αὐτὸς ἐπέστρεψε εἰς τὴν Ὑδραν! Οἱ Ἕλληνες τότε κατέλαβον τὸ Κρεμμύδι, ἀλλὰ ὁ Ἰμπραῖμ τὴν 6 Ἀπριλίου τοὺς ἐνίκησε καὶ ἐφόνευσε 500 ἐξ αὐτῶν· οἱ δὲ ὄλλοι ἐσκορπίσθησαν ἐδῶ κι ἐκεῖ... Ὁ Ἰμπραῖμ κατόπιν ἀπεβίβασε στρατόν εἰς τὴν Σφακτηρίαν, τὴν ὅποιαν εἶχον καταλάβει οἱ Ἕλληνες μὲ 800 ἄνδρες, καὶ ἐπειτα ἀπὸ μίαν φοβερὰν μάχην, τὴν ἐκυρίευσε. Κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν 200 Ἕλληνες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι καὶ 350 ἐφονεύθησαν. Μεταξὺ δὲ αὐτῶν ἦτο ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, ὁ Σαχίνης, ὁ Τσαμαδὸς καὶ ὁ φιλέλλην Ἰταλὸς Σανταρόζας. Πῶς ἐσώθησαν ὁ Σαχτούρης καὶ ὁ Μαυροκορδάτος ἦτο θαῦμα! Τὴν πτῶσιν ὅμως τῆς Σφακτηρίας ἐξεδικήθη μετ' ὀλίγον ὁ ἀτρόμητος Μιαούλης· αὐτὸς δηλαδὴ, ἀφοῦ εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μεθώνης, εἰς τὸν ὅποιον ὑπῆρχον 30 ἐχθρικά πλοῖα, τὰ

ἄκαψε ὄλα! Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸ ὁ Ἴμπραῖμ ἐπροχώρησε εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἤρχισε νὰ τὴν λεηλατῆ καὶ νὰ τὴν ἐρημώνη.

2. Μάχη παρὰ τὸ Μανιάκι· θάνατος τοῦ Παπαφλέσσα. Ὄταν ὁ Ἴμπραῖμ κατέστρεψε τὴν Πελοπόννησον, ὁ Παπαφλέσσας ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἑσωτερικῶν. Ὁ Παπαφλέσσας τότε ἐπρότεινε νὰ ἀποφυλακίσουν τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους, πρῶγμα τὸ ὅποιον ἀπήτει ὁ λαὸς καὶ ἐπέβαλεν ἡ περίστασις. Ἀλλὰ ἡ Κυβέρνησις δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ κάμη. Τότε ὁ Παπαφλέσσας ἀπεφάσισε νὰ ἐξέλθῃ καὶ νὰ κτυπήσῃ ὁ ἴδιος τὸν Ἴμπραῖμ. Ἦλθε λοιπὸν καὶ κατέλαβε μὲ 1000 ἀνδράς τὸ Μανιάκι τῆς Μεσσηνίας. Ἀμέσως κατασκευάζει ἐκεῖ τρία πρόχειρα λιθαρένια ὀχυρώματα καὶ περιμένει τοὺς ἐχθρούς. Ὁ Ἴμπραῖμ τὴν 20 Μαΐου ὁρμᾷ κατ' αὐτοῦ μὲ 6.000 Ἄραβας. Μάχη φοβερὰ συνάπτεται τότε. Μετ' ὀλίγον ἀπὸ τοὺς 1000 συντρόφους τοῦ Παπαφλέσσα, μόνον 300 μένουσιν πλησίον του· οἱ δὲ ἄλλοι ἐσκορπίσθησαν ἐδῶ κι ἐκεῖ. Καὶ ὅμως οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἦρωες τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας ἀντεστάθησαν εἰς τὰς φοβερὰς ἐπιθέσεις τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τέλος οἱ Ἄραβες εἰσῆλθον εἰς τὰ ὀχυρώματά των. Ἐκεῖ τότε ἔνοιξε ἓνας φοβερὸς ἀγὼν ἀνδρὸς πρὸς ἀνδρα, ἕως ὅτου ὄλοι ἐπεσον ἡρωικῶς. Τὸ σᾶμα τοῦ Παπαφλέσσα τὸ εὔρον οἱ ἐχθροὶ μεταξὺ τοῦ σωροῦ τῶν πτωμάτων. Ὁ Ἴμπραῖμ διέταξε νὰ τὸ στήσουν ὄρθιον εἰς ἓν δένδρον καί, ἀφοῦ τὸ παρετήρησε πολλὴν ὥραν, εἶπε: «ἐὰν ἡ Πελοπόννησος ἔχη καὶ ἄλλους τοιούτους ἀνδρας, ποτὲ δὲν

θὰ τὴν ξαναπάρωμεν. Ἐφάντ ἀληθινὸς ἥρωσ!» Ἐπειτα ἐπλησίασε καὶ ἐφίλησε τὸν νεκρόν!

3. Ἀποφυλάκισις τοῦ Κολοκοτρώνη. Τότε ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Ἰμπραῖμ καὶ ἔλαός εἶχεν ἐξεγερθῆ, ἤναγκάστη νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Κολοκοτρώνην με τοὺς συντρόφους του καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς τὸ Ναύπλιον. Ἐκεῖ ἐγινε ἡ συμφιλίωσις καὶ ὁ Κολοκοτρώνης διωρίσθη πάλιν ἀρχιστράτηγος τῆς Πελοποννήσου.

3ον.

ΑΓΩΝΕΣ ΙΜΠΡΑΪΜ ΚΑΙ ΚΙΟΥΤΑΧΗ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΑΣ

1. Ὁ Ἰμπραῖμ εἰς τὴν Πελοπόννησον. ὅλις ἠκούσθη καὶ πόλιν ἠφωγὴ τοῦ γέρου τοῦ Μορηᾶ, πάλιν οἱ Ἕλληνες ἔλαβον θάρρος. Πολλοὶ ἔτρεξαν ἀμέσως καὶ κατετόχησαν εἰς τὸν στρατόν του. Ὁ Κολοκοτρώνης μόλις συνήθροισε ἄρκετόν στρατόν, ἦλθε κατὰ τοῦ Ἰμπραῖμ, ὃ ὅποιος ὄφου ἔκαψε τὰς Καλάμας καὶ ἐλεηλάτησε τὴν Μεσσηνίαν, ἐπῆλθε κατὰ τῆς Ἀρκαδίας. Εἰς τὸ Ἄκροβεν δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἀντετάχθη κατὰ τοῦ Ἰμπραῖμ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ τὸν σταματήσῃ. Ὁ Ἰμπραῖμ τότε ἐπροχώρησε εἰς τὴν Ἀρκαδίον καὶ κατέλαβε τὴν Τρίπολιν. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐπροχώρησε, διὰ νὰ καταλάβῃ τὸ Ναύπλιον. Ἀλλὰ ὀλίγοι Ἕλληνες μετὰ τὸν Ὑψηλόντην κατέλαβον τοὺς Μύλους, καὶ τοῦ ἐκλείσαι τὸν δρόμον μετὰ τὴν ἀνδρείαν

των· τότε οί ἐχθροὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Τρίπολιν. Τὴν Τρίπολιν τῶρα ὁ Ἰμπραῖμ τὴν ἔκαμε κέντρον εἰς τὰς πολεμικὰς του ἐπιχειρήσεις. Τότε ὁ Κολοκοτρῶνης ἠθέλησε νὰ πολιορκήσῃ τὸν Ἰμπραῖμ εἰς τὴν Τρίπολιν καὶ συνήθροισε ὀλόγυρά του πολλοὺς Ἕλληνας· ἀλλ' ὁ Ἰμπραῖμ ἐσκόρπισε τὰ στρατεύματα τοῦ Κολοκοτρῶνη καὶ ἐξηκολούθησε καὶ τὸν χειμῶνα τοῦ 1825 τὰς καταστρεπτικὰς ἐνεργείας του εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰς τὴν Λακωνίαν καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν. Τὸ φοβερόν του ἔργον τὸ ἐσταμάτησε μόνον, ὅταν τὸν διέταξεν ὁ Σουλτᾶνος, νὰ ὑπάγῃ νὰ κυριεύσῃ, μαζί με τὸν Κιουταχῆν, τὸ Μεσολόγγι.

2. Ὁ Κιουταχῆς εἰς τὸ Μεσολόγγι. Κατὰ τὸ σχέδιον τὸ ὁποῖον εἶχον καταστρώσει ὁ Σουλτᾶνος καὶ ὁ Μεχμέτ Ἀλῆς, τὰ στρατεύματα τοῦ Μεχμέτ θὰ ὑπέτασσον τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ ὁ Σουλτᾶνος κατὰ τὸ 1825, διώρισε στρατάρχην τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τὸν νικητὴν τοῦ Πέτα Κιουταχῆν, καὶ τὸν διέταξε μετὰ κάθε τρόπον νὰ κυριεύσῃ τὸ Μεσολόγγι. Ἡ διαταγὴ ἦτο: «ἢ τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου!» Ὁ Κιουταχῆς λοιπὸν μετὰ 30.000 ἄνδρας φθάνει εἰς τὸ Μεσολόγγι, χωρὶς νὰ εὕρῃ οὐδαμοῦ ἀντίστασιν καὶ τὸ περικυκλᾷ ἀπὸ τὴν ξηρὰν. Τὸ Μεσολόγγι τῶρα ἦτο ὠχυρωμένον καλύτερον. Ὁ χάνδαξ, ὁ ὁποῖος τὸ περιέβαλε εἶχε γίνῃ βαθύτερος καὶ τὸ χαμηλὸν του τεῖχος εἶχε ὀχυρωθῆ μετὰ πύργους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐπάνω 52 κανόνια. Ἀλλὰ τὸ ἰσχυρότερον τεῖχος ἦσαν τὰ στήθη τῆς ἀθανάτου φρου-

ρᾶς του, ἡ ὁποία ἔφθανε τῶρα τοὺς 4000 πολεμιστάς.
 Ἄλλ' ἐντὸς εὐρίσκοντο καὶ 12.000 γέροι, γυναῖκες
 καὶ παιδιὰ, οἱ ὅποιοι ἔφερον μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὴν
 ἄμυναν, διότι τὰ τρόφιμα ἦσαν ὀλίγα. Ὅλοι ὅμως αἱ
 ἐπιθέσεις τοῦ Κιουταχῆ ἀπεκρούσθησαν ἀπὸ τοὺς
 Ἕλληνας. Ὁ δὲ Ἑλληνικὸς στόλος ἔφερε μετ' ὀλίγον
 εἰς τοὺς πολιορκουμένους τρόφιμα καὶ βοήθειαν ἀπὸ
 τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος Ἰουνίου
 ἦλθε μέγας Τουρκικὸς στόλος καὶ τὸ ἀπέκλεισε καὶ
 ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Τότε ὁ Κιουταχῆς ἔκαμε τρεῖς ἐ-
 πιθέσεις, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες τὰς ἀπέκρουσαν καὶ ἐφό-
 νευσαν πολλοὺς ἀπὸ τὸν στρατὸν του. Μετ' ὀλίγον
 ἤρχισαν νὰ ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν τροφῶν, ἀλλὰ
 κατὰ καλὴν τύχην φθάνει ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ ὁ-
 ποῖος ἐνίκησε καὶ διεσκόρπισε τὸν Τουρκικὸν καὶ εἰ-
 σήγαγε εἰς τὸ Μεσολόγγι ἀφθόνους τροφὰς καὶ πολε-
 μέδια. Τότε ἔλαβον θάρρος οἱ Ἕλληνες, ἐξῆλθον
 ἔξω ἀπὸ τὸ τεῖχος καὶ ἔπειτα ἀπὸ τριῶν ὤρων ἥρω-
 ῖκὸν ἀγῶνα, ἐπέστρεψαν πάλιν εἰς τὸ Μεσολόγγι,
 ἀφοῦ ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ ἐχάλασαν πολλὰ ἀπὸ
 τὰ ὀχυρώματα τῶν Τούρκων. Καὶ ὅμως ὁ Κιουταχῆς
 δὲν ἀπηλπίσθη, ἀλλ' ἐπέμεινε εἰς τὴν πολιορκίαν.
 Κατὰ τὸ ἑξάμηνον διάστημα τῆς πολιορκίας εἶχε χά-
 σει 13.000 στρατὸν, χωρὶς νὰ χάσῃ καὶ τὸ θάρρος του!
 Οὔτε νὰ φύγῃ ἐτόλμα. Μήπως τάχα ἡ διάταγὴ τοῦ
 Σουλτάνου δὲν ἦτο «τὸ Μεσολόγγι ἢ τὸ κεφάλι σου;»
 Καὶ ἀφοῦ ὅλοι αἱ νέαι ἐπιθέσεις του ἀπέτυχον, ἀπε-
 φάσισε νὰ διαχειμάσῃ πρὸ τῆς ἀκαταβλήτου πόλεως
 περιμένων πάλιν τὸν Τουρκικὸν στόλον, διὰ νὰ τοῦ

φέρη νέας βοηθείας. Κατὰ τὰς ἀρχὰς λοιπὸν τοῦ Ὀκτωβρίου ἀπεσύρθη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του· ἀλλ' ἐκεῖ μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ ὑπερήφανος Ἰμπραΐμ, κατόπιεν διαταγῆς τοῦ Σουλτάνου, ὅπως εἶπομεν ἀνωτέρω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΕΚΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1826)

Ιον.

ΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ

1. Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τοῦ Ἰμπραΐμ καὶ τοῦ Κιουταχῆ. Ὁ Ἰμπραΐμ ὅταν ἤλθε, ἐκαυχῆθη ὅτι ἐντὸς δύο ἐβδομάδων αὐτὸς θὰ ἐκυρίευε τὸν «φράκτην» ἐκεῖνον, ὅπως περιφρονητικῶς ὠνόμασε τὰ χαμηλὰ τοῦ Μεσολογγίου ὀχυρώματα - φράκτην, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ Κιουταχῆς ἐξώδευε τόσους μῆνας καὶ ἔχασε τόσας χιλιάδας στρατοῦ! Ὁ Κιουταχῆς δυσαρεστηθεὶς ἀπὸ τὰ λόγια τοῦ ὑπερηφάνου Αἰγυπτίου, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν πολιορκίαν ἀφοῦ τοῦ εἶπε: «τότε κυρίευσε σὺ τὸν φράκτην αὐτόν!» Ὁ Ἰμπραΐμ τότε ἀπέκλεισε καὶ ἀπὸ τὴν θάλασσαν τὴν ἠρωϊκὴν πόλιν καὶ ἔπειτα ἤρχισε φοβερὰς κατ' αὐτῆς ἐπιθέσεις. Ἀλλὰ ὅλαι ἀπέτυχον. Τότε ὁ Ἰμπραΐμ, ἔπειτα ἀπὸ 15 ἡμερῶν ματαίους ἀγῶνας, ἠναγκάσθη μὲ ἐντροπὴν νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Κιουταχῆ. Ἠνώθησαν λοιπὸν τότε οἱ δύο

πασάδες καὶ ἀφοῦ περιέζωσαν τὴν πόλιν ἤρχισαν κατ' ἀρχὰς τὰς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ Ἰμπραῖμ ἐκυρίευσεν τὰ δύο νησάκια Βασι-

Κίτσος Τζαβέλλας.

λάδι καὶ Ντολμᾶν, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοιοτοτρόπως ἔγινε στενώτερος ὁ ἀποκλεισμός. Μόνον ἡ Κλεισόβα, τὸ προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου, ἀντεῖχεν ἀ-

κόμη. Μία φούχτα πολεμισταί, 130 τὸ ὄλον, μὲ ἀρχηγὸν τὸν ἥρωα Κίτισον Τζαβέλλα, τὴν ὑπερήσπιζον. Πρῶτος ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μὲ 2000 Ἀλβανούς, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐπληγώθη εἰς τὸν πόδα. Κατόπιν ὁ Ἰμπραϊμ ἔστειλε 3000 Ἀραβας μὲ τὸν Χουσεῖν - τὸν κακὸν δαίμονα τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου! Ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων ἀπέτυχον· ἐφονεύθη μάλιστα καὶ ὁ αἰμοβόρος Χουσεῖν. Ὁ Τζαβέλλας ἔπειτα ἔκαμε ἔξοδον καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς καὶ ἐκυρίευσε 12 μικρὰ καϊκία! Τὸ κατόρθωμα ὅμως αὐτὸ ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος καὶ ἡ τελευταία λάμψις, τὴν ὁποίαν ἔρριψε κατὰ τὴν δύσιν του τὸ ἄστρον τοῦ Μεσολογγίου. Διότι τὸ ἠρωϊκὸν Μεσολόγγι - τὸ Μεσολόγγι τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθησαν τότε ἐχθροὶ νὰ καταβάλουν, ἤρχισε νὰ ὑποκύπτῃ εἰς ἓνα ἄλλον ἐχθρὸν φοβερὸν καὶ ἀκατάβλητον - τὴν πείναν! Αἱ τροφαὶ εἶχον πλέον σωθῆ· οἱ πολιορκούμενοι ἠναγκάζοντο νὰ τρώγουν φύκια, σκώληκας, γάτες, ποντικούς καὶ δέρματα βρασμένα - τροφάς, αἱ ὁποῖαι ἐπέφερον διαφόρους ἀσθενείας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον! Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἐγύριζον ὡσὰν σκελετοὶ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πολλοὶ ἀπέθνησκον εἰς τὸν δρόμον... Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ὠμίλει διὰ παράδοσιν! Ὅλοι, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, γέροι καὶ παιδιὰ, εἶχον λάβει μίαν ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνουν καὶ ὄχι νὰ παραδοθοῦν· πεθαίνομε, ἀλλὰ δὲν παραδίνομε τὰ ματωμένα ἄρματά μας», ἀπήντων εἰς τὰς προτάσεις τῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὸ τέλος, ὅταν ἔχασαν κάθε ἐλπίδα βοηθείας καὶ ὅταν δὲν ἠδύναντο πλέον

Ν. Γκινοπούλου, Ἱστορία Νεωτ. Ἑλληνισμοῦ, 9

νὰ ὑποφέρουν, ἀπεφάσισαν νὰ διασχίσουν κατὰ τὴν νύκτα μὲ τὰ ξίφη των τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ ὑπάγουν εἰς τὸν Πλάτανον, ὅπου ἦτο ὁ Καραϊσκάκης καὶ οἱ ἄλλοι ὄπλαρχηγοί. Τοὺς εἰδοποίησαν μάλιστα νὰ ἐπιτεθοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὰ νῶτα κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Ὡς κατάλληλον δὲ νύκτα διὰ τὴν ἔξοδον ἐνόμισαν τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου 1826.

2. Ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου. Κατὰ κακὴν τύχην τὸ σχέδιον τῆς ἔξοδου ἐπροδόθη εἰς τὸν Ἰμπραὶμ ὑπὸ τινος Βουλγάρου προδότου, ὁ ὁποῖος ἠϋτομόλησε εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον. Καὶ τότε ὁ Ἰμπραὶμ ἔλαβε τὰ μέτρα του. Ἀλλὰ καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἔτυχε τότε νὰ εἶναι ἄρρωστος· οἱ δὲ ἄλλοι ὄπλαρχηγοὶ δὲν ἐτόλμων μόνοι των νὰ κάμουν τίποτε. Μόνον ὁ Κώστας Μπότσαρης κατέβη εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μεσολογγίου ὀλίγον πρὶν βασιλεύσῃ ὁ ἥλιος· ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν κατεδίωξαν 2000 Ἀλβανοί. Τοιοῦτοτρόπως ὅταν ἔφθασε ἡ ὠρισμένη νύκτα, οἱ Μεσολογγῖται διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα, τὸ ἓν μὲ τὸν Νότην Μπότσαρη, τὸ ἄλλο μὲ τὸν Κίτσον Τζαβέλλα, καὶ τὸ τρίτον μὲ τὸν Μακρῆν, ὤρμησαν ἐμπρὸς μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας. Οἱ πρῶτοι, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον ἦσαν πολεμισταί. Ἡ ὀρμή των ἦτο τρομερά. Οἱ ἐχθροὶ ὅμως, οἱ ὁποῖοι ἐπερίμενον, ὤρμησαν ἐπάνω των μὲ λύσσαν. Φοβερὰ σύγχυσις καὶ ταραχὴ ἐπηκολούθησε τότε. Καὶ ὅμως οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ διέσχίζον τὰς ἐχθρικὰς γραμμὰς μὲ ἀκράτητον ὀρμήν, ὡσὰν θύελλα τρομερῆ, ἡ ὁποία παρασύρει ὅ,τι εὕρισκε ἐμπρὸς της. Ἀλλὰ

εἰς τὸ μέσον τῆς ταραχῆς ἐκείνης ἀκούεται ἔξαφνα-
 ἄγνωστον ἀπὸ ποῦ - ἢ καταραμένη κραυγή: «πίσω!
 πίσω!» Τί ἔγινε τότε εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ.
 Ἄλλοι ἐπροχώρησαν ἔμπρὸς καὶ ἀφοῦ διέσχισαν τὰς
 τάξεις τῶν ἐχθρῶν, ἔπεσαν εἰς τὴν πρώτην ἐνέδραν
 καὶ ἔπειτα εἰς τὴν δευτέραν, αἱ ὁποῖαι τοὺς ἐδεκάτι-
 σαν. Μόνον 1800 ἐσώθησαν καὶ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἄμ-
 φισσαν, ἀλλὰ εἰς ἐλεεινὴν καὶ ἀξιοδάκρυτον κατά-
 στασιν. Ἄλλοι πάλιν νομίσαντες τὸ «πίσω» ἐκείνο
 ὡς διαταγὴν ὑποχωρήσεως, ἀμέσως ἐστράφησαν ὀ-
 πίσω καὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλὰ μαζὶ μὲ αὐτοὺς
 εἰσῆλθον καὶ τὰ ἄγρια στίφη τῶν ἐχθρῶν, τὰ ὁποῖα
 ἤρχισαν νὰ σφάζουν, νὰ λεηλατοῦν, νὰ αἰχμαλωτί-
 ζουν. Πυροβολισμοί, φωναὶ καὶ θρῆνοι καὶ κρότοι
 ἠκούοντο καθ' ὅλην τὴν φοβερὰν ἐκείνην νύκτα. Κάθε
 τόπος ἐγένετο μάρτυς ἐνὸς ἡρωϊσμοῦ, κάθε γωνία
 ἐγίνετο σκηνὴ ἐνὸς αἱματηροῦ δράματος... Ὅλοι ἐπώ-
 λησαν ἀκριβὰ τὴν ζωὴν των. Εἰς γέρων τραυματίας
 ἐδῶ βάζει φωτιὰ εἰς τὴν πυρίτιδα καὶ ἀνατινάσσει
 εἰς τὸν ἀέρα τὸν προμαχῶνα τοῦ Μπότσαρη* ἄλλος
 γέρων ἐκεῖ, ὁ μάρτυς τῆς ἐλευθερίας Χ ρ ῆ σ τ ο ς
 Κ α ψ ἄ λ η ς, κλεισμένος εἰς ἓν φυσεκοποιεῖον μὲ 1800
 γυναικας παιδιὰ καὶ γέροντας, ὅταν εἰσῆλθον οἱ Τοῦρ-
 κοὶ διὰ νὰ εὔρουν λάφυρα, βάζει φωτιὰ εἰς τὴν πυ-
 ριτιδαποθήκην καὶ ἀνατινάσσεται εἰς τὸν ἀέρα μὲ
 2000 ἐχθρούς...

Ὅταν ἐξημέρωσε - καλύτερα νὰ μὴν εἶχε ξημερώ-
 σει - ἢ 11 Ἀπριλίου, τὸ Μεσολόγγι δὲν ὑπῆρχε πλέον.
 Ἦτο εἰς σωρὸς μόνον ἀπὸ στάκτην καὶ ἐρείπια μαῦ-

ρα, τὸ ὁποῖο ἐκόπνιζον... Χιλιάδες πτώματα ἦσαν σπαρμένο κάτω, μωτωμένο, καμένα, παραμορφωμένα. Τὸ Μεσολόγγι ἔπεσε διὰ τὴν ἐξεγείρη τὴν συγκίνησιν καὶ τὸν θαυμασμὸν ἔλου τοῦ κόσμου· ἔπεσε διὰ τὴν δόση νέων λάμπων εἰς τὸν ὄγκον - καὶ εἰς τὴν Ἱστορίαν τοῦ κόσμου ἓνα μοναδικὸν παράδειγμα ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀφθάστου φιλοπατρίας. Τὸ Μεσολόγγι πίπτει ἐκέρδιζε τὴν δάφνην τῆς Δόξης καὶ τῆς Ἀθανασίας τὸν φωτοστέφανον...

2ον.

Ο ἸΜΠΡΑΪΜ Εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ Ὁ Κιουταχὴς εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα

1. Ἐρήμωστος τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τοῦ Ἰμπραΐμ. Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου, ὁ Ἰμπραΐμ ἐπέστρεψε εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ προσεπάθησε νὰ τὴν ὑποτάξῃ, λεηλατῶν αὐτὴν καὶ σφάζων τοὺς κατοίκους. Τότε νέο ἀνεμοζόλη ἐξέσπασε ἐπάνω εἰς τὴν Πελοπόννησον. Διέτρεξε λοιπὸν ὁ Ἰμπραΐμ πρῶτον τὴν Ἀχαΐαν, κατόπιν τὴν Ἀρκαδίαν, ἔπειτα τὴν ἄλλην Πελοπόννησον. Τέλος δὲ κατέβη εἰς τὰς Καλάμας καὶ ἠθέλησε νὰ ὑποτάξῃ τὴν Μάνην. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐνίκηθη δύο φορές ἀπὸ τοὺς Μανιάτας, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ ἐκστρατεία τοῦ ἐναντίου τῆς Μάνης. Ἀπὸ τότε ὅμως ἤρχισε νὰ περιτρέχῃ τὴν Πελοπόννησον καὶ νὰ σπεῖρῃ πανταχοῦ, ὅπου διήρχετο, τὴν ἐρήμωσιν καὶ τὴν σφαγὴν. «Σὰν νὰ πέρασε ὁ Ἰμπραΐμ», λέγουσιν ἀκόμη καὶ τώρα διὰ κάθε

τρομερὸν καταστροφὴν. Μὲ ἔλο αὐτὰ ὁ Ἰμπραΐμ, ἐπειδὴ ἔβλεπε ἔτι οὔτε μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἑλληνας, μετεχειρίσθη τὸν δόλον καὶ τὴν ὑποκρισίαν, διὰ νὰ τοὺς κάμῃ νὰ προσκυνήσουν. Ἄλλ' ἀπὸ τὸν φοβερὸν αὐτὸν κίνδυνον ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα ἡ φρόνησις καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε μὲ τὰς συμβουλάς καὶ ἄλλοτε μὲ τὰς ἀπειλάς, κατώρθωσε νὰ τοὺς δώσῃ θάρρος, διὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας. Ὅταν λοιπὸν ἀπέτυχε ὁ Ἰμπραΐμ νὰ ὑποτάξῃ τοὺς Ἑλληνας καὶ μὲ τὰ μέσ' αὐτὰ, ἔβαλε πάλιν εἰς ἐνέργειαν τὴν σφαγὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν.

2. Ἐκστρατεία τοῦ Κιουταχῆ ἔναντίον τῶν Ἀθηναίων. Ὁ σύντροφος τοῦ Ἰμπραΐμ Κιουταχῆς, μετὰ τὴν ὄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἔτρεξε νὰ ὑποτάξῃ καὶ τὴν ὑπόλοιπον Δυτικὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἔταν τὸ κατώρθωσε, ἔσπευσε ἔναντίον τῆς Ἀνατολικῆς. Τὸν Ἰούλιον λοιπὸν τοῦ ἰδίου ἔτους, δηλαδὴ τοῦ 1826, ὡδηγῶν 10.000 ἄνδρας καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν, ἐξεστράτευσε ἔναντίον τῶν Ἀθηναίων καὶ τὰς ἐκυρίευσε. Μετὰ ταῦτα δὲ ἐπολιόρκησε τὴν Ἀκρόπολιν, τὴν ὁποίαν ἐφρούρει ὁ Γκούρας μὲ 1400 ἄνδρας καὶ ἤρχισε νὰ κάμνῃ συχνὰ ἐπιθέσεις κατ' αὐτῆς. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις καὶ δι' αὐτὸ ἔφεραν πολλὰς φορές εἰς δύσκολον θέσιν τὸν Κιουταχῆν. Κατὰ τὰ τέλη ὅμως Νοεμβρίου, ἡ κατάστασις τῶν πολιορκουμένων εἶχε καταντήσῃ ἔνυπόφορος καὶ ὀπελπιστικὴ. Διότι οὔτε τροφὰς εἶχον πλὸν, οὔτε πυρίτιδα. Ἀλλὰ τοὺς ἔσωσε

κατὰ τὴν περίστασιν αὐτὴν ὁ φιλέλληνας Γάλλος συνταγματάρχης Φαβιέρως. Αὐτὸς δηλαδή, ἀφοῦ ἔλαβε 650 ἄνδρας καὶ ἀφοῦ ἔδωσε εἰς τὸν καθένα ἀπὸ ἓνα σάκκον πυρίτιδος, κατὰ τὰ μεσάνυκτα τῆς 1ης Δεκεμβρίου τοῦ ἰδίου ἔτους, κατάρθωσε νὰ διασχίση τὰς τάξεις τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν...

3ον.

ΑΝΔΡΑΓΑΘΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

1. Ὁ Καραϊσκάκης ἀρχιστράτηγος. Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἡ Ἐπανάστασις εἶχε σβῆσει εἰς ὄλην σχεδὸν τὴν στερεὰν Ἑλλάδα. Μόνον τὴν Ἀκρόπολιν κατεῖχον ἀκόμη οἱ Ἕλληνες, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐπολιόρκει ὁ Κιουταχῆς, Τιουτοτρόπως ἐκινδύνευε καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, Ἀπελπισία καὶ φόβος εἶχε καταλάβει ὅλους τοὺς Ἕληνας δι' αὐτὸ ἢ τότε Κυβέρνησις διὰ νὰ δώσῃ νέαν ζωὴν εἰς τὸν ἀγῶνα, διώρισε ἀρχιστράτηγον τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον Καραϊσκάκην. Εἰς αὐτὸν δὲ τῶρα ἐστηρίζοντο ὅλαι αἱ ἐλπίδες τοῦ Ἔθνους... Ὁ Καραϊσκάκης ἐγεννήθη εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀρτης, τὴν Σκουληκαριάν. Ἦτο δὲ κοντὸς καὶ ἀσθενικός, ἀλλὰ ζωηρὸς καὶ ριψοκίνδυνος, μὲ μάτια ζωηρὰ καὶ ἔξυπνα. Πρὸ πάντων δὲ εἶχε ἀπὸ τὴν φύσιν ἔξοχον στρατηγικὴν εὐφυΐαν. Ὁ Καραϊσκάκης πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως εἶχε ἀκολουθήσει τὸν περίφημον θαλασσομάχον Κατσώνην. Ἐπειτα ἐπῆγε καὶ ἔγινε σωματοφύλαξ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Ἀλλὰ ὅταν ἦρχισε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις, ὁ Καραϊσκάκης ὕψωσε τὴν ἐπαναστατικὴν σημαίαν εἰς τὰ Τζουμέρκα τῆς Ἠπείρου καὶ ἀπὸ τότε ἦρχισε τοὺς

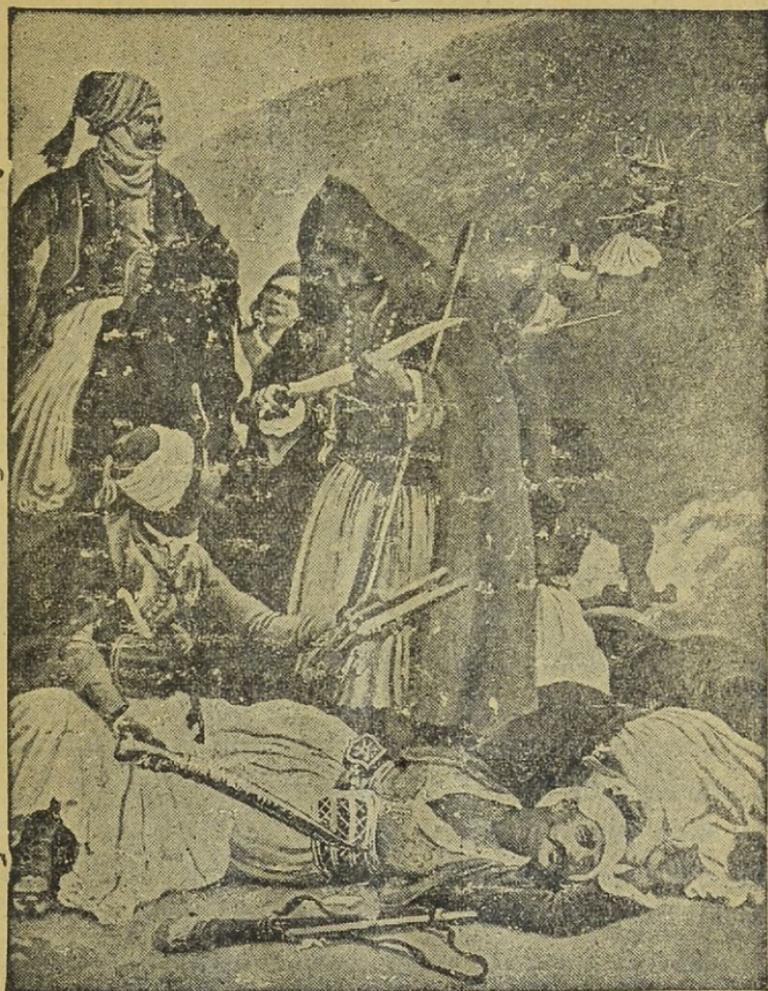

Καραϊσκάκης.

ἡρωϊκοὺς ἀγῶνάς του κατὰ τῶν Τούρκων. Κατ' ἀρχὰς δὲν εἶχε δεῖξει καλὴν διαγωγὴν, διότι δὲν εἶχεν ἐνοή-

σει τὴν μεγάλην σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ Ἐπανástασις. Βραδύτερον ὅμως ἐξύπνησαν ἐντός του αἱ μεγάλοι καὶ πατριωτικαὶ σκέψεις, αἱ ὁποῖαι τὸν μετέβαλον καὶ τὸν ἔκαμαν ἄλλον ἄνθρωπον. Τώρα λοιπόν, ὅτε ἐκινδύνευεν ἡ Ἐπανástασις, τὰ μάτια καὶ αἱ ἐλπίδες ὄλων ἐστράφησαν εἰς τὸν Καραϊσκάκη· καὶ δι' αὐτὸ ἡ Κυβέρνησις τὸν διώρισε ἀρχιστράτηγον. Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἦτο τότε ὁ Ἄνδρῆας Ζαΐμης, εἰς ἀπὸ τοὺς πρώτους προεστῶτας τῆς Πελοποννήσου, ὁ ὁποῖος εἶχε προσωπικὴν ἐχθραν μὲ τὸν Καραϊσκάκη. Ἐν τούτοις χάριν τῆς Πατρίδος ἐδέχθη νὰ τὸν διορίσῃ, ἀφοῦ μάλιστα εἶπε: «ἄς σωθῆ ἡ Πατρίς μου, κι ἄς ὑψωθῆ ὁ ἐχθρὸς μου!». Ὅταν δὲ ὁ Καραϊσκάκης κατέβη κατὰ τὸν διορισμὸν τοῦ εἰς τὸ Ναύπλιον, διὰ νὰ λάβῃ διαταγὰς ἀπὸ τὴν Κυβέρνησιν, ὁ Ζαΐμης λησμονῶν κάθε ἐχθραν, τὸν ἀγκάλιασε καὶ τοῦ εἶπε: «συμπολίτα, ἄς λησμονήσωμεν τὰς ἐχθρας μας κι ἄς φροντίσωμεν νὰ σώσωμεν τὴν Πατρίδα». Ὅμοια λόγια εἶχεν εἶπη καὶ ἄλλοτε εἰς τὰ παλαιὰ χρόνια ὁ Ἀριστείδης πρὸς τὸν Θεμιστοκλέα, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας.

2. Πανωλεθρία τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἀράχωβαν. Ὁ Καραϊσκάκης, ἀφοῦ συνήθροισε 4000 ἄνδρας, ἔφυγε ἀπὸ τὸ Ναύπλιον καὶ ἦλθεν εἰς τὴν Ἐλευσίνα, ὅπου εὕρισκετο καὶ ἄλλο Ἑλληνικὸν στράτευμα. Ἐπειτα προχωρήσας κατέλαβε τὸ Χαϊδάρη, χωρίον ἀπέχον μίαν ὥραν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐκεῖ δέ, ἀφοῦ ἔκαμε τὴν πρώτην μάχην μὲ τὸν Κιουταχῆν, τὸν ἐνίκησε καὶ τὸν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἐ-

Νίκη εις τὴν Ἀράχωβα.

πειτα ὅμως ὁ Κιουταχῆς ὀρμήσας κατ' αὐτοῦ μὲ περισσότεράς δυνάμεις, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἐλευσίνα. Ἄλλ' ἀπὸ τότε καὶ ὁ Καραϊσκάκης ἤρθε νὰ τὸν ἐνοχλῇ μὲ κάθε τρόπον καὶ νὰ τὸ

βλάβητὴ μὲ κάθε μέσον. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπειδὴ ἔβλεπε ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἦσαν τακτικὸς στρατός, διὰ νὰ κάμῃ ἐπιθέσεις καὶ οὕτω λύσῃ τὴν πολιορκίαν, τοῦ ἦλθε εἰς τὸν νοῦν ἐν' ἑξοχὸν στρατηγικὸν σχέδιον. Ἐσκέφθη δηλαδὴ νὰ κόψῃ κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ μὲ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ ἡμπορῇ νὰ λαμβάνῃ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Εὐβοίαν. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ὑπελόγιζε, ὅτι ὁ Κιουταχῆς θὰ ἦναγκάζετο νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Δι' αὐτὸ ἔστειλε ἐμπρὸς τὸν Κωλέττην, διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀταλάντην, ἀλλ' αὐτὸς ἐνίκηθη ἀπὸ τὸν Μουσταφάμπην καὶ ἦναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, χωρὶς νὰ κάμῃ τίποτε. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν νίκην αὐτὴν ὁ Μουσταφάμπης ἔσπευσε νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀμφισσαν, διὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν κλεισμένοι εἰς τὸ φρούριόν της. Τότε ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὸ Δίστομον, ἀποστέλλει κατ' αὐτοῦ τὸν Γαρδικιώτην Γριβαν καὶ τὸν Γεώργιον Βάγιαν ἵνα ἀνακόψουν τὴν πορείαν αὐτοῦ. Ἀλλὰ μόλις οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀράχωβαν, ἐπέρχεται κατ' αὐτῶν ὁ Μουσταφάμπης μὲ 2500 Τουρκαλφανούς. Οἱ Ἕλληνες ἀνθίστανται γενναίως. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως καταφθάσας ὁ Καραϊσκάκης, τὸν περικυκλᾷ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη. Οἱ Τούρκοι τότε περιῆλθον εἰς φοβερὰν θέσιν. Ὑπέφερον ὀπὸ τὴν πείναν καὶ ἀπὸ τὸ ψῦχος, πολλοὶ δὲ ἀπέθνησκον. Καὶ ἐπειδὴ καμμίσι ἔλπις δὲν ὑπῆρχε πλέον διὰ νὰ σωθοῦν, ὅσοι ἔζησαν ἀπεφάσισαν νὰ

φύγουν τὴν νύκτα τῆς 21 Νοεμβρίου. Ἄλλ' οἱ Ἕλληνες οἱ ὅποιοι τὸ εἶχον ἐννοήσει, ὄρμουν ἐπάνω τους μὲ τὰ ξίφη εἰς τὰς χεῖρας καὶ τοὺς κατακόπτουν. Ἀπὸ τοὺς 2000 μόνις 300 ἐσώθησαν - ἀλλὰ κι αὐτοὶ εἰς ἐλεινήν κατάστασιν. Ἐφονεύθη δὲ ἀκόμη κι αὐτὸς ὁ Μουσταφάμπεης! Ἡ λαμπρὰ αὐτὴ νίκη τοῦ Καραϊσκάκη ἔδωσε μέγα θάρρος εἰς τοὺς Ἕλληνας. Πανταχοῦ ἐψάλησαν δοξολογίαι καὶ ἡ Ἐπανάστασις ἀνέζησε καὶ πάλιν. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης κατώρθωσε μετ' ὀλίγον νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ ὅλα σχεδὸν τὰ μέρη τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Καὶ δι' αὐτὸ πολὺ δικάως ἔθεωρεῖτο καὶ ἐτιμᾶτο ὡς ἐλευθερωτὴς αὐτῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

ΕΒΔΟΜΟΝ ΟΓΔΩΟΝ ΚΑὶ ΕΝΑΤΟΝ ΕΤΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ (1827 1828 1829)

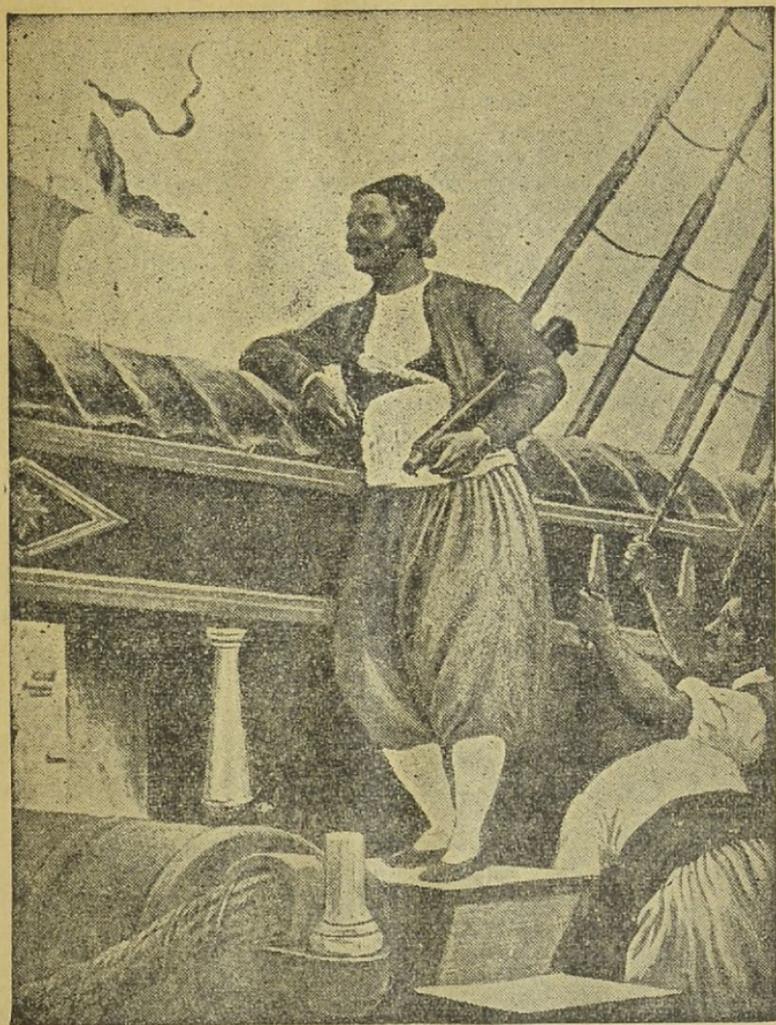
Ιον.

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΑΓΩΝΕΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ ΕΝΑΝΤΙΩΝ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ.

1. Νίκη τοῦ Καραϊσκάκη εἰς τὸ Κερατσίνι. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1882 ἡ Ἀκρόπολις ἐκινδύνευε ἐκ τῆς ἐλλείψεως τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων, νὰ παραδοθῆ. Ἄν δὲ ἡ Ἀκρόπολις παρεδίδετο καὶ ὅλη ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἤλευθέρωθη ἀπὸ τὸν Καραϊσκάκην, θὰ ἐπιπτε καὶ πάλιν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Τότε ἡ Κυβέρνησις ἤναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὸν Καραϊσκάκην νὰ ἐπιστρέψῃ

εἰς τὴν Ἀττικὴν. Ὁ Καραϊσκάκης πράγματι ἦλθε εἰς τὴν Ἐλευσίνα καὶ ἔπειτα διηυθύνθη εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ μὲ 1000 ἄνδρας κατέλαβε τὸ Κερατσίνι. Ἐκεῖ ὅμως, πρὶν ὀχυρωθῆ καλῶς, ὤρμησε κατ' αὐτοῦ πολὺς Τουρκικὸς στρατός· ὁ Καραϊσκάκης τότε μὲ τὴν ἀνδρείαν του κατώρθωσε νὰ τὸν ἀπωθήσῃ. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ ἴδιος ὁ Κιουταχῆς ὀδηγῶν 3000 ἄνδρας πεζοὺς, 400 ἵππεις, καὶ 6 κανόνια, ὤρμησε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ φονικὴν μάχην, ἣ ὁποία διήρκεσε πολλὰς ὥρας, ὁ Κιουταχῆς ἐνίκηθη καὶ ἐτράπη εἰς αἰσχρὰν φυγὴν... Ἡ περίφημος αὐτὴ νίκη τοῦ Καραϊσκάκη ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐπολλαπλασίασε τὰς ἐλπίδας των. Δι' αὐτὸ ἐντὸς ὀλίγου συνεκεντρώθησαν ὀλόγουρά του 12.000 ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἐστράτοπέδευσάν εἰς τὸ Φάληρον. Ἀλλ' εἰς τὸ μεταξὺ ἡ Τετάρτη Ἐθνικὴ Συνέλευσις διώρισε ἀρχηγὸν ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς ξηρᾶς τὸν Ἄγγλον Τζὼρτζ καὶ ναύαρχον ὅλων τῶν δυνάμεων τῆς θαλάσσης τὸν λόρδον Κόχραν, περίφημον καὶ γνωστὸν καὶ ἀπὸ ἄλλους πολέμους. Ὁ Μιαούλης τότε, χωρὶς καμμίαν δυσἀρέσκειαν, ἔγινε εἰς ἀπλοῦς πλοίαρχος διὰ τὸ συμφέρον τῆς Πατρίδος. Ἐπειτα δὲ ἡ Συνέλευσις ἐψήφισε ὡς Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰ. Καποδίστριαν, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ τὴν Κέρκυραν καὶ εἶχε χρηματίσει Ὑπουργὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας.

2. Θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη. Ὁ Καραϊσκάκης ἐπέμενε εἰς τὸ ἀρχικόν του σχέδον· ἤθελε δηλαδὴ νὰ κόψῃ κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Κιουταχῆ μὲ

Ἄνδρας Μιαούλης.

τὴν Θεσσαλίαν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐμποδίζων αὐτὸν νὰ λαμβάνη ἀπὸ ἐκεῖ τροφάς καὶ πολεμοφόδια, τὸν ἀναγκάσῃ νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἄλλὰ τὸ σχέδιον τοῦ δὲν ἔγινε δεκτόν. Ἐγινε δεκτὴ ἡ γνώμη τοῦ ναυάρχου Κόχραν, ὁ ὁποῖος ἤθελε νὰ γίνῃ γενικὴ ἐπίθεσις τὴν 23 Ἀπριλίου. Δι' αὐτὸ κάθε συμπλοκὴ εἶχε ἀπαγορευθῆ, προτοῦ ἔλθῃ ἡ ἡμέρα διὰ τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν. Ἀλλὰ τὴν 22 Ἀπριλίου μερικοὶ Κρητικοὶ καὶ Ὑδραῖοι συνεπλάκησαν μὲ τοὺς Τούρκους. Ὁ Καραϊσκάκης, ὁ ὁποῖος ἔκειτο κλινήρης τὴν ἡμέραν ἐκείνην μὲ δυνατὸν πυρετόν, ἐταράχθη ἀπὸ τοὺς πυροβολισμοὺς καὶ ἐσηκώθη νὰ ἴδῃ τί συνέβαινε. Ὅταν ὅμως εἶδε τοὺς Ἕλληνας καταδιωκομένους ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἵππευσεν ἀμέσως καὶ ὤρμησεν ἀκράτητος ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν. Οἱ Τοῦρκοι τότε ἐτράπησαν εἰς φυγὴν· ἀλλ' ἐνῶ ὁ Καραϊσκάκης ἐπέστρεφε εἰς τὴν σκηνὴν του, εἰς Τοῦρκος κρυμμένος ἐντὸς χάνδακος τὸν ἐπυροβόλησεν καὶ τὸν ἐπλήγωσεν εἰς τὴν κοιλίαν. Ἡ πληγὴ ἦτο θανατηφόρος, ἀλλὰ ὁ γενναῖος ἀνὴρ κατῴρθωσεν ν' ἀναβῆ ἑπάνω εἰς τὸν ἵππον του καὶ νὰ φθάσῃ πάλιν εἰς τὴν σκηνὴν του. Ἐκεῖ ἡ κατάστασις του ἐχειροτέρευε καὶ τότε οἱ σύντροφοὶ του τὸν μετέφερον εἰς τὸ πλοῖον τοῦ Τζώρτζ· ἀλλὰ κατὰ τὴν νύκτα τῆς 22 Ἀπριλίου τοῦ 1827 ἀπέθανε ὁ μεγαλύτερος ἦρως καὶ στρατηγὸς τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος Καραϊσκάκης. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἐτάφη εἰς τὴν Σαλαμίνα μὲ μεγάλας τιμὰς. Ὁ θάνατος τοῦ Καραϊσκάκη ἦτο μεγάλη συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα (Λόγοι τῶν Τούρκων διὰ τὸν Καραϊσκάκην) καὶ ἐν φοβερὸν κτύπημα διὰ τὴν Ἐπανάστασιν, τοῦ ὁποῖου τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἄργησαν νὰ φανοῦν.

3. Καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ

Φάληρον. Ὁ ἀρχιστράτηγος Τζώρτζ, ἐξ αἰτίας τοῦ θανάτου τοῦ Καραϊσάκη, ἀνέβαλε διὰ μίαν ἡμέραν τὴν ἐπίθεσιν· ὠρισε δηλαδή νὰ γίνῃ τὴν 24 Ἀπριλίου. Τὴν νύκτα λοιπὸν ἐξῆλθον ἀπὸ τὰ πλοῖα 3000 Ἕλληνες· ἀλλ' ὅταν τὰ μεσάνυκτα ἐξῆλθον εἰς τὸ Φάληρον, δὲν εἶχον καμμίαν τάξιν καὶ κανὲν σχέδιον. Ἐβάδιζον δὲ τόσον ἀτάκτως, ὥστε ἐν μέρος τῶν Ἑλλήνων ἦτο πλησίον τῆς Ἀκροπόλεως, ἄλλοι ὀπισω καὶ ἄλλοι εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Φαλήρου! Πρὸς τούτοις ἦσαν καὶ ἄνευ ἀρχηγοῦ. Ὁ ἀρχηγὸς ἔμενε εἰς τὰ πλοῖα! Ὁ Κιουταχῆς τοὺς παρηκολούθει καὶ παρετήρει τί θὰ κάμουν οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ εἰς τὸ Κερασίφι. Ὅταν εἶδε, ὅτι αὐτοὶ δὲν ἐκινήθησαν καὶ ἐνόησε, ὅτι ἡ ἀταξία ἐκείνη δὲν ἦτο σχέδιον στρατηγικόν, ὠρμησε κατ' ἐπάνω των μὲ ὄλον του τὸ στράτευμα. Οἱ Ἕλληνες τότε διεσκορπίσθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τῆς θαλάσσης. Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Ἕλληνες ἔπαθον τρομερὰν καταστροφὴν- καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν δὲν εἶχον πάθει ποτὲ εἰς ὅλην τὴν Ἐπανάστασιν...! Ἡ πεδιάς ὅλη ἐστρώθη ἀπὸ πτώματα! Περισσότεροι τῶν 1500 ἀνδρῶν ἐφονεύθησαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πολλοὶ ὀπλαρχηγοί. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν καταστροφὴν αὐτὴν ὁ ἄλλος στρατὸς τῶν Ἑλλήνων διελύθη· οἱ δὲ κατέχοντες τὴν Ἀκρόπολιν παρέδωσαν αὐτὴν εἰς τὸν Κιουταχῆν, μὲ τὴν συμφωνίαν νὰ φύγουν ἐλεύθεροι μὲ τὰ ὄπλα των καὶ τὰ πράγματά των. Ἐπειτα δὲ ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς

Ἀκροπόλεως ἢ ἑπανάστασις ἔσβησε εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα καὶ ὀλόκληρος ὑπετάχθη καὶ πόλιν εἰς τοὺς Τούρκους.

2ον.

ΕΠΕΜΒΑΣΙΣ ΤΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ

1. Ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων. Κατ' ἀρχὰς ἡ Ἑλληνικὴ ἑπανάστασις δυσηρέστησε τὰς Κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης· διότι τὴν Εὐρώπην τότε ἐκυβέρνηον βασιλεῖς καὶ διπλωμάται ἀπολυταρχικοί, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελον νὰ δώσουν κανὲν προνόμιον καὶ καμμίαν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς λαοὺς. Ἐνόμισαν λοιπόν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ἑπανάστασις θὰ ἐγένετο παράδειγμα καὶ θὰ ἐξήγειρε τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης, οἱ ὅποιοι ἐστέναζον ὑπὸ τὴν δουλείαν ἢ τὴν ἀπολυταρχίαν. Δι' αὐτὸ προσεπάθουν μὲ κάθε τρόπον νὰ τὴν σβήσουν. Ἀλλ' οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων, αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ἀγριότητες τῶν Τούρκων, ἡ ἡρωϊκὴ πτώσις τοῦ Μεσολογγίου, ἐκίνησαν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν συμπάθειαν ὅλου τοῦ κόσμου. Καὶ πρώτη ἡ Ρωσσία προσεπάθησε νὰ περιορίσῃ τοὺς Τούρκους. Ἀλλ' ἡ Αὐστρία, ἡ ἑποῖσα ἐμσει κάθε ἐλευθερίαν, συνεκρότει ὅσον ἰδύνατο τὴν Ρωσσίαν καὶ προσεπάθει νὰ δώσῃ καιρὸν εἰς τὴν Τουρκίαν νὰ καταπνίξῃ τὴν ἑπανάστασιν. Ἀλλ' ἐμετ' ὀλίγον ἔγινε πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας ὁ φιλέλλητι Κάνιγκ, ἐπότε ἡ Ἀγγλικὴ πολιτικὴ ἐτάχθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Τότε ὁ Κάνιγκ, μαζί με τὴν Ρωσσίαν, προσ-

επάθησε νὰ πείσῃ τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν νὰ δώσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὰς Δυνάμεις νὰ κανονίσουν τὰ πράγματα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Σουλτᾶνος, ὅχι μόνον δὲν τοὺς ἤκουσε, ἀλλὰ καὶ διέταξε τοὺς στρατηγούς του νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν πόλεμον μὲ μεγαλυτέραν ὀρμὴν καὶ ἐπιμονήν, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Ἀγγλία ὑπέγραψαν ἐν Πετρούπολει τὸν Μάρτιον τοῦ 1826 πρωτόκολλον, διὰ τοῦ ὁποίου συνεφώνουν νὰ ζητήσουν καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη νὰ καταπαύσουν τὸν πόλεμον. Τὸ πρωτόκολλον αὐτὸ τὸ παρεδέχθη κατόπιν καὶ ἡ Γαλλία καὶ τοιουτοτρόπως τὸν Ἰούλιον τοῦ 1827 ἔγινε νέα συνθήκη ἀπὸ τὰς τρεῖς Δυνάμεις. Τότε κάθε μία ἀπὸ τὰς Δυνάμεις αὐτὰς ἔστειλε εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὕδατα ἀπὸ μίαν μοῖραν στόλου. Τὰς διέταξαν δέ, ἀφοῦ ἐνωθοῦν, ν' ἀναγκάσουν τὸν αἰμοβόρον Ἰμπραῖμ νὰ σταματήσῃ τὰς ἐχθροπραξίας. Ὁ Ἀγγλικὸς στόλος ναύαρχον εἶχε τὸν Κοδριγκτῶνα, ὁ Γαλλικὸς τὸν Δεριγνύ καὶ ὁ Ρωσικὸς τὸν Χέϋδεν. Ὁ Κοδριγκτῶν ἦτο ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς ἄλλους δύο κατὰ τὸν βαθμόν.

2. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου. Οἱ τρεῖς λοιπὸν οὔτοι ναύαρχοι, ἀφοῦ ἤνωσαν τοὺς στόλους των, ἐπλευσαν εἰς τὴν Πύλον, εἰς τὸν λιμένα τῆς ὁποίας εἶχε ἀγκυροβολήσει ὁ Τουρκοαιγυπτιακὸς στόλος. Ἐκεῖ δὲ ἔκαμαν γνωστὴν εἰς τὸν Ἰμπραῖμ τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων. Ὁ Ἰμπραῖμ ὅμως δὲν ἔδωσε προσοχὴν εἰς τὴν ἀπόφασιν των. Δι' αὐτὸ οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων εἰσῆλθον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Ναυαρίνου, διὰ νὰ ἐκδιώξουν τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸν στόλον. Ἀλλὰ μὲ ἐκπληξίν των οἱ ναύαρχοι τὸν εὔρον παρα-
N. Γκινοπούλου, Ἱστορία Νεω . Ἑλληνισμοῦ.

τεταγμένον εἰς μάχην, ὁ δὲ ναύαρχός του μάλιστα διέταξε τὸν Κοδριγκτῶνα νὰ ἐξέλθῃ ἀμέσως ἀπὸ τὸν λιμένα! Ὁ Κοδριγκτῶν ὅμως ἀπήντησε μὲ ὑπερηφάνειαν: «ἐγὼ ἦλθον ἐδῶ νὰ δώσω καὶ ὄχι νὰ λάβω διαταγὰς!» Τότε οἱ Τοῦρκοι ἐπυροβόλησαν μίαν βάρκαν Ἀγγλικήν καὶ ἐφόνευσαν ἕναν ἀξιωματικὸν καὶ 5 ναύτας· ἔπειτα ἐπυροβόλησαν ἄλλην βάρκαν καὶ τελευταίως τὴν ἰδίαν Ἀγγλικήν ναυαρχίδα. Ὁ Κοδριγκτῶν τότε δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατηθῆ καὶ διέταξε: «Πῦρ!» Ἀμέσως τότε ἤρχισε εἰς φοβερὸς ἀγὼν, ὁποῖος διήρκεσε 4 ὀλοκλήρους ὥρας! Οἱ Τουρκοαιγύπτιοι ἔπαθον φοβερὰν καταστροφὴν. Ὅλα σχεδὸν τὰ πλοῖά των κατεστρέφησαν καὶ 6000 ἄνδρες ἐφονεύθησαν. Ὁ λιμὴν τοῦ Ναυαρίνου ἐγένετο ἀπὸ πτώματα, συντρίμματα καὶ ναυάγια... Εἰς ἱερὸς ἀγὼν ἐθριάμβευσεν...

Ἡ περίφημος αὐτὴ ναυμαχία, ἡ ὁποία ἐγένετο τὴν 8 Ὀκτωβρίου τοῦ 1827, ἔσωσε τὴν Ἑλλάδα εἰς μίαν κρίσιμον στιγμήν καὶ ἔθεσε τὸν θεμέλιον λίθον τῆς ἐλευθερίας μας!...

3ον.

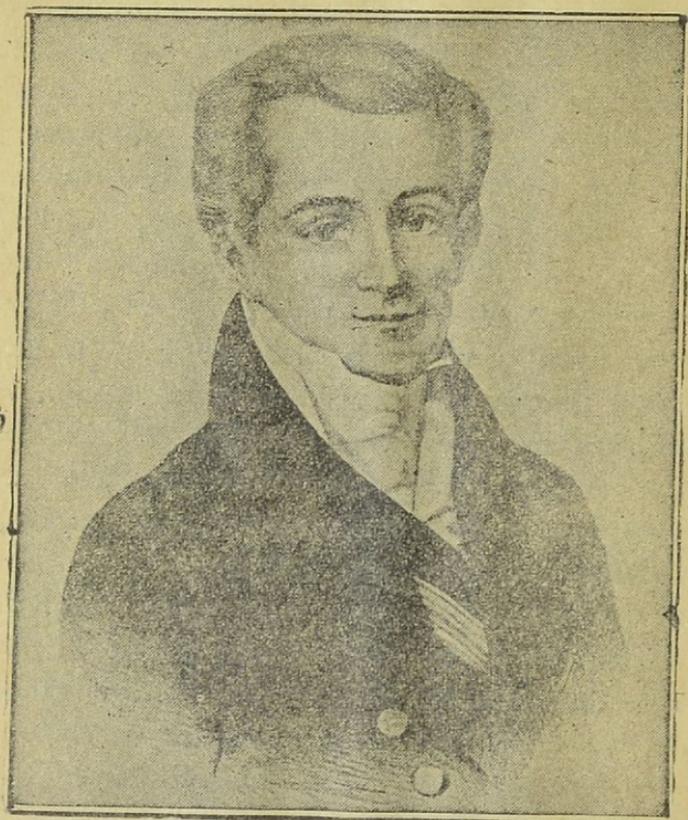
Ο ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

1. Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου. Ἡ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου εἶχε μεγάλα ἀποτελέσματα διὰ τὴν Ἑλλάδα· ἡ καταστροφὴ τοῦ Τουρκοαιγυπτιακοῦ στόλου ἐθύμωσε καὶ ἐφανάτισε τοὺς Τούρκους τόσο, ὥστε ἤρχισε νὰ δει-

κνύουν μεγάλην θρασύτητα εἰς τοὺς Εὐρωπαίους. Δι' αὐτὸ οἱ πρέσβεις τῶν Δυνάμεων ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ δὲ Ρωσία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ὁ Γρωσικὸς στρατὸς ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τότε ὁ Σουλτᾶνος ἠναγκάσθη νὰ ἀποσύρῃ τὸν περισσότερον στρατὸν τοῦ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ οἱ στόλοι τῶν Δυνάμεων ἀπέκλεισαν τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπέκοψαν κάθε συγκοινωνίαν τοῦ Ἰμπραῖμ μετὰ τὴν Αἴγυπτον, ἡ δὲ Γαλλία ἔστειλε εἰς τὴν Πελοπόννησον 16 χιλιάδας στρατὸν μετὰ τὸν στρατηγὸν Μαζζῶνα, ὁ ὅποιος ἐξηνάγκασε τὸν Ἰμπραῖμ νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐντροπιασμένος... Τώρα πλέον ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτο εὐκολωτέρα καὶ τὴν συνεπλήρωσε ὁ Καποδίστριας, τὸν ὁποῖον ἡ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Τροιζῆνος εἶχε ψηφίσει, καθὼς εἶδομεν, κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος.

2. Ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Καποδίστριας ἦτο τότε ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας· μόλις δὲ ἔμαθε ὅτι ἐξελέγη Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, παρήτησε χάριν τῆς πατρίδος τὴν λαμπρὰν τοῦ θέσιν καὶ τὴν 8 Ἰανουαρίου 1828 ἀπεβιβάσθη εἰς τὸ Ναύπλιον, ἔπου τὸν ὑπεδέχθησαν μετὰ χαρὰν καὶ ἐνθουσιασμέν. Διότι ὁ Καποδίστριας εἶχε μεγάλην ὑπέληψιν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅλοι τὸν ἐσέβοντο καὶ ἐπίστευον, ὅτι θὰ σώσῃ τὸν τόπον καὶ θὰ φέρῃ εἰς αὐτὸν τὴν ἰσχυρίαν καὶ τὴν ἑμόνοιαν. Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦ ἦτο πολὺ δύσκολον. Ὁ Καπο-

δίστριας εὔρε τὴν Ἑλλάδα ἠρημωμένην ἔπειτα ἀπὸ ὀκτῶ ἐτῶν πόλεμον. Ἡ γῆ εἶχε μείνει ἀκαλλιέργητος. Πτωχεία καὶ ἀναρχία ἐβασίλευε πανταχοῦ. Ἡ

Καποδίστριας.

Στερεὰ Ἑλλὰς κατεστραμμένη καὶ αὐτὴ, εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁ Καποδίστριας δὲν ἀπηλπίσθη. ἤρχισε τὸ ἔργον του μὲ θάρρος καὶ μὲ ζῆλον πατριωτικόν. Ἰδιαιτέρως,

ἐφρόντισε διὰ τὴν μὀρφωσιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος εὐ-
ρίσκετο εἰς μεγάλην ὀμάθειαν καὶ μὲ ἦθη ἐξηγριωμέ-
να. Ἰδρυσε πολλὰ δημοτικὰ σχολεῖα, διδασκαλεῖα καὶ
ὀρφανοτροφεῖα εἰς τὴν Αἴγιναν, σχολὴν στρατιωτι-
κὴν καὶ ναυτικὴν, καὶ γενικῶς καθετί, τὸ ὁποῖον ἦτο
χρήσιμον διὰ νὰ προαχθῆ τὸ ἔθνος καὶ νὰ κλείσουν
αἱ πληγαὶ τοῦ ἀπὸ τὸν πολυχρόνιον πόλεμον. Πρὸ
πάντων ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλη τὴν τάξιν καὶ τὴν ὑπα-
κοὴν εἰς τοὺς νόμους καὶ τὴν ἀρχήν: νὰ ενα ὅλοι οἱ
πολίται ἴσοι πρὸ τῶν νόμων.

3. Δ ο λ ο φ ο ν ἰ α τ ο ὕ Κ α π ο δ ἰ σ τ ρ ἰ ο υ. Ἄλλ' ἔνῳ ὁ καλὸς Κυβερνήτης εἰργάζετο μὲ ζῆλον διὰ τὴν
ἀνόρθωσιν τοῦ ἔθνους, οἱ Τούρκοι κατεῖχον ἀκόμη
τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἐξηκολούθουν τὸ καταστρε-
πτικὸν τῶν ἔργων. Δι' αὐτὸ ὁ Καποδίστριας παρήγ-
γειλε εἰς τὸν Τζῶρτζ, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο εἰς τὴν Δυ-
τικὴν Ἑλλάδα, νὰ φροντίσῃ νὰ τὴν ἐλευθερώσῃ ἀπὸ
τοὺς Τούρκους· εἰς δὲ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἔ-
στειλε τὸν Δημήτριον Ὑψηλάντην, μὲ ὀκτῶ χιλιάδας
στρατόν. Ὁ Τζῶρτζ τότε κατέλαβε τὴ Μεσολόγγι
καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Τούρκους ἐπὶ τὴν Δυτικὴν Ἑλ-
λάδα, ὁ δὲ Ὑψηλάντης ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἐπρο-
χώρησε εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα καὶ ἐνίκησε τοὺς
Τούρκους τὴν 12 Σεπτεμβρίου 1829 εἰς τὴν Πέτραν
τῆς Βοιωτίας - εἰς μίαν νίκην τελειωτικὴν, ἣ ὁποία
ἔδωκε τὴν ἐλευθερίον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.
Τοιοῦτοτρόπως ὁ Δημήτριος Ὑψηλάντης ἔδωκε λαμ-
πρὸν τέλος εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας, τὸν ὁποῖον
ὀκτῶ χρόνους πρότερον μ τὸσας ἐλπίδας καὶ τὸσας

ἀτυχίας εἶχε ἀρχίσει ὁ ἀδελφός του Ἀλέξανδρος εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν... Ὁ δὲ Καποδίστριας, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπέδόθη μὲ μεγαλυτέραν δραστηριότητα εἰς τὸ ἔργον του. Ἀλλ' ἡ αὐστηρά του διοίκησις καὶ πρὸ πάντων ὁ αὐταρχικός του χαρακτήρ, ἠνάγκασε πολλοὺς προκρίτους καὶ ὀπλαρχηγούς νὰ ἐξεγερθοῦν. Διὰ τοῦτο ὁ Καποδίστριας εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ τιμωρήσῃ μερικοὺς ἐξ αὐτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸν Π ε τ ρ ὀ μ π ε η ν Μ α υ ρ ο μ ι χ ἄ λ η ν, τὸν ὁποῖον καὶ ἐφυλάκισε. Ἀλλ' αὐτὸ οἱ Μαυρομιχαλαῖοι τὸ ἐθεώρησαν οἰκογενειακὴν προσβολὴν καὶ δύο ἐξ αὐτῶν, ὁ ἀδελφός του Κωνσταντῖνος καὶ ὁ υἱός του Γεώργιος, παρεφύλαξαν τὸν Καποδίστριαν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ τὴν πρῶταν τῆς 27 Σεπτεμβρίου 1831 τὸν ἐδολοφόνησαν τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν εἰσήρχετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, διὰ νὰ ἀκούσῃ τὴν θείαν λειτουργίαν...

III.

ΕΛΕΥΘΕΡΑ ΧΡΟΝΙΑ—ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α':

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΟΘΩΝΟΣ ΚΑΙ ΓΕΩΡΓΙΟΥ—ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΠΟΛΕΜΩΝ

Iον.

Η ΕΛΛΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΜΕ ΤΟΝ ΟΘΩΝΑ

1. Ἡ Ἑλλάς βασιλείον ἀνεξάρτητον. Ἡ δολοφονία τοῦ Καποδιστρίου ἦτο μεγάλη συμφορὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἀμέσως ἤρχισε πάλιν ὁ ἐμφύ-

λιος πόλεμος. Φοβερὰ ἀταξία καὶ ἀναρχία ἐβασίλευε πανταχοῦ. Αὐτὸ ἠνάγκασε τὰς τρεῖς προστάτιδας Δυνάμεις νὰ σπεύσουν νὰ τακτοποιήσουν τὰ πράγματα τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ μὴ τὴν ἐρημώσῃ ὁ ἀδελφικὸς πόλεμος. Ὁρίσαν λοιπὸν ὀριστικῶς τὰ σύνορα αὐτῆς, δηλαδὴ τὴν γραμμὴν ἢ ὁποῖα ἤρχιζεν ἀπὸ τὴν Ἄρταν καὶ ἐτελείωνε εἰς τὸν Βόλον καὶ διώρισαν βασιλέα τῆς τὸν Ὀθωνά, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ φιλέλληνος βασιλέως τῆς Βαυαρίας Λουδοβίκου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἐγινε βασιλεῖον ἀνεξάρτητον.

2. Βασιλεία τοῦ Ὀθωνος. Ὁ Ὀθων ἐφθασε εἰς τὸ Ναύπλιον, τὸ ὁποῖον ἦτο τότε ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος, τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833. Ὁ λαὸς τὸν ὑπεδέχθη μὲ μεγάλην χαρὰν καὶ μὲ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλοι ἤλπιζον ὅτι ὁ Ὀθων, ὄχι μόνον θὰ ἀπήλλασσε τὸν τόπον ἀπὸ τὸν ἀδελφικὸν πόλεμον καὶ ἀπὸ τὴν ἀναρχίαν, ἀλλὰ καὶ θὰ τὸν ἐθεράπευε ἀπὸ τὴν πτωχείαν καὶ τὰς ἄλλας πληγὰς, τὰς ὁποίας εἶχε προξενήσει ὁ πόλεμος. Ὁ Ὀθων, ὅταν ἦλθε εἰς τὴν Ἑλλάδα ἦτο ἀνήλικος, δι' αὐτὸ διορίσθησαν 3 ἄνδρες Βαυαροί, διὰ νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἐνηλικιώσεώς του. Ἡ κυβέρνησις αὐτὴ διήρκεσε μέχρι τῆς 20 Μαΐου 1837 καὶ ὀνομάζεται ἀντιβασιλεία. Οἱ τρεῖς ὅμως αὐτοὶ ἄνδρες ἀπέτυχον εἰς τὴν διοίκησίν των, διότι δὲν ἐγνώρισαν οὔτε τὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὔτε ἀντελήφθησαν τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, ὁ ὁποῖος μόλις εἶχεν ἐξέλθει ἀπὸ τὴν δουλείαν καὶ ἔπειτα ἀπὸ ἓνα μακρὸν πόλεμον. Δι' ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργήθη κατ'

αὐτῶν μεγάλη ἀντιπολίτευσις καὶ ὁ λαὸς ἐμίσησε τοὺς ξένους.

Τὴν 20 Μαΐου ὅμως τοῦ 1835 ὁ Ὄθων ἐνηλικιώθη καὶ ἀνέλαβε ὁ ἴδιος τὴν κυβέρνησιν τοῦ τόπου μὲ πρωτεύουσαν τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1835 εἶχε μεταφέρει τὴν πρωτεύουσαν τοῦ βασιλείου. Ὁ Ὄθων ἦτο ἄνθρωπος ἀγαθὸς καὶ ἠγάπησε θερμῶς τὴν Ἑλλάδα ὡς νέαν του πατρίδα. Ἐπροστάτευσε τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ ἴδρυσεν κατὰ τὸ 1837 τὸ Πανεπιστήμιον. Ἦθελε νὰ ἐλευθερώσῃ καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδούλους Ἑλληνας, διὰ νὰ μεγαλώσῃ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ εἶχε ἐν μέγα ὄνειρον - νὰ ἐκδιώξῃ τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ φορέσῃ τὸ στέμμα τῶν αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου..... Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκυβέρνησεν καὶ αὐτὸς ἀπολυταρχικῶς, δηλαδὴ χωρὶς Βουλὴν, καθὼς καὶ ὁ Καποδίστριας, ὁ λαὸς δυηρεστήθη καὶ ἐδημιουργήθη μεγάλη ἀντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ. Ὁ λαὸς καὶ ἡ ἀντιπολίτευσις ἐζήτησαν Σύνταγμα. Ὁ Ὄθων ὅμως, ὄχι μόνον δὲν τὸ παρεχώρει, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ ἀκούσῃ ἤθελε. Δι' αὐτὸ τὴν 3 Σεπτεμβρίου 1843 ὁ λαὸς καὶ ὁ στρατὸς ἐπανεστάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν βασιλέα νὰ παραχωρήσῃ τὸ Σύνταγμα. Μετ' ὀλίγον συνῆλθε ἡ πρώτη Ἑθνικὴ Συνέλευσις, ἡ ὁποία ἐψήφισεν τὸ Σύνταγμα καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἑλλάς ἐγίνε συνταγματικὴ μοναρχία, δηλαδὴ εἶχε πολίτευμα, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ βασιλεὺς δὲν κυβερνᾷ ὅπως θέλει, ἀλλ' ὑπακούει εἰς τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἐψήφισον οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἡ παραχώρησις αὕτῃ δὲν μετέβαλε

τὴν δυσαρσκειαν τοῦ λαοῦ. Διότι ὁ βασιλεὺς δὲν κατώρθωσε νὰ φυλάξῃ τὸ νέον πολίτευμα, ἀλλ' ὄλονεν τὸ παρεβίαζε διὰ νὰ κυβερνᾷ ἀπολυταρχικῶς—ἐσχημάτιζε δηλαδὴ τὰς κυβερνήσεις, τὰς ὁποίας ἤθελε καὶ ἐνόθευε τὰς ἐκλογάς, διὰ νὰ ἔχῃ τὴν πλειοψηφίαν τῆς Βουλῆς μὲ τὸ μέρος του. Δι' αὐτὸ ἐγινε νέα ἐπανάστασις τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1862, ἡ ὁποία ἐξεθρόνισε τὸν Ὄθωνα καὶ τὸν ἠνάγκασε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μαζὶ μὲ τὴν βασίλισσαν Ἀμαλίαν καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν εἰς τὴν πατρίδα του Βαυαρίαν. Εἰς τὴν ἐξορίαν! ὁ Ὄθων ἔζησε 5 χρόνια, ἐφόρει δὲ ἀκόμη τὴν Ἑλληνικὴν ἐνδυμασίαν. Καὶ ὅταν ἀπέθνησκε παρήγγειλε νὰ τὸν θάψουν μ' αὐτὴν καὶ ἐξεψύχησε μὲ τῆς Ἑλλάδος τὸ ὄνομα εἰς τὸ στόμα!...

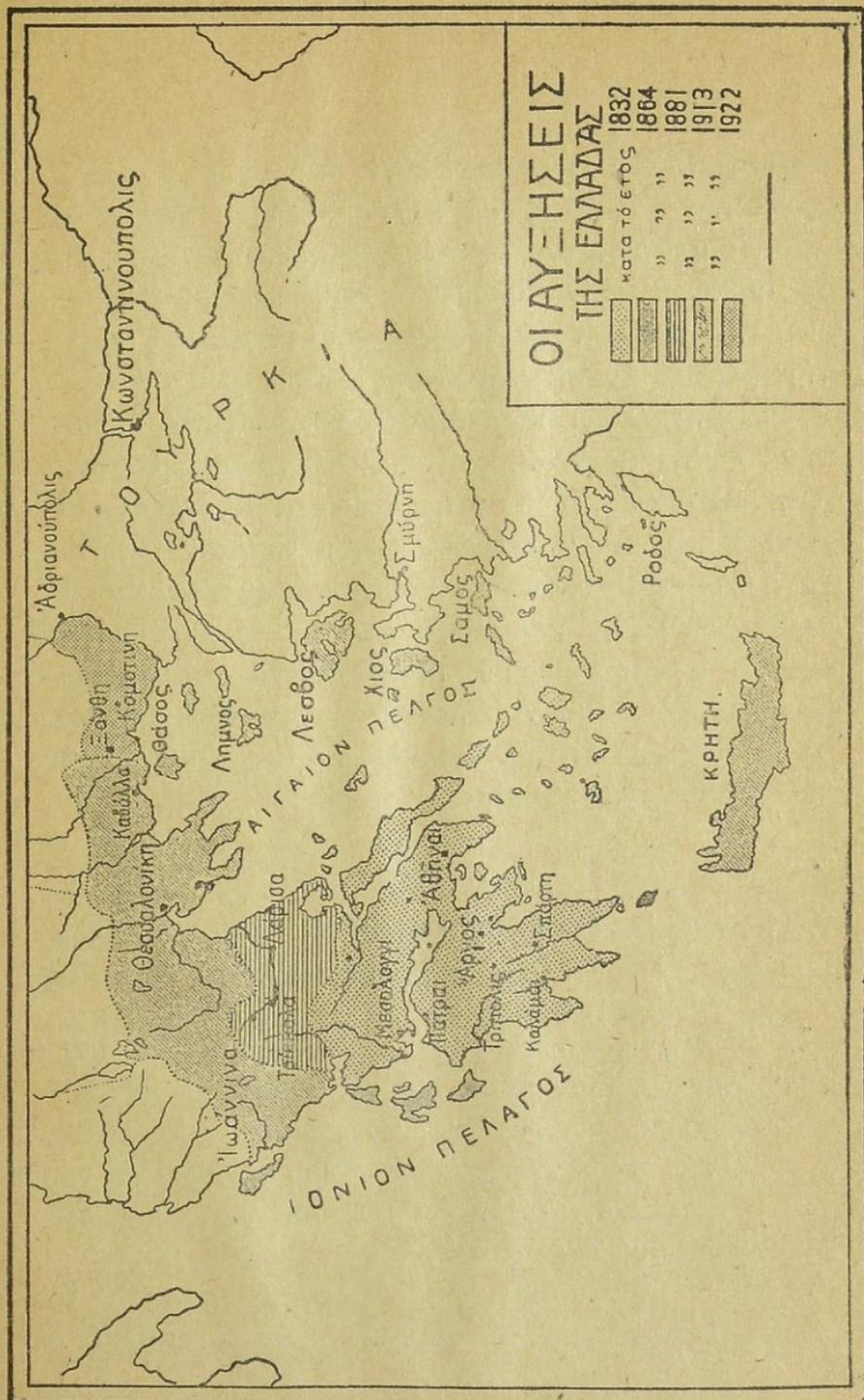
2ον.

ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α΄.

1. Τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Γεωργίου. Ἐπειτα ἀπὸ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὄθωνος ἡ νέα Ἐθνοσυνέλευσις συνῆλθε εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 18 Μαρτίου 1863 καὶ ἐψήφισε ὡς βασιλέα τῆς Ἑλλάδος τὸν Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ Χριστιανοῦ, ὅστις κατόπιν ἐγινε βασιλεὺς τῆς Δανίας. Ὁ Γεώργιος κατῆλθε εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1863 καὶ ἀνέλαβε τὴν κυβέρνησιν τοῦ Κράτους. Τότε ἡ Ἀγγλία, ἐπειδὴ κατενόησε τὴν μεγάλην ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ κῆτοικοι τῆς Ἐπτανήσου νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

παρεχώρησε τὰ Ἑπτάνησα, δηλαδή τὴν Κέρκυραν, τὴν Κεφαλληνίαν, τὴν Ζάκυνθον κ.λ.π. εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Γεώργιος ἐβασίλευσε ἐπὶ τὸ 1863 ἕως τὸ 1913, δηλαδή 50 ὀλόκληρα ἔτη. Ἐφύλοξε πιστῶς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὅπριον ἐψήφισεν ἡ Ἐθνοσυνέλευσις καὶ ἐκυβέρνησεν ὡς καλὸς συνταγματικὸς βασιλεὺς. Ἀλλὰ πάλιν ἡ βασιλεία του δὲν ἦτο πολὺ ὀμαλή· διότι τὰ κόμματα ἐφιλονίκουν ἀναμετοξὺ των καὶ ἠγωνίζοντο ποῖον νὰ λάβῃ τὴν ἀρχήν. Κατὸ τὸ 1881, ὅταν ἡ Τουρκία ἐνικήθη ὑπὸ τῆς Ρωσίας, ἠναγκάσθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἐν μέρος τῆς Ἡπείρου - τὴν περιφέρειαν τῆς Ἀρτης. Μετὰ τινὰ δὲ καιρὸν τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ἀνέλαβε εἰς μέγας πολιτικὸς, ὁ Χαριλαὸς Τρικουπῆς. Αὐτὸς προσεπάθησε νὰ θέσῃ εἰς τάξιν τὰ οἰκονομικά, διωργάνωσεν τὸ πολεμικὸν ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος, ἔκαμε δρόμους καὶ σιδηροδρόμους καὶ ἠγωνίσθη νὰ μεταβάλῃ τὴν χώραν ὀπὸ χώραν πρωτόγονον, εἰς χώραν προωδευμένην, Εὐρωπαϊκὴν.

2. Ἡ Κρήτη καὶ Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος. Ἀλλὸ κατὰ τὸ 1897 ἔγιναν εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης μεγάλαι ταραχαί, κατὰ τὰς ὁποίας οἱ Τουρκοκρῆτες ἔσφαξαν πολλοὺς Χριστιανούς. Τότε ἡ Κρήτη, ἡ ὁποία εἶχε κάμει πολλὰς ἐπαναστάσεις πρότερον, διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἐπανεστάτησε πάλιν καὶ ἐκήρυξε τὴν ἑνωσίν της μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις τότε παρασυρθεῖσα ἀπὸ τὴν γνώμην τοῦ λαοῦ ἔστειλε στρατὸν καὶ τὴν κατέλαβε ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γε-

ωργίου. Ἡ Τουρκία ὅμως εὐθὺς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἦτο τότε καλῶς προητοιμασμένη καὶ δι' αὐτὸ ἐνίκηθη. Μὰ τὴν ἐπέμβασιν ὅμως τῶν Δυνάμεων ἐγίνε εἰρήνη. Ἡ Τουρκία ὑπεχρεώθη νὰ ἀποσύρῃ τὸν στρατὸν τῆς ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰσβάλει καὶ ἡ Ἑλλὰς ὑπεχρεώθη νὰ ἀποσύρῃ τὸν στρατὸν τῆς ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ νὰ πληρώσῃ 100 ἑκατομμύρια χρυσῶς δραχμὰς ὡς πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἡ Κρήτη ὅμως ἐγίνε αὐτόνομος μὲ ἀρμοστήν τὸν πρίγκιπα Γεώργιον, δευτερότοκον υἱὸν τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α'. Βραδύτερον δέ, ὅταν αὐτὸς παρητήθη, εἰς τὴν θέσιν του διωρίσθη ὁ τῶρα πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας Ἀλέξανδρος Ζαΐμης. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ἡσύχασε· ἀλλὰ ἡ ἡσυχία τῆς δὲν διήρκεσε παρὰ μέχρι τοῦ 1908, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

3ον.

ΤΑΡΑΧΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗΝ ΚΑΙ Η ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΓΟΥΔΙ

1. Ἐπανάστασις τῶν Νεοτούρκων. Κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1908 ἐν σπουδαῖον γεγονός ἐγίνε εἰς τὴν Τουρκίαν· καὶ τὸ γεγονός αὐτὸ ἦτο ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος. Πολλοὶ δηλαδὴ μορφωμένοι Τοῦρκοι, οἱ ὅποιοι διὰ τὰς νέας τῶν ιδέας ἠνομάσθησαν Νεότουρκοι, ἔλαβαν μὲ τὸ μέρος τῶν πολλοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τὸν στρατὸν καὶ ἔκαμαν ἐπανάστασιν. Ὁ σουλτᾶνος Χαμιτ ἠναγκάσθη

τότε νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ διὰ φερμανίου ἀνήγγειλε τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ Σ υ ν τ ἄ γ μ α τ ο ς. Τὸ ἄλλο ἔτος ὅμως, δηλαδὴ τὸν Μάρτιον τοῦ 1909, οἱ φίλοι τοῦ παλαιοῦ πολιτεύματος, οἱ Παλαιότουρκοι, ἔκαμαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀντεπανάστασιν, διὰ νὰ φέρουν πάλιν τὸ ἀπολιταρχικὸν πολίτευμα. Τότε οἱ Νεότουρκοι μὲ τὰ στρατεύματά των εἰσῆλθον εἰς τὴν Πόλιν, κατεβίβωσαν ἀπὸ τὸν θρόνον τὸν Χαμίτ καὶ ἔκαμαν Σουλτᾶνον τὸν ἀδελφόν του Μωάμεθ τὸν Ε΄. Ἐλαβον ἔπειτα ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς των καὶ ἤρχισαν νὰ κάμνουν ὅ,τι αὐτοὶ ἤθελον. Ἀπὸ τὴν ἐπανάστασιν αὐτὴν ὠφελήθησαν δύο χῶραι: Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ἡ Αὐστρία τότε προσήρτησε εἰς τὸ κράτος της τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἐρζεγοβίνην καὶ ἡ Βουλγαρία ἐκηρύχθη βασιλεῖον ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν.

2. Ἡ Κρήτη κηρύττει τὴν ἔνωσιν μὲ τὴν Ἑλλάδα. Τότε ἠθέλησε νὰ ὠφεληθῆ ἀπὸ τὴν περίστασιν καὶ ἡ Κρήτη. Ἐξηγέρθη λοιπὸν καὶ ἐκήρυξε τὴν ἔνωσίν της μὲ τὴν Ἑλλάδα. Ὑψωσε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸ φρούριον Φιρκᾶ τῶν Χανίων καὶ διώρισε προσωρινὴν Ἐκτελεστικὴν Ἐπιτροπήν, διὰ νὰ κυβερνήσῃ τὴν νῆσον εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος Γεωργίου. Οἱ Νεότουρκοι ὅμως ἤρχισαν νὰ φοβερίζουν τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀπαιτοῦν νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὸ τόλμημα τῆς Κρήτης. Ἡ Ἑλλὰς πάλιν δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆ τὴν ἔνωσιν, διότι δὲν ἦτο ἔτοιμος πρὸς πόλεμον. Ἀπὸ τὰ κομματικὰ πάθη ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος της δὲν εὐ-

ρίσκοντο εἰς καλήν κατάστασιν. Τὸ ἀντίθετον οἱ Νεότουρκοι εἶχόν διοργανώσει τὸν στρατὸν των καὶ ἦσαν δυνατώτεροι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς ἠναγκάσθη νὰ μὴ δεχθῆ τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης καὶ νὰ πάθῃ πολλοὺς ἐξευτελισμοὺς ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

3. Ἐπαναστάσις τοῦ Γουδί. Οἱ ἐξευτελισμοὶ ὅμως αὐτοὶ ἐπλήγωσαν βαθεῖα τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ ὅλοι κατενόησαν τὴν ἀνάγκην, ὅτι ἔπρεπε νὰ διορθωθῆ ἡ κατάστασις αὐτή. Ὅλοι ἐκατηγόρουν τοὺς πολιτικοὺς, ὅτι διὰ τὰ κομματικὰ πάθη καὶ συμφέροντά των παρημέλησαν νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν καὶ τὸν στόλον καὶ δὲν ἐφρόντιζον διὰ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Τότε οἱ ἀξιωματικοί, οἱ ὁποῖοι ἠσθάνθησαν περισσότερον τὴν ἐθνικὴν ταπείνωσιν, ἴδρυσαν τὸν Στρατιωτικὸν Σύνδεσμον καὶ τὴν 15 Αὐγούστου τοῦ 1909 ἐξῆλθον μαζὶ μὲ τὸ στρατὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἦλθον καὶ κατεσκήνωσαν εἰς τὸ Γουδί, μίαν τοποθεσίαν ἐξωθεν τῶν Ἀθηνῶν καὶ κάτωθεν τοῦ Ὑμηττοῦ. Ἐκαμαν ἀρχηγὸν τὸν συνταγματάρχην Νικόλαον Ζορμπᾶν καὶ ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν κυβέρνησιν νὰ διορθωθοῦν αἱ δημόσιαι ὑπηρεσίαι καὶ πρὸ πάντων νὰ ἀναδιοργανωθῆ ὁ στρατὸς καὶ ὁ στόλος, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Ἡ Κυβέρνησις τότε παρητήθη καὶ πρωθυπουργὸς ἔγινε ὁ Κυριακοῦμης Μαυρομιχάλης, ὁ ὁποῖος ἐδέχθη νὰ κάμῃ ὅ,τι ἐζήτησαν οἱ ἀξιωματικοί. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐπανάστασις ἐπεκράτησε. Ὁ λαὸς ἔπειτα μὲ μεγάλα συλλαλητήρια καὶ διαδηλώσεις ἐπεδοκίμασε τὴν στάσιν

τῶν ἀξιωματικῶν. Ἀπὸ τότε λοιπὸν ἤρχισε ἡ ἔθνικὴ ἀνόρθωσις. Ἦρχισε δηλαδὴ ἡ διοργάνωσις τοῦ στρατοῦ, ἔγιναν παροργελαίαι πολεμικῶν πλοίων, διορθώθησαν αἱ διάφοροι ὑπηρεσίαι τοῦ κράτους καὶ ἐψηφίσθησαν πολλοὶ νόμοι σύμφωνοι μὲ τὰς ἀξιώσεις τοῦ «Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου». Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν διὰ πολὺν καιρὸν νὰ διατηρηθῆ ἡ ἐπιβολὴ καὶ κηδεμονία αὐτῆ τοῦ Στρατιωτικοῦ συνδέσμου ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς Βουλῆς. Ὁ σύνδεσμος ἔπρεπε νὰ διαλυθῆ, διὰ νὰ λάβῃ πάλιν τὸ κράτος τὸν κανονικὸν του δρόμον. Οἱ ἀξιωματικοὶ ὅμως δὲν ἤθελον νὰ διαλύσουν τὸν σύνδεσμον, διότι ἐφοβοῦντο μήπως ἀρχίσουν πάλιν αἱ κομματικαὶ φιλονικίαι καὶ σταματήσῃ ἡ ἀνόρθωσις. Εὐτυχῶς ὁ «Στρατιωτικὸς σύνδεσμος» προσεκάλεσε διὰ σύμβουλόν του ἀπὸ τὴν Κρήτην τὸν ἱκανὸν πολιτικὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλον, ὁ ὁποῖος ἐπρότεινε μίαν λύσιν, τὴν ὁποίαν ἐδέχθησαν ὅλοι: νὰ διαλυθῆ ὁ σύνδεσμος, ἀλλὰ νὰ γίνουν ἐκλογαὶ Ἐθνοσυνελεύσεως καὶ νὰ ἀναθεωρηθῆ τὸ Σύνταγμα. Μὲ νέας ἐκλογὰς ὁ Βενιζέλος ἔγινε πρωθυπουργός. Ἀνεθεώρησε τὸ Σύνταγμα, διοργάνωσε τὸν στρατὸν, ἔτακτοποίησε τὰς διαφόρους ὑπηρεσίας καὶ τοιουτοτρόπως ἠτοίμασε τὸ ἔθνος διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ δίκαιά του, ὅταν θὰ ἤρχετο ἡ κατάλληλος στιγμή.

ΚΑΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΚΑΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΘΝΙΚΑ
ΑΤΥΧΗΜΑΤΑ

Iον.

ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΩΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΩΝ ΛΑΩΝ ΜΕ ΤΟΥΣ
ΤΟΥΡΚΟΥΣ

1. Αίτια τοῦ πολέμου. Τὴν ἀνακήρυσιν τοῦ συντάγματος εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἔχαιρέτισαν ὄχι μόνον οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ καὶ οἱ Χριστιανοί, διότι ἐνόμισαν, ὅτι θὰ ἀπηλλάσσοντο ἀπὸ τὴν τυραννίαν τοῦ Χαμίτ καὶ θὰ ἔβλεπον καλυτέρας ἡμέρας. Ἀλλὰ ἡ ἐλπίς αὕτη διεψεύσθη. Διότι οἱ Νεότουρκοι ὄχι μόνον ἰσονομίαν καὶ ἰσοπολιτείαν δὲν παρεχώρησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἀλλὰ τὸ ἀντίθετον, ἐζήτησαν μὲ κάθε τρόπον νὰ ἀφομοιώσουν ὅλους τοὺς λαούς, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ νὰ ἐξαφανίσουν τὸν ἐθνισμόν των. Μετεχειρίσθησαν μάλιστα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν κάθε μέσον, δηλαδὴ φυλακίσεις, ἐξορίας, καταπατήσεις, προνομίων - καὶ μὲ λίγα λόγια κάθε αὐθαιρεσίαν! Ἡ κατάστασις ὅμως αὕτη ἠνάγκασε τὰ τέσσαρα Βαλκανικὰ κράτη, τὴν Ἑλλάδα, Σερβίαν, Βουλγαρίαν καὶ Μαυροβούνιον νὰ ἔλθουν εἰς μυστικὴν συνένόησιν καὶ νὰ κάμουν συμμαχίαν, διὰ νὰ κτυπήσουν, ἂν χρειασθῆ, τὴν Τουρκίαν. Εὐθύς δὲ μετὰ τοῦτο οἱ τέσσαρες σύμμαχοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν νὰ καλυτερεύσῃ τὴν θέσιν τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων εἰς τὴν χώραν της. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ Τουρκία δὲν ἐδέχθη

τούτο, οἱ σύμμαχοι τῆς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον τὴν 4 Ὀκτωβρίου 1912.

2. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Τότε δὲ οἱ στρατοὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων εἰσῆλθον εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος καὶ ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους πανταχοῦ. Οἱ Σέρβοι τοὺς ἐνίκησαν εἰς τὸ Κουμάνοβον καὶ εἰς τὸν Περλεπέν καὶ ἐκυρίευσαν τὰ Σκέπια καὶ τὸ Μοναστήρι. Τὸ μικρὸν Βαυροβούνιον ἐκυρίευσεν τὴν Σκόδραν καὶ οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν τοὺς Τούρκους εἰς τὰς Σαρόντας Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὸ Λουλέ Μπουργκάς. Ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχὴς κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν ἴτο καὶ ἡ δρῆσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τοῦ τότε διαδόχου Κωνσταντινοῦ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς δύο σπουδαίας μάχας, τὴν Σαρόντα πορὸν καὶ τὴν Γιαννιτσά. Ἐκυρίευσεν φρούρια, τὰ ἑποῖα ἐθεωροῦντο ἀπόρρητα ἕως τὸ Μπιζόνι· ἐκυρίευσεν ἔπειτα πολεμικὸν ὑλικόν, συνέλαβεν ἕως τῶν 70 χιλιάδων αἰχμαλώτων καὶ ἐκυρίευσεν τὰς δύο μεγάλας πρᾶτευούσας τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου, τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὰς ὁποίας αἰῶνος πρῆτερον ἐστρέφοντο τὰ δακρυσμένα μάτια τοῦ Ἕθνους... Ὀμοίως θριαμβευτικὴ ἴτο ἡ δρῆσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου μετὰ τὸν γενναῖον ναύαρχον Γεωργίου Κουντουριώτην, ὁ ἑποῖος εἰς δύο λομπρὰς ναυμαχίας ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἐκλείσεν τὸν Τουρκικὸν στόλον ἐντὸς τῶν Ἰστανδουλίων· ἠλευθέρωσε τὰς Ἑλληνικὰς

νήσους, τὴν Λήμνον, τὴν Θάσον, τὴν Τένεδον, τὴν Χίον, τὴν Λέσβον, τὴν Σάμον καὶ δὲν ἄφησε τοὺς Τούρκους νὰ μεταφέρουν στρατεύματα ἀπὸ τὴν Ἀσίαν εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ὠφέλησε πολὺ τὸν συμμαχικὸν ἀγῶνα καὶ προητοίμασε τὴν ἐπιτυχίαν του. Ἡ Τουρκία ἐνικήθη τελειωτικῶς καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν 7 Μαΐου τὴν συνθήκην τοῦ Λονδίνου. Σύμφωνα με αὐτὴν ὁ Σουλτᾶνος παρεχώρησε εἰς τοὺς συμμάχους ὅλην τὴν Ἡπειρον, τὴν Μακεδονίαν καὶ μέγα μέρος τῆς Θράκης. Παρητήθη δὲ ὀριστικῶς καὶ τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὅποια εἶχεν ἐπὶ τῆς Κρήτης. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ τὴν χαρὰν τοῦ ἔθνους διὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτὰς τὴν ἐφαρμάκωσε ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, ὁ ὅποιος ἐφονεύθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὑπὸ τινος Σχινᾶ, ὀργάνου τῶν Βουλγάρων. Τότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ υἱὸς του Κωνσταντῖνος.

2ον.

ΣΥΜΜΑΧΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Διαγωγὴ τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἐφάνησαν πιστοὶ σύμμαχοι· τὸ ἐναντίον ἢ κακοπιστία των - πατροπαράδοτον ἐλάττωμά των - ἐφανερώθη εἰς πολλὰς περιστάσεις τοῦ πολέμου. Κα πρῶτον εἰσῆλθον με δόλον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἔπειτα ἤρχοντο κάθε ἡμέραν εἰς συγκρούσεις με τοὺς Ἕλληνας καὶ ἐτρόγοντο ὅλον ἐν με τοὺς Σέρβους. Ἄλλ' ὄλ' αὐτὰ οἱ σύμμαχοι τὰ ὑπέφερον μεγαλοψύχως

χάριν τοῦ κοινοῦ ἀγῶνος - ἐνὸς ἀγῶνος ἱεροῦ, τὸν ὁποῖον εἶχον ἀναλάβει χάριν τῶν ὑποδοῦλων Χριστιανῶν. Τοὺς ἐβοήθησαν μάλιστα προθύμως καὶ εὐλικρινῶς εἰς ὅλας τὰς περιστάσεις. Ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ἡ διανομή, οἱ Βούλγαροι ἐφάνησαν ἄπληστοι καὶ ἄδικοι καὶ ἤθελον νὰ πάρουν μέρη, τὰ ὁποῖα ἀνῆκον εἰς τοὺς συμμάχους των. Τότε οἱ Ἕλληνες, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἠναγκάσθησαν νὰ συνεννοηθοῦν ἀναμεταξύ των καὶ νὰ κάμουν μυστικὴν συνθήκην.

2. Πόλεμος μετὰ τοὺς Βουλγάρους. Ἐξάφνα ὁμως τὴν 17 Ἰουνίου οἱ Βούλγαροι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Σέρβων εἰς τὴν Γευγελῆν, κατὰ δὲ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Νιγρίταν, μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ διασπάσουν τὴν ἐπαφὴν τῶν δύο συμμάχων. Ἀλλὰ μόλις ἐγίνε γνωστὸν αὐτό, ἀμέσως οἱ Ἕλληνες περιεκύκλωσαν τοὺς Βουλγάρους, οἱ ἑποιοὶ εὐρίσκοντο εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ παραδοθοῦν. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπροχώρησε μετὰ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον καὶ κατεσύντριψε τοὺς Βουλγάρους εἰς δύο μεγάλας μάχας, τοῦ Κιλκίς καὶ τοῦ Λαχανῶ· ἐπεὶτα τοὺς κατεδίωξε καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ φθάσουν ἕως τὰ παλαιὰ των σύνορα. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος κατέλαβε τὴν Καβάλλαν καὶ τὰ παράλια μέρη τῆς Θράκης. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οἱ Σέρβοι, τοὺς ὁποῖους ἐβοήθουν οἱ Μαυροβούνιοι, ἐνίκησαν καὶ αὐτοὶ τοὺς Βουλγάρους εἰς πολλὰς μάχας καὶ τοὺς κατεδίωξαν ἕως τὴν παλαιὰν Βουλγαρίαν. Συγχρόνως δὲ οἱ Γουμᾶνοι ἐπροχώρησαν ἐντὸς

τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐδάφους καὶ εφθασαν εως τὴν πρωτεύουσαν αὐτῶν Σόφίαν, χωρὶς νὰ ἀπαντήσουν καμμίαν ἀντίστασιν. Ἀκόμη καὶ οἱ Τοῦρκοι ὠφελήθησαν ἀπὸ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν καὶ κατέλαβον πάλιν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην.

3. Εἰρήνη τοῦ Βουκουρεστίου. Ἐπειτα ἀπὸ τὰ παθήματα αὐτὰ οἱ Βούλγαροι ἀπηλπίσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην. Κα πράγματι τὴν 17 Ἰουλίου ἔγινε εἰς τὸ Βουκουρέστιον μία συνδιάσκεψις ἀπὸ τοὺς πρωθυπουργοὺς τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας, τῆς Ρουμανίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, οἱ ὅποιοι μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Βουλγαρίας συνήψαν τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου, συνθήκην βαρεῖαν καὶ πολὺ ταπεινωτικὴν διὰ τὴν Βουλγαρίαν (1913). Συμφώνως μὲ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἡ Ρουμανία ἔλαβε τὴν Δοβρουτσᾶν, ἡ Σερβία πολλὰ μέρη τῆς βορείου Μακεδονίας, τὰ ὅποια εἶχον καταλάβει πρότερον οἱ Βούλγαροι, καὶ ἡ Ἑλλάς ἔλαβεν τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν μέχρι τοῦ ποταμοῦ Νέστου καὶ τοῦ ὄρους Μπέλες, τὴν Ἡπειρον καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειτα δὲ δι' ἰδιαιτέρας συνθήκης ἡ Βουλγαρία ἔδωκε εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Βουλγαρία ἔχασε ὅ,τι ἐκέρδισε μὲ τὸν βαλκανικὸν πόλεμον καὶ ἐτιμωρήθη δικαίως διὰ τὴν ἀπιστίαν καὶ τὴν πλεονεξίαν της. Ἡ Ἑλλάς ἐξῆλθε ἀπὸ τὸν πόλεμον αὐτὸν πολὺ ὠφελημένη, διότι σχεδὸν ἐδιπλασιάσθη καὶ ἔγινε κράτος ἰσχυρὸν καὶ ἀξιοσέβαστον εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Σον.

Ο ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

1. Αίτια τοῦ πολέμου. Ὁ Βαλκανικὸς πόλεμος ὅμως ἐγίνετο ὁ φορμὴ νὰ ζεσπάσῃ μίος φοβερὸς καταστροφὴ εἰς τὸν κόσμον, ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἡ Αὐστρία δηλαδὴ ἀφ' ἑνὸς ἐζημιώθη πολὺ μὲ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους διότι ἔχασε τὴν εὐκαιρίαν νὰ καταλάβῃ τὴν Βεσσαλονίκην καὶ διότι ἡ Σερβία ἐμεγάλωσε καὶ ἐγίνετο ἐπικίνδυνος γείτων. Δι' αὐτὸ δὲν ἀπέβλεπε εἰς ἄλλο τι, παρὰ πῶς νὰ εὕρῃ ὁφορμὴν νὰ τὴν ταπεινώσῃ. Ἡ Γερμανία ἀφ' ἑτέρου, ἡ ἐποιοὶ εἶδε μὲ ἀνησυχίαν τὴν καταστροφὴν τῆς Τουρκίας καὶ εἶχε σκοπὸν νὰ γίνῃ κυρίαρχος ὅλου τοῦ κόσμου, δὲν ἐζήτησε καὶ αὐτὴ ἄλλο, παρὰ τὴν εὐκαιρίαν ὅπως πραγματοποιήσῃ τὰ σχέδιά της. Καὶ ἡ εὐκαιρία δὲν ὄργησε νὰ παρουσιασθῇ καὶ εἰς τὰς δύο. Τὴν ἔδωκε δ' εἰς Σέρβος φοιτητῆς, ὁ ἐποιοὶς εἰς τὸ Σερβόγεγον τῆς Ἑρζεγοβίνης ἐφόνησε, τὴν 15 Ἰουνίου 1914, τὸν διάδοχον τῆς Αὐστρίας μὲ τὴν γυναῖκα του. Τότε ἡ Αὐστρία ἐθεώρησε ὑπεύθυνον καὶ συνένοχον διὰ τὴν δολοφονίαν τὸ Σερβικὸν κράτος καὶ μὲ τὰς ἀξιώσεις, τὰς ἐποίας προέβαλλε, ἐζήτησε νὰ τὸ ἐξευτελίσῃ. Ἡ Σερβία εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἔδειξε μεγάλην μετριοπάθειαν, ἀλλὰ ἡ Αὐστρία, τὴν ὁποίαν ἐξώθει ἡ Γερμανία, ἐφάνη σκληρὰ εἰς τὰς ἀξιώσεις της. Δι' αὐτὸ ἦνσπε μετ' ὀλίγον ὁ φρικτὸς πανευρωπαϊκὸς πόλεμος, ὁ μεγαλύτερος, ἀπὸ ὅσους εἶχε ἕως τώρα ἰδεῖ ὁ κόσμος...

2. Αί ἐχθροπραξία ι. Ὄταν ἤρχισε ὁ πόλεμος, μὲ τὸ μέρος τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας ἐτάχθη ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Τουρκία, αἱ ὁποῖαι ὡσαύτως εἶχον ζημιωθῆ ἀπὸ τὸν Βαλκανκὸν πόλεμον. Μὲ τὸ μέρος τῆς Σερβίας ἐτάχθησαν ἡ Γαλλία, ἡ Ρωσία, ἡ Ἀγγλία, ἔπειτα ἡ Ἰταλία, βραδύτερον ἡ Ἰαπωνία καὶ ἡ Ρουμανία καὶ τελευταίως α. Ἡνωμένοι πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς. Τοιοῦτοτρόπως ὁ πόλεμος ἀπὸ Εὐρωπαϊκὸς ἔγινε παγκόσμιος. Ἡ Ἑλλάς κατὰ τὴν ἀρχὴν δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε μὲ τὸ ἐν οὔτε μὲ τὸς ἄλλο μέρος - ἔμεινε οὐδετέρα. Τότε ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος δὲν εὐρέθη σύμφωνος μὲ τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ὁ ὁποῖος κατόπιν παρητήθη καὶ εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθε ὁ δευτερότοκος υἱὸς του Ἀλέξανδρος. Μετὰ τοῦτο τὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος ἀνέλαβε ὁ Βενιζέλος καὶ τότε ἡ Ἑλλάς ἐτάχθη μὲ τὸ μέρος τῶν συμμάχων τῆς Συνενοήσεως.

2. Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου. Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ τέσσαρα ἔτη καὶ εἶχε πολλὰς περιπετείας. Κατ' ἀρχὰς ἡ Γερμανία, ἡ ὁποῖα ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἦτο προητοιμασμένη διὰ πόλεμον, δειξε μεγάλην ὄρμην καὶ ἀντοχὴν. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ νικήσῃ, διότι ὅλος ὁ κόσμος ἦτο ἀντίθετός της. Τοιοῦτοτρόπως ἐνικήθησαν πρῶτον οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τοῦρκοι, ἔπειτα οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Γερμανοί. Τότε ἠναγκάσθασαν νὰ ζητήσουν εἰρήνην καὶ νὰ δεχθοῦν ὅλους τοὺς ὅρους τῶν συμμάχων. Ἡ Γερμανία ὑπεχρεώθη νὰ διαλύσῃ τὸν στρατὸν της, νὰ δώσῃ πάλιν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν Ἀλσατίαν

καὶ Λωρσίνην, τὰς ὁποίας τῆς εἶχεν ἀφαιρέσει κατὰ τὸ 1870, καὶ νὰ πληρώσῃ μεγάλην πολεμικὴν ἀποζημιώσιν. Ἡ Βουλγαρία ἐξηυτελίσθη, ἡ δὲ Αὐστρία καὶ ἡ Τουρκία σχεδὸν διελύθησαν, διότι ἠλευθερώθησαν ὅλοι οἱ λαοί, οἱ ὁποῖοι ἦσαν ὑποταγαμένοι εἰς αὐτοὺς. Ἡ Ἑλλάς, ἡ ὁποία ἐκέρδισε πολλὰς νίκας καὶ ἔγραψε νέας σελίδας δόξης κατὰ τὸν πόλεμον αὐτόν, ἠτύχησε νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενα τὰ μεγάλα τῆς ὄνειρα. Διότι παρεχωρήθη εἰς αὐτὴν ἡ Ἰωνία καὶ ὁλόκληρος ἡ Θράκη μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως - τῆς πόλεως, ἡ ὁποία συνεκέντρωνε τοῦ ἔθνους τὰς ἐλπίδας καὶ τὰ ὄνειρα...

4ον.

Ἡ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΑΙ ΤΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΓΕΓΟΝΟΤΑ.

Ι. Ἐπαναστάσεις τοῦ Κεμάλ. Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἐν μέρος τῶν Τούρκων, τὸ ὁποῖον μὲ τὸν Μουσταφᾶ Κεμάλ, ἓνα ἱκανὸν καὶ τολμηρὸν ἀξιωματικόν, εἶχεν ἐπαναστατήσῃ καὶ δὲν ἤθελε νὰ παραχωρηθοῦν τὰ μέρη αὐτὰ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς πολλὰς φορές ἐνίκησε τὸν Κεμάλ καὶ τὸν ἀπώθησεν ἀνὰ τὰς εὐρείας πεδιάδας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἄλλ' αἱ διαιρέσεις καὶ τὰ κομμοτικὰ πάθη δὲν εἶχον παύσει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οὔτε αἱ μεγάλα ἔθνικα ἐπιτυχία δὲν ἐπέφερον τὴν ἔνωσιν καὶ τὴν ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ δὲ Βενιζέλος, ἀφοῦ ὑπέγραψε τὴν συνθήκην τῶν Σεβρῶν (28 Ἰουλίου

1920), απέφασισε νά κάμη έκλογάς. Ἐξαφνα ἀπέθανε ἀπό τυχαῖον δυστύχημα ὁ βασιλεὺς Ἀλέξανδρος καὶ ὁ θρόνος ἔμεινε χωρίς βασιλέα. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς έκλογάς, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν τὴν 1 Νοεμβρίου 1920, ὁ Βενιζέλος ἀπέτυχε· τότε ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, τὴν δὲ ἐξουσίαν ἔλαβε τὸ ἀντίθετον κόμμα, ἐπανῆλθε δὲ εἰς τὸν θρόνον ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. Ἡ Ἑλλὰς ἐξηκολούθησε τὸν ἀγῶνα εἰς τὴν Ἀσίαν, χωρίς καμμίαν βοήθειαν καὶ χωρίς τὴν χρηματικὴν ὑποστήριξιν τῶν Εὐρωπαίων.

2. Οἱ Τούρκοι νικοῦν. Οἱ Τούρκοι τότε ἔλαβον θάρρος καὶ ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζουσι τὸν στρατὸν των. Τὸ Ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον, διὰ νὰ μὴ τοὺς δώσῃ καιρὸν νὰ ὀργανωθοῦν, ἔκανε μεγάλην ἐπίθεσιν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔδειξε μεγάλην ἀντοχὴν καὶ κατέλαβε πολλὰς πόλεις—τὸ Ἔσκη-Σεχίρ, τὸ Ἀφιὸν Καραχισάρ κλπ. Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἴδρυσαν νέον κράτος. Τὸ κίνημα τοῦ Κεμάλ ἔλαβε τότε μεγάλας διαστάσεις, διότι ὁ Τουρκικὸς λαὸς ἠκολούθησεν αὐτὸν εἰς τὸν ἀγῶνά του. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπροχώρησε καὶ κατεδίωξε τοὺς Τούρκους εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Οἱ Τούρκοι ὠχυρώθησαν πέραν τοῦ ποταμοῦ Σαγγαρίου, ἔμπροσθεν τῆς Ἀγκύρας. Οἱ Ἕλληνες διέβησαν τὸν Σαγγάριον ποταμὸν καὶ κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους μέχρις τῆς Ἀγκύρας, χωρίς νὰ δυνηθοῦν νὰ τὴν καταλάβουν. Αἱ ταλαιπωρίαι ὅμως τὰς ὁποίας ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὰ ἄγνωστα καὶ νοσηρὰ ἐκεῖνα μέρη ἢ ἐγ-

καταλειψίς των τεως συμμαχων, των ὁποίων ἀτυχῶς μερικοὶ ὑπεστήριζον τον Κεμάλ* - δύσκολος ἀνεφοδιασμός εἰς τρόφιμα και πυρομαχικά ἕνεκα τῶν μεγάλων ἀποστάσεων, ἠνάγκασαν τοὺς Ἕλληνας νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὴν γραμμὴν Ἀσιόν - Καραχισάρ και Ἐσκή-Σεχέρ. Ἀλλ' ἐπέστρεψαν κουρασμένοι και μὲ χαμένον τὸ παλαιὸν ἠθκόν. Ἡ Ἑλλάς εἶχεν ἐξαντληθῆ οἰκονομικῶς κα τότε οἱ Τούρκοι εὗρον τὴν περίστασιν νὰ κάμουν γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος 10 ὀλόκληρα χρόνια ἐπολέμησε μὲ ἀνδρείαν και ἐνίκησε πανταχοῦ, τὸν Αὐγουστον τοῦ 1922 κουράσθη, ἔχασε τὴν τάξιν και τὴν πειθαρχίαν του και χωρὶς νὰ νικηθῆ, ὑπεχώρησε ἀτάκτως! Χιλιάδες ἐφονεύθησαν και χιλιάδες συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Ὅσοι δὲ διεσώθησαν εἰσῆλθον εἰς τὰ πλοία και φυγοῦ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Τοιουτοτρόπως ὁ στρατός ἄφησε εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων τοὺς δυστυχησμένους Ἕλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῶν ὁποίων ἄλλοι ἐσφάγησαν, ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν και ἄλλοι ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐλεεινοὶ και ἀξιοδάκρυτοι· ἄφησε εἰς τὰς χεῖράς των και τὰς ἑλληνικωτάτας ἐκεῖνας χώρας - χώρας τόσων ἀγώνων, παθημάτων και κατορθωμάτων...

3. Τὰ μετὰ τὴν Μικρασιατικὴν καταστροφὴν γεγονότα. Ἡ ὑποχώρησις αὐτῆ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ και ἡ τραγικὴ καταστροφή και ἀπομάκρυνσις τῶν Ἑλλήνων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπέφερε ταραχὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Κατόπιν τούτων παρῆ τῆς ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος και ἀ-

νῆλθε εἰς τὸν θρόνον ὁ διάδοχος Γεώργιος με τὸ ὄνομα Γεώργιος ὁ Β'. Ἡ τότε Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατώρθωσε νὰ ἐπιτύχη μίαν ἔντιμον εἰρήνην, ἀλλ' ὑπεχρεώθη νὰ δώσῃ πάλιν εἰς τὴν Τουρκίαν μετὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (24 Ἰουλίου 1932) ὀλόκληρον τὴν Ἀνατολικὴν Θράκην ἕως τὸν Ἐβρον ποταμόν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε ἔγινε σύνορον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Βραδύτερον ἔγιναν νέαι ἐκλογαί, ἐπεκράτησε τὸ δημοκρατικὸν κόμμα, καὶ μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ βασιλέως Γεωργίου ὠρίσθη ὡς νέον πολίτευμα τῆς χώρας τὸ δημοκρατικὸν (25 Μαρτίου 1934). Ἀλλ' οὐδὲ τὸ πολίτευμα τοῦτο ἔφερεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν προσδοκωμένην ἡσυχίαν. Ἡ Ἑλλάς ἔζησε κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐν τῷ μέσῳ συγκρούσεων καὶ ἀνωμαλιῶν, διὰ τοῦτο ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τὸν Νοέμβριον τοῦ 1935 διὰ δημοψηφίσματος ἐπανέφερε εἰς τὸν θρόνον του τὸν βασιλέα Γεώργιον τὸν Β'. Ἀφ' ἧς ὁ βασιλεὺς ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα κατέβαλε μεγάλας προσπάθειάς, ὅπως συμφιλιώσῃ τὰς διαμαχομένας πολιτικὰς μερίδας καὶ ἐπαναφέρῃ εἰς τὸ κράτος τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν, τῶν ὁποίων τόσῃν εἶχεν ἀνάγκην ὁ τόπος. Ἀλλ' ἀτυχῶς τὰ κόμματα παρενέβαλον πολλὰ ἐμπόδια εἰς τὸ συμφιλιωτικὸν ἔργον τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Κυβερνήσεώς του. Ἀλλὰ συγχρόνως ἕνεκα τῶν ἀνωμαλιῶν αἱ ἀνατρεπτικαὶ ἰδέαι τοῦ κομμουνισμοῦ εἶχον διαδοθῆ ἐπικινδύνως εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἠπείλουν ὄχι μόνον τὴν ἡσυχίαν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἵππαρξιν τοῦ κράτους. Εὐτυχῶς ἡ σύνεσις τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἔσωσε

το κράτος καὶ ἐπρόλαβε τὴν καταστροφὴν ἢ ὅποια τὸ ἠπείλει. Διέλυσε δηλαδὴ τὴν 4ην Αὐγούστου 1936 τὴν Βουλὴν καὶ τὴν Γερουσίαν καὶ ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἱκανὸν καὶ ἔμπειρον πολιτικὸν ἄνδρα Ἰωάννην Μεταξᾶν νὰ κυβερνήσῃ τὸ κράτος μὲ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν, ὅπως ἡ πείρα καὶ ἡ φιλοπατρία ὑπεδείκνυον εἰς αὐτόν. Καὶ ἡ ἀπόφασις αὕτη τοῦ Βασιλέως ἐστέφθη ὑπὸ μεγάλης ἐπιτυχίας, διότι ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς ἀνεδείχθη ὁ ἀντάξιος τῶν κρισίμων τοῦ κράτους περιστάσεων Κυβερνήτης. Ἀναδιωργάνωσε τὸν στρατόν, ἐνίσχυσε σημαντικῶς τὴν ἀεροπορίαν καὶ ἐφρόντισε περὶ τῆς ἀμύνης τοῦ κράτους, μετερρύθμισε τὴν ἐκπαίδευσιν, ὑπεστήριξε τὴν γεωργίαν, ἐβελτίωσε τὴν ζωὴν τῶν ἐργατῶν καὶ ἐπροστάτευσεν ἐν γένει τὰς ἀπορωτέρας τάξεις, κατεδίωξε καὶ κατέβαλε τὸν κομμουνισμόν, καὶ ἐν γένει ἀποκατέστησε τὴν γαλήνην καὶ τὴν ἡσυχίαν εἰς τὴν χώραν καὶ ἔθεσε στερεὰ τὰ θεμέλια τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς παρακολουθεῖ μὲ στοργὴν καὶ ἐνδιαφέρον καὶ εὐγνωμοσύνην τὸ ἀναδημιουργικὸν ἔργον τοῦ νέου κράτους. Διὰ τοῦτο ἡ 4η Αὐγούστου θὰ μείνῃ ἱστορικὴ ἡμέρα διὰ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἡμέρα ἀνορθώσεως καὶ Ἐθνικῆς ἀναδημιουργίας...

Τ Ε Λ Ο Σ

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ

	Ἔτος
Ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων Μαΐου 29.	
Ἐπανάστασις τῆς Πελοποννήσου ἐπὶ Αἰκατερίνης	1770
Δευτέρα ἐπανάστασις τῶν Ἑλλήνων. Κατσώνης	1788
Γαλλικὴ Ἐπανάστασις	1789
Πρῶτος πόλεμος τοῦ Ἄλῃ κατὰ τοῦ Σουλίου	1791
Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἄλῃ κατὰ τοῦ Σουλίου	1792
Τρίτος πόλεμος τοῦ Ἄλῃ κατὰ τοῦ Σουλίου	1800
Καταστροφή τοῦ Σουλίου	1803
Ἰδρυσις τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας	1814
Ἡ ἐπανάστασις ἐν Μολδοβλαχίᾳ 22 Φεβρουαρίου	1821
Κατάληψις τῶν Καλαμῶν 23 Μαρτίου	»
Υψωσις τῆς σημαίας τῆς Ἐπαναστάσεως ὑπὸ τοῦ Πα- λαιῶν Πατρῶν 25 Μαρτίου	»
Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου 10 Ἀπριλίου	»
Μάχη τῆς Ἀλαμάνας. Θάνατος τοῦ Διάκου 22 Ἀπριλίου.	»
Μάχη παρὰ τὸ χάνι τῆς Γραβιάς 8 Μαΐου	»
Μάχη Βαλτετσίου 12 καὶ 13 Μαΐου	»
Καταστροφή εἰς τὸ Δραγατσάνι 7 Ἰουνίου	»
Μάχη Βασιλικῶν 26 Αὐγούστου	»
Ἄλωσις τῆς Τριπόλεως 23 Σεπτεμβρίου	»
Καταστροφή τῆς Χίου 30 Μαρτίου	1822
Μάχη εἰς τὸ Πέτα 4 Ἰουλίου	»
Καταστροφή τοῦ Δράμαλη 26 Ἰουλίου	»
Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου 22 Ὀκτωβρίου	»
Μάχη παρὰ τὸ Καρπενήσι. Θάνατος τοῦ Μάρκου Μπό- τσαρη 9 Αὐγούστου	1823
Ἀφίξις Βύρωνος εἰς τὸ Μεσολόγγι 24 Δεκ)βρίου	»
Ἐπέμβασις τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν Ἑλλ. ἀγῶνα Μάρτιος	
Καταστροφή τῶν Ψαρῶν 21 Ἰουνίου	»
Ναυμαχία Γέροντα 29 Αὐγούστου	»
Ὁ Ἰμπραὶμ εἰς τὴν Πελοπόννησον 11—12 Φεβ)ρίου	1825
Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου 15 Ἀπριλίου	»
Μάχη εἰς τὸ Μανιάκι. Θάνατος Παπαφλέσσα 20 Μαΐου ..	»
Φοινικὴ νύκτα τῆς Ἀραχῶβης 24 Νοεμβρίου	»
Ἐκλογή Καποδιστρίου ὡς κυβερνήτου 30 Μαρτίου	1827
Θάνατος Καραϊσκάκη 22 Ἀπριλίου	»
Καταστροφή εἰς τὸ Φάληρον 24 Ἀπριλίου	»
Ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου 8 Ὀκτωβρίου	»

	Ἔτος
Ὁ Καποδίστριας εἰς τὸ Ναύπλιον 3 Ἰανουρίου	1828
Ὁ Μαιζών εἰς τὴν Πελοπόννησον 17 Αὐγούστου	»
Πρωτόκολλον Λονδίνου 10 Μαρτίου	1829
Μάχη τῆς Πέτρας, Δ. Ὑψηλάντης 12 Σεπ)βρίου	»
Δολοφονία τοῦ Καποδιστρια 27 Σεπ)βρίου	1831
Κάθοδος τοῦ Ὁθωνος εἰς τὸ Ναύπλιον 25 Ἰανουαρίου ..	1833
Ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος 3 Σεπ)βρίου	1843
Ἐξωσις τοῦ Ὁθωνος Ὀκτώβριος	1862
Παραχώρησις τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα	1881
Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος	1897
Ἐπανάστασις τοῦ Γουδι 15 Αὐγούστου	1909
Βαλκανοτουρκικὸς πόλεμος 4 Ὀκτωβρίου	1912
Συμμαχικὸς πόλεμος Ἰούνιος	1913
Εἰρήνη Βουκουρεστίου Ἰούλιος	»
Παγκόσμιος πόλεμος	1914—1918
Συνθήκη Σεβρῶν Ἰούλιος	1920
Μικρασιατικὴ καταστροφή Ἀύγουστος	1922
Δημοκρατία ἐν Ἑλλάδι 25 Μαρτίου	1924
Ὑπογραφή Βαλκανικοῦ συμφώνου 5 Σεπ)βρίου	1934

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ἡ δουλεία εἰς τὴν Ἑλλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Οἱ Τοῦρκοι καὶ ἡ Ἐυρώπη.

	Σελίς
1ον. Ἀγῶνες τῶν Τούρκων με τοὺς Οὐγγρους καὶ τοὺς Ἀυστριακοὺς	3
2ον. Βενετία καὶ Ρωσία	5

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Οἱ Ἕλληνες κατὰ τὰ χρόνια τῆς δουλείας.	
1ον. Ταπεινώσεις καὶ ἐξευτελισμοὶ τῶν Ἑλλήνων	7
2ον. Ἄλλαι καταπιέσεις καὶ παθήματα τῶν Ἑλλήνων...	9

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὁργανώσεις τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ.

Σελίς

1ον. Διάσωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνισμοῦ καὶ τῆς Θρησκείας.	11
2ον. Ὁργανώσεις τῶν πεζικῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων.	15
3ον. Ὁργανώσεις τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν Ἑλλήνων.	18
4ον. Τὰ γράμματα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας	21

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Προετοιμασία διὰ τὴν Ἐπανάστασιν.

1ον. Ἐπαναστατικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.....	23
2ον. Πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.....	27
3ον. Οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ Ἀλῆ-πασᾶς	33
1ον. Δεύτερος πόλεμος τοῦ Ἀλῆ κατὰ τῶν Σουλιωτῶν.	35
5ον. Καταστροφή τοῦ Σουλίου.....	37

II.

Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Πρῶτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1821)

1. Ἐναρξίς τῆς Ἐπαναστάσεως.

1ον. Τὸ κίνημα τοῦ Ὑψηλάντου εἰς τὴν Μολδοβλαχίαν	42
2ον. Δύο δραστήρια μέλη τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας.....	51
1. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Πελοπόννησον	
2ον. Σφαγαὶ καὶ ἀγριότητες τῶν Τούρκων	60
4ον. Αἱ πρῶται νίκαι τῶν Ἑλλήνων	65
3ον. Πολεμικὸν σχέδιον τοῦ Κολοκοτρώνη	70
3. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ τὰς νήσους.	
1ον. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Στερ. Ἑλλάδα.	73
2ον. Τὸ Χάνι τῆς Γραβιάς	80
3ον. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὴν Δυτικὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.	83
4ον. Ἡ Ἐπανάστασις εἰς τὰς νήσους	85

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Δεύτερον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1822).

1ον. Νέοι ἀγῶνες τῶν Σουλιωτῶν μετὰ τοὺς Τούρκους	
Πρώτη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου	89
2ον. Ἐκστρατεία τοῦ Δράμαλη εἰς τὴν Πελοπόννησον.	94

	Σελις
3ον. Ὁ κατὰ θάλασσαν ἀγὼν κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1822).....	101
4ον. Ἀνδραγαθήματα τοῦ Κανάρη.....	105

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

Τρίτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1823)	
1ον. Νέαι ἐκστρατεῖαι τῶν Τούρκων.....	110
2ον. Ὁ φιλελληνισμός.....	113

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Τέταρτον καὶ πέμπτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1824-1825).	
1ον. Παρέμβασις τῶν Αἰγυπτίων εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα	117
2ον. Ὁ Ἰμπραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον.....	121
3ον. Ἀγῶνες Ἰμπραήμ καὶ Κιουταχῆ μετὰ τοὺς Ἕλληνας	124

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἐκτον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1826)	
1ον. Αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Μεσολογγίου.....	127
2ον. Ὁ Ἰμπραήμ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ὁ Κιουταχῆ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.....	132
3ον. Ἀνδραγαθήματα τοῦ Καραϊσκάκη.....	134

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

Ἐβδομον ὄγδον καὶ ἑνατον ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως (1827, 1828, 1829)	
1ον. Οἱ τελευταῖοι ἀγῶνες τοῦ Καραϊσκάκη ἐναντίον τῶν Τούρκων.....	139
2ον. Ἐπέμβασις τῶν δυναμεων εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα	144
3ον. Ὁ Καποδίστριας εἰς τὴν Ἑλλάδα.....	146

III.

Ἐλεύθερα χρόνια - μέχρι σημερον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Βασιλεία Ὁθωνος καὶ Γεωργίου μέχρι τῶν Βαλκανικῶν πολέμων	
1ον. Ἡ Ἑλλὰς Βασιλεῖον μετὰ τὸν Ὁθωνα.....	150
2ον. Βασιλεία Γεωργίου τοῦ Α΄.....	153
3ον. Παραχαί εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Γουδι.....	156

Τελευταίοι πόλεμοι καὶ τελευταία ἐθνικὰ ἀτυχήματα.	Σελίς
1ον. Πόλεμος τῶν Βαλκανικῶν λαῶν μέ τοὺς Τούρκους.	160
2ον. Συμμαχικός πόλεμος	162
3ον. Ὁ Εὐρωπαϊκός πόλεμος	165
4ον. Ἡ Μικρασιατικὴ καταστροφὴ καὶ τὸ μέχρι σήμε- ρον γεγονός.	167

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

1. Αἰκατερίνη ἡ μεγάλη	25
2. Ὁ Μέγας Ναπολέων	28
3. Ρήγας Φεραῖος	29
4. Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης	44
5. Καταστροφὴ τοῦ Ἱεροῦ λόγου	46
6. Ὁ Γεωργακὴς Ὀλύμπιος θέτει πῦρ εἰς τὸ πιθάριον	48
7. Παπαφλέσσας	52
8. Κολοκοτρώνης	54
9. Πετρόμπεης	56
10. Ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς	58
11. Ἡ ἀπαγχόνισις τοῦ Πατριάρχου	63
12. Νικηταρᾶς	69
13. Ἀθανάσιος Διάκος	75
14. Ὁ Διάκος εἰς Ἀλαμάναν	77
15. Ὀδυσσεὺς Ἀνδρῶτσος	81
16. Μαυροκορδῶτος	91
17. Μᾶρκος Μπότσαρης	92
18. Δημήτριος Ὑψηλάντης	95
19. Ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὰ Δερβενάκιο	97
20. Ὁ Νικηταρᾶς εἰς τὸ Δερβενάκιο	99
21. Μιαούλης	102
22. Κανάρης	105
23. Ὁ Κανάρης πυρπολεῖ τὴν ναυαρχίδα	107
24. Βύρων	115
25. Κίτσος Τζαβέλλας	128
26. Καραϊσκάκης	135
27. Νίκη Ἀραχῶβης	137
28. Ἀνδρέας Μιαούλης	141
29. Καποδίστριας	148

ΧΑΡΤΑΙ

Χάρτης τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως	61
Αἱ αὐξήσεις τῆς Ἑλλάδος	155

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

Το παρόν τεύχος περιλαμβάνει τα ακόλουθα άρθρα:

1. Ο ρόλος της παιδαγωγικής στην κοινωνία	Δρ. Α. Παπαδόπουλος
2. Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση	Δρ. Β. Κωνσταντίνου
3. Η διδασκαλία της ιστορίας	Δρ. Γ. Παπαγιάννης
4. Η ψυχολογία της μάθησης	Δρ. Δ. Κωνσταντίνου
5. Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης	Δρ. Ε. Παπαδόπουλος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Το παρόν τεύχος περιλαμβάνει τα ακόλουθα άρθρα:

1. Ο ρόλος της παιδαγωγικής στην κοινωνία	Δρ. Α. Παπαδόπουλος
2. Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση	Δρ. Β. Κωνσταντίνου
3. Η διδασκαλία της ιστορίας	Δρ. Γ. Παπαγιάννης
4. Η ψυχολογία της μάθησης	Δρ. Δ. Κωνσταντίνου
5. Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης	Δρ. Ε. Παπαδόπουλος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Το παρόν τεύχος περιλαμβάνει τα ακόλουθα άρθρα:

1. Ο ρόλος της παιδαγωγικής στην κοινωνία	Δρ. Α. Παπαδόπουλος
2. Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση	Δρ. Β. Κωνσταντίνου
3. Η διδασκαλία της ιστορίας	Δρ. Γ. Παπαγιάννης
4. Η ψυχολογία της μάθησης	Δρ. Δ. Κωνσταντίνου
5. Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης	Δρ. Ε. Παπαδόπουλος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Το παρόν τεύχος περιλαμβάνει τα ακόλουθα άρθρα:

1. Ο ρόλος της παιδαγωγικής στην κοινωνία	Δρ. Α. Παπαδόπουλος
2. Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση	Δρ. Β. Κωνσταντίνου
3. Η διδασκαλία της ιστορίας	Δρ. Γ. Παπαγιάννης
4. Η ψυχολογία της μάθησης	Δρ. Δ. Κωνσταντίνου
5. Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης	Δρ. Ε. Παπαδόπουλος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

Το παρόν τεύχος περιλαμβάνει τα ακόλουθα άρθρα:

1. Ο ρόλος της παιδαγωγικής στην κοινωνία	Δρ. Α. Παπαδόπουλος
2. Η αξιολόγηση στην εκπαίδευση	Δρ. Β. Κωνσταντίνου
3. Η διδασκαλία της ιστορίας	Δρ. Γ. Παπαγιάννης
4. Η ψυχολογία της μάθησης	Δρ. Δ. Κωνσταντίνου
5. Η κοινωνιολογία της εκπαίδευσης	Δρ. Ε. Παπαδόπουλος

Βοηθητικά Βιβλία

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑ

Παλαιά Διαθήκη, Β. Πετρούνια.	Καινή Διαθήκη, Β. Πετρούνια.
Παλαιά Διαθήκη, Φ. Φωτοπούλου.	Καινή Διαθήκη, Φ. Φωτοπούλου.
Παλαιά Διαθήκη, Π. Παναγοπούλου.	Καινή Διαθήκη, Π. Παναγοπούλου
Παλαιά Διαθήκη, Ν. Γκινοπούλου.	Καινή Διαθήκη, Ν. Γκινοπούλου.
Κατήχησις-Λειτουργική, Β. Πετρούνια	Ἐκκλ. Ἱστορία, Πετρούνια (ἐγκεκρ.)
Κατήχησις-Λειτουργική, Φωτοπούλ.	Ἐκκλ. Ἱστορία, Φ. Φωτοπούλου.
Κατήχ.-Λειτουργική, Παναγοπούλου.	Ἐκκλ. Ἱστορία, Π. Παναγοπούλου.

ΙΣΤΟΡΙΑ

Γ' Τάξεως

- Ἱστορία Γ' τάξεως, Φ. Φωτοπούλου
- Ἡρωϊκοὶ χρόνοι, Ν. Γκινοπούλου
- Ἱστορία Γ' τάξ., Κ. Κιτρινιάρη
- Ἡρωϊκοὶ Χρόνοι, Π. Παναγοπούλου
- Ἱστορία Γ', Θεοδωρίδου - Λαζάρου

Δ' Τάξεως

- Ἱστορία Δ., Φ. Φωτοπούλου
- Ἱστορικοὶ Χρόνοι, Ν. Γκινοπούλου
- Ἱστορία Δ., Κ. Κιτρινιάρη
- Ἱστορικ. Χρόνοι, Π. Παναγοπούλου
- Ἱστορία Δ', Θεοδωρίδου-Λαζάρου

Ε' Τάξεως

- Βυζαντινὴ Ἱστορία, Φ. Φωτοπούλου
- Βυζαντινὴ Ἱστορία, Ν. Γκινοπούλου (Ἐγκεκριμένη)

- Βυζαντινὴ Ἱστορία, Β. Πετρούνια (Ἐγκεκριμένη).
- Βυζαντινὴ Ἱστορία, Π. Παναγοπούλου
- Ἱστορία Ε', Θεοδωρίδου-Λαζάρου (Ἐγκεκριμένη).

ΣΤ' Τάξεως

- Ἱστορία Νεωτ. Ἑλλάδος, Β. Πετρούνια, (Ἐγκεκριμένη).
- Ἱστορία Νεωτ. Ἑλλάδος, Φ. Φωτοπούλου
- Ἱστορία Νεωτ. Ἑλλάδος, Π. Παναγοπούλου (Ἐγκεκριμένη).
- Ἱστορία Νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ Ν. Γκινοπούλου (Ἐγκεκριμένη)
- Ἱστορία ΣΤ', Θεοδωρίδου-Λαζάρου (Ἐγκεκριμένη).

ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

- Ζωολογία Γ' καὶ Δ' Ἠλ. Γοντζέ
- Ζωολογία Γ' καὶ Δ', Π. Παναγοπούλου
- Ζωολογία Ε' καὶ ΣΤ', Ἠλ. Γοντζέ
- Ζωολογία Ε', Π. Παναγοπούλου
- Ζωολογία ΣΤ', Παν. Παναγοπούλου
- Φυτολογία Γ' καὶ Δ', Ἠλ. Γοντζέ
- Φυτολογία Ε' καὶ ΣΤ', Ἠλ. Γοντζέ
- Φυτολογία Ε', Παν. Παναγοπούλου
- Φυτολογία ΣΤ', Παν. Παναγοπούλου
- Ἀνθρωπολογία, Η. Μπουλοχέρη

- Φυσικὴ Πειραματικὴ, Ἠλ. Γοντζέ
- Φυσικὴ Πειραματικὴ, Θ. Θεοδωρίδη
- Φυσικὴ Πειραμ. Ε', Δ. Τσαμασφύρου
- Φυσικὴ Πειραμ. ΣΤ', Δ. Τσαμασφύρου
- Φυσικὴ Πειραμ., Π. Παναγοπούλου
- Χημεία, Δ. Βούλγαρη
- Χημεία, Θ. Θεοδωρίδη
- Χημεία, Ἰ. Γεωργοπούλου
- Ὀρυκτολογία, Δ. Βούλγαρη
- Ὀρυκτολογία, Θ. Θεοδωρίδη

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ

- Γεωγραφία Γ' καὶ Δ', Δ. Δημητράκου
- Γεωγραφία Ε', Δ. Δημητράκου
- Γεωγραφία ΣΤ', Δ. Δημητράκου
- ΑΤΛΑΣ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΣ

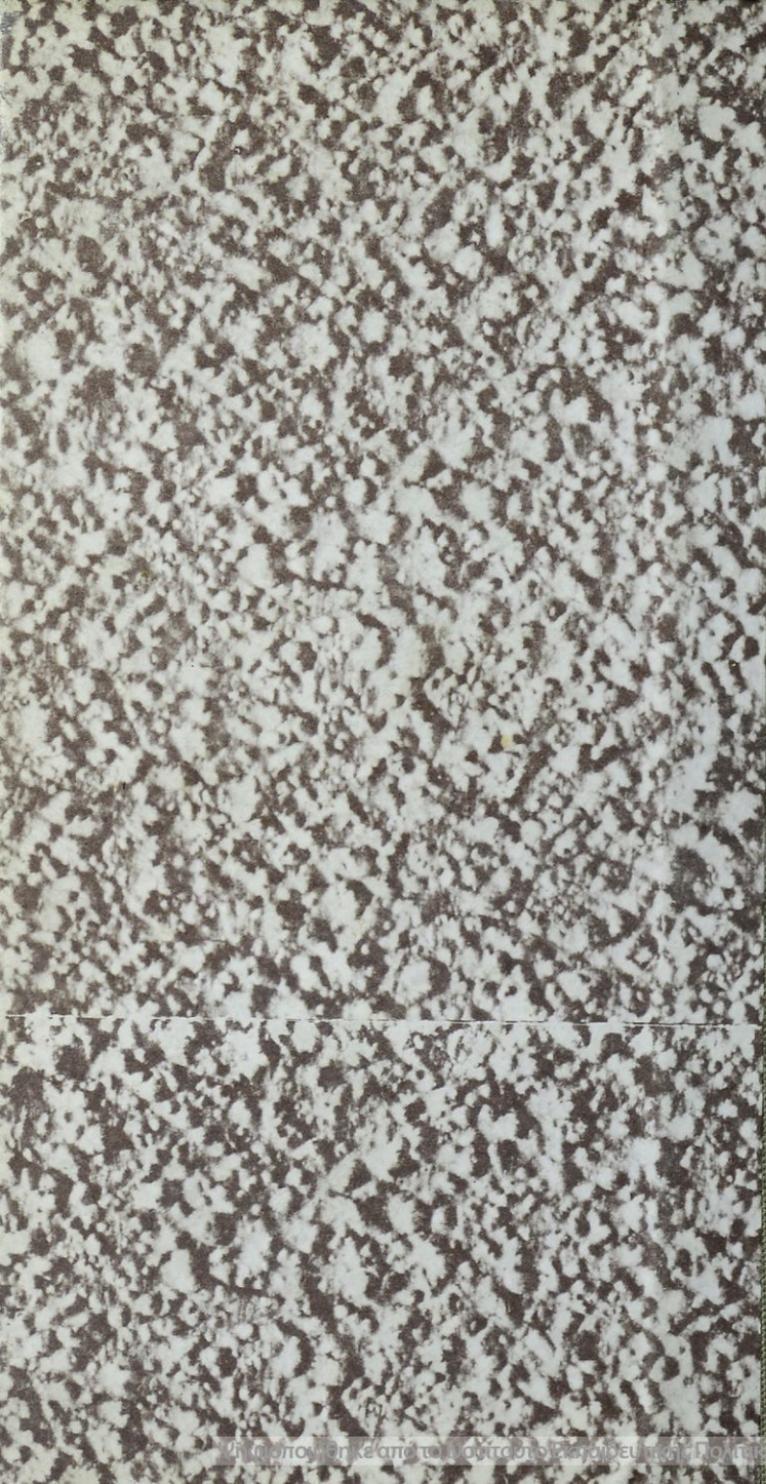
- Ἀνὰ τὴν Πατρίδα μας (Γ. Ἑλλάδος Ὁ Κόσμος, Δ. Τσαμασφύρου
- Ἡ Εὐρώπη, Δ. Τσαμασφύρου
- ΑΤΛΑΣ Παγκόσμιος (μὲ κείμενον)

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

- Γραμματικὴ, Ἠλ. Γοντζέ, Δημοτικῆς
- Γραμματικὴ, > Καθαρευούσης
- Γραμματικὴ τῆς Δημοτικῆς, Γεωργαντοπούλου

- Γραμματικὴ, Γ. Γιαννικοπούλου
- Γραμματικὴ, Ἑλ. Σταυρακάκη
- Θέματα Ἐκθέσεων, Π. Βαβουλέ

πασάδες καὶ ἀφοῦ περιέζωσαν τὴν πόλιν ἤρχισαν κατ' ἀρχὰς τὰς ἐπιθέσεις ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Καὶ κατὰ πρῶτον ὁ Ἰμπραῖμ ἐκυρίευσε τὰ δύο νησάκια Βασί-

Κίτσος Τριβέλλας.

λάδι καὶ Ντολμᾶν, τὰ ὅποια ἦσαν εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοιοτοτρόπως ἔγινε στενώτερος ὁ ἀποκλεισμός. Μόνον ἡ Κλεισόβα, τὸ προπύργιον τοῦ Μεσολογγίου, ἀντεῖχεν ἀ-

κόμη. Μία φούχτα πολεμισταί, 130 τὸ ὄλον, με ἀρχηγὸν τὸν ἥρωα Κίτσον Τζαβέλλα, τὴν ὑπερήσπιζον. Πρῶτος ἐπῆλθε κατ' αὐτῆς ὁ Κιουταχῆς μὲ 2000 Ἀλβανούς, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐπληγώθη εἰς τὸν πόδα. Κατόπιν ὁ Ἰμπραίμ ἔστειλε 3000 Ἀραβας με τὸν Χουσεῖν - τὸν κακὸν δαίμονα τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κάσου! Ἀλλὰ καὶ αἱ τρεῖς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων ἀπέτυχον· ἐφονεύθη μάλιστα καὶ ὁ αἰμοβόρος Χουσεῖν. Ὁ Τζαβέλλας ἔπειτα ἔκαμε ἔξοδον καὶ ἐφόνευσε πολλοὺς καὶ ἐκυρίευσε 12 μικρὰ καίκια! Τὸ κατόρθωμα ὅμως αὐτὸ ἦτο ὁ τελευταῖος θρίαμβος καὶ ἡ τελευταία λάμψις, τὴν ὁποῖαν ἔρριψε κατὰ τὴν δύσιν του τὸ ἄστρον τοῦ Μεσολογγίου. Διότι τὸ ἥρωϊκὸν Μεσολόγγι - τὸ Μεσολόγγι τὸ ὁποῖον δὲν ἠδυνήθησαν τότε ἐχθροὶ νὰ καταβάλουν, ἤρχισε νὰ ὑποκύπτῃ εἰς ἓνα ἄλλον ἐχθρὸν φοβερὸν καὶ ἀκατάβλητον - τὴν πείναν! Αἱ τροφαὶ εἶχον πλέον σωθῆ· οἱ πολιορκούμενοι ἠναγκάζοντο νὰ τρώγουν φύκια, σκόληκας, γάτες, ποντικούς καὶ δέρματα βρασμένα - τροφάς, αἱ ὁποῖαι ἐπέφερον διαφόρους ἀσθενείας καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον! Ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ ἐγύριζον ὡσὰν σκελετοὶ ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ πολλοὶ ἀπέθνησκον εἰς τὸν δρόμον... Ἀλλὰ κανεὶς δὲν ὠμίλει διὰ παράδοσιν! Ὅλοι, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, γέροι καὶ παιδιὰ, εἶχον λάβει μίαν ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνουν καὶ ὄχι νὰ παραδοθοῦν· πεθαίνομε, ἀλλὰ δὲν παραδίνομε τὰ ματωμένα ἄρματα μας», ἀπήντων εἰς τὰς προτάσεις τῶν ἐχθρῶν. Εἰς τὸ τέλος, ὅταν ἔχασαν κάθε ἐλπίδα βοήθειας καὶ ὅταν δὲν ἠδύναντο πλέον

Ν. Γκινοπούλου, Ἱστορία Νεωτ. Ἑλληνισμοῦ.